

525-ci qəzet

www.525.az

28 iyul 2012-ci il, şənbə, №134 (3690). Qiyməti 40 qəpik

Əli Həsənov: "Qarabağ münaqişəsi nəticəsində ölkəmizə dəyən ziyan 100 milyard dollardan artıqdır"

"AZƏRBAYCAN DÖVLƏTİ DƏYİMİŞ ZİYANIN ÖDƏNİLMƏSİNDE ERMƏNİSTANA HEÇ BİR GÜZƏSTƏ GETMƏYƏCƏK"

"Azərbaycanın 560 km sərhədi nəzarətsizdir. Bu sərhəd ərazisi neinki Azərbaycanın nəzarəti altında deyil, hətta BMT-nin də nəzaretində kənardadır". APA-nın məlumatına görə, baş nazirin müavini, Qaçqın və Məcburi Köçkünlərin İşləri üzrə Dövlət Komitəsinin sədri Əli Həsənov bu fikirləri "Baş vermiş münaqişələrdə dəyən zərərin hesablanması" mövzusunda keçirilmiş konfransda deyib. Onun sözlerine görə, BMT Azərbaycan tərefinin müraciəti əsasında həmin ərazilərdə monitoring aparmaq üçün Ermənistana müraciət edib: "Lakin ermenilər buna imkan vermedilər. Azərbaycan 20 ildən artıqdır Ermənistananın işğal etdiyi ərazilərdə terrorçu qruplar hazırladığını dair həyecan təbili çalır. Azərbaycan dəfələrlə bu-na dair faktları beynəlxalq qurumlara təqdim edib.

Bu terror qrupları təkə Azərbaycan, Rusiya, Türkiyəyə deyil, eyni zamanda Avropaya, Yaxın Şərqi və Asiya ərazilərinə də göndərilir. Bu ərazilərdən Rusiyaya və Gürcüstana da milli məsələləri qızışdırmaq üçün terrorçu diversantlar göndərilir". Baş nazirin müavini Ermənistən işğal latında saxladığı Azərbaycan torpaqlarından narkotik maddələrin dövriyyəsi məqsədilə istifadə etdiyini deyib: "Hazırda işğal edilən ərazilər narkotik vətərərin Avropaya və Asiya ərazilərinə daşınması üçün həm tranzit və həm də istehsal məqsədilə istifadə olunur. Əfqan narkotikinin dünyaya daşınmasında işğal edilən ərazilər dördüncü tranzit xətt kimi istifadə olunur. Bu barede aidiyyəti üzrə beynəlxalq qurumları məlumatlandırmışiq".

Ardı 4-cü səh.

Məktəbə bomba qoyulması xəbəri yayıldı

Səh.3

Tovuzu təşvişə salan gənc ələ keçdi

Səh.5

Ukrayna Azərbaycana döyüş təyyarəsi və raket kompleksləri satıb

Səh.6

İsti hava davam edəcək

Səh.6

Neftçilər prospektində su və kanalizasiya xətti dəyişdirilir

Səh.12

6 milyon manatı vergidən yayındıran sahibkar həbs edilib

Səh.6

Məleykə Abbaszadə: "Dövlət sifarişli yerlərə 250-dən az bal toplamış bir nəfər də qəbul olunmayacaq"

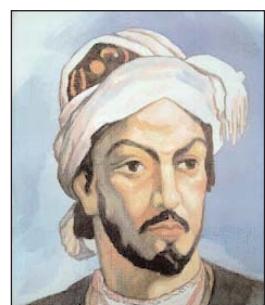
"I QRUPDAKİ İXTİSASLAR ÜZRƏ KADR QITLIĞI VAR, ONA GÖRƏ DƏ İSTƏYİRİK Kİ, USAQLAR 150 BALLA DA OLSA, GEDİB OXUSUNLAR"

Səh.2

Nəsiminin məzarı daşılmaq təhlükəsi ilə üz-üzə

SURİYADA ÜSYANÇILARLA HÖKUMƏT QÜVVƏLƏRİNİN APARDIĞI MÜHARIBƏ HƏLƏB ŞƏHƏRİNİ VİRAN QOYUB

Səh.7

Rəşad MƏCID

Elifə mədhiyyə

Səh.9

Vilayət QULİYEV

1956-cı il Macar üsyəninin azərbaycanlı qurbanları

Səh.10-11

Məleykə Abbaszadə: "Dövlət sifarişli yerlərə 250-dən az bal toplamış bir nəfər də qəbul olunmayacaq"

"I QRUPDAKİ İXTİSASLAR ÜZRƏ KADR QITLIĞI VAR, ONA GÖRƏ DƏ İSTƏYİRİK Kİ, UŞAQLAR 150 BALLA DA OLSA, GEDİB OXUSUNLAR"

İyulun 27-də Tələbə Qəbulu üzrə Dövlət Komissiyası (TQDK) 2012-2013-cü tədris ili üçün ali təhsil müəssisələrinə və tam orta təhsil bazasında (11 illik) orta ixtisas təhsili müəssisələrinə IV ixtisas qrupu üzrə qəbul imtahanı keçirib. Həmin gün eyni zamanda hərbi liseylərə, Azərbaycan Tibb Universitetinin Orta Hərbi Tibb Məktəbinə (Feldşer ixtisası üzrə) də qəbul imtahanı keçirilib. Ölkənin 6 şəhərində – Bakıda 16, Naxçıvanda 3, Gəncədə 3, Sumqayıtda 3, Şəkidə 2, Lənkəranda 1 binada keçiriləcək imtahana 1174 nəzarətçi-müəllim və 115 imtahan rəhbəri cəlb olunub. Bu il IV qrup üzrə 15408 abituriyent ərizə təqdim edib. Bu barədə dünən Tələbə Qəbulu üzrə Dövlət Komissiyasında keçirdiyi mətbuat konfransında TQDK sədri Məleykə Abbaszadə məlumat verib. M. Abbaszadə bildirib ki, IV ixtisas qrupu üzrə sənəd verənlər 14493 nəfəri Azərbaycan, 915 nəfəri isə rus bölməsinin məzunudur. Abituriyentlərin 9352 nəfərini oğlanlar, 6056 nəfərini isə qızlar təşkil edir. 7758 nəfər orta ümumtəhsil məktəblərinin builki, 5320 nəfər əvvəlki illərin məzunudur. Bu ixtisas qrupu üzrə təhsil almaq istəyən 45 abituriyent xarici ölkələrin vətəndaşdır. 46 abituriyent ali təhsilli idir və IV ixtisas qrupu üzrə ikinci ali təhsil almaq arzusundadır. 415 abituriyent orta ixtisas təhsili müəssisələrinin məzunudur. On yaşlı abituriyent 1961-ci ildən, en gənc isə 1997-ci ildəndir. Bakıda 9197, Naxçıvanda 1626, Gəncədə 1762, Sumqayıtda 1340, Şəkidə 713, Lənkəranda isə 770 abituriyent imtahan verib.

IV ixtisas qrupunda xüsusi qabiliyyət imtahanı tələb edən ixtisaslara qəbul olmaq istəyən və qabiliyyət imtahan komissiyasında qeydiyyatdan keçmiş abituriyentlər iyulun 31-dən avqustun 8-dək qabiliyyət imtahanı verməlidirlər. Qabiliyyət imtahanını müvəffeqiyetlə verən abituriyentlər ixtisas seçimi zamanı elektron ərizələrində müvafiq ixtisasın kodunu gö-

tərə bilərlər. Qabiliyyət imtahanından müvəffeqiyətlə keçməyən abituriyentlər isə IV ixtisas qrupuna daxil olan digər ixtisasların müsabiqəsində iştirak edə biləcəklər. Bütün qruplar üzrə ixtisas seçimi abituriyentlərin qəbul imtahanlarında topladıqları ballar elan olunduqdan sonra avqustun 7-dən 16-dək internet vasitəsilə aparılacaq. Tam orta təhsil bazasında (11 illik) orta ixtisas təhsili müəssisələrinə daxil olmaq istəyən və müsabiqə şərtlərini ödəyən abituriyentlər ali təhsil müəssisələrinə yerləşdirmənin nəticələri elan olunduqdan sonra TQDK tərəfindən təyin olunacaq müddədə elektron ərizələrinə daxil olub, orta ixtisas təhsili müəssisələrinin ixtisaslarını seçə bileyəklər”

TQDK sədri qeyd edib ki, avqustun 1-də Azərbaycanda ümumi orta təhsil bazasından (9 illik) orta ixtisas müəssisələrinə ərizə qəbulu başlayır. Abituriyentlər avqustun 1-dən 24-dək internet vasitəsilə elektron ərizələrini doldurmali, tələb olunan sənədləri təhsil aldıqları tədris müəssisəsinin yerləşdiyi rayonda fealiyyət göstərən sənəd qəbulu komissiyalarına təqdim edərək təsdiqlətməlidirlər. Bu il ümumi orta təhsil bazasında (9 illik) 47 orta təhsil müəssisəsinə qəbul aparılacaq. Ayrılmış plan yerlərinin sayı 10404-dür. Onlardan 4866-sı dövlət sifarişi üzrə, 5538-i ödənişli əsaslaradır.

Azərbaycanda ümumi orta təhsil bazasında (9 illik) orta ixtisas təhsili müəssisələrinə qəbul qaydaları haqqında danışan M. Abbaszadə vurğulayıb ki, hər bir abituriyent eyni zamanda müxtəlif təhsil müəssisələrinin təhsili dövlət hesabına və ödənişli əsaslarla olan 12-dək ixtisas kodunu seçə bilər. İxtisas kodlarının ardıcılığını abituriyent özü müəyyənəşdirir. Müsabiqə zamanı həmin ardıcılıq hüquqi əsas kimi nəzərə alınır və abituriyent müsabiqədən keçdiyi ixtisasların birincisine yerləşdirilir. 9 illik bazadan orta ixtisas təhsili müəssisələrinə qə-

bul olmaq istəyən abituriyentlər Ana dili, Azərbaycan tarixi və Riyaziyyat fənlərindən imtahan verəcəklər. İmtahannda abituriyentlər hər fəndən 15 sual təqdim olunacaq, test tapşırıqlarının cavablandırmasına 1 saat 30 dəqiqə vaxt ayrılmacaq. Rus bölməsinin abituriyentləri rus dili fənni ilə yanışı, Azərbaycan dili fənnindən də imtahan suallarına cavab verəcəklər. Rus bölməsinin abituriyentlərinə Azərbaycan dili fənnindən 5, rus dilindən 10 sual təqdim olunacaq: “Xüsusi qabiliyyət tələb edən ixtisaslar üzrə təhsil almaq istəyən abituriyentlər avqustun 1-dən 10-dək seçmə turda iştirak etmək üçün qeydiyyatdan keçməlidirlər. Qeydiyyatdan keçmiş abituriyentlərə seçmə turun keçirildiyi müəssisəsinin ünvanı, tarixi və vaxtı yazılmış “Seçmə tura buraxılış vərəqəsi” verilir. Abituriyentlər avqustun 12-dən 22-dək seçmə turlarda iştirak etməli və bundan sonra avqustun 24-dək müvə-

fiq sənəd qəbulu komissiyasında əriżələrini təsdiqlətməlidirlər”.

TQDK sədri ali məktəblərin I ixtisas qrupu üzrə minimal keçid balının 150-yə salınmasının səbəblərini də açıqlayıb. M. Abbaszadə bildirib ki, I ixtisas qrupu üzrə minimal balın 150-yə salınmasına ictimaiyyət tərəfindən müxtəlif şərhələr verilir: “Bəzi mütəxəssislər belə fikir yürütüdürlər ki, dövlətin pulları aşağı ballı uşaqlara təhsil verməyə gedir. Biz müsabiqədə iştirak imkanı ilə əlaqədar minimal balı aşağı saldıq. Amma dövlət sifarişli yerlərə 250-dən az bal toplamış bir nəfər də qəbul olunmayacaq. Bu il I ixtisas qrupu dövlət sifarişli yerlərin sayı 4146-dir. 250 baldan yuxarı bal toplayan abituriyentlərin sayı isə 6092-dir. I ixtisas qrupunun informasiya texnologiyaları, neft-qaz mühəndisliyi kimi ixtisaslarında çox yüksək müsabiqə vəziyyəti gözlənilir”. M. Abbaszadə deyib ki, dövlət I ixtisas qrupu üzrə çoxlu mütəxəssislərin olmasına istəyir: “Bu qrupda əvvəlki illərin məzunu olan 7000-dən çox oglana hərbi xidmətdən qaytdıqdan sonra oxumaq imkanı veririk. Digər tərəfdən son zamanlar xarici ali məktəblərin güclü reklam kampaniyası gedir. Onlar abituriyentlərə imtahansız, attestatsız dönyanın möhtəşəm universitetlərində oxumaq təklif edirlər. Biz istəmirik ki, abituriyentlər və onların valideynləri belə işbazlarının toruna düşsünlər. Ona görə də onlara leqlə yol – 150 balla ali təhsil almaq təklif edilir və beləliklə də, korrupsiya sxemi aradan çıxır. Hansı ali məktəb təklif eləsə ki, onlar 150 ballıq mütəxəssislər istəmirik və plan yerlərini boş saxlamaq istəyirlər, biz bu müraciətlərə baxa bilərik. Bize hələ inдиə qədər hələ belə müraciət edən olmayıb”. TQDK sədri qeyd edib ki, I ixtisas qrupunda daha çox istehsalata aid ixtisaslar var: “Bu sahədə kadr qitliği hiss olunur. Ona görə də istəyirik ki, uşaqlar 150 balla da olsa, gedib oxusunlar”.

Sevinc QARAYEVA

Baş redaktor: Rəşad Məcid

Redaktor: Yaşar Əliyev

Baş redaktor müavini:

Yusif Rzayev, Seyfəddin Hüseynli

Redaktor müavini:

Aydın Bağırov, Mirhacib Məcid, İsgəndər Həsənov

Qəzet bazar və bazar ertəsindən başqa hər gün çıxır

Ünvan: AZ1033,

Bakı, Ş. Mustafayev küçəsi-27/121

Telefon: 566-67-98, 566-93-40

Faks: 566-25-20

Internet ünvanı: www.525.az

E-mail: qəzet525@mail.ru

Qəzet "Azərbaycan" nəşriyyatının mətbəəsində çap olunub.

Təsisçi: "525" şirkəti

İndeks: 0046, tıraj: 3525, sifariş: 2514

“TURAN”, AzərTAc, “TREND”, APA və “OLAYLAR”ın informasiyalarından istifadə olunub.

Dərc olunan reklamların mətninə görə redaksiya məsuliyyət daşıdır.

® işarəsi altında dərc olunan materiallər reklam xarakterlidir.

Qəzet 1992-ci il noyabrın 17-dən çıxır.

Gələn il akkreditasiyasına baxılacaq təhsil müəssisələrinin siyahısı hazırlanıb

Azərbaycanda 2012-2013-cü tədris ilində akkreditasiya olunacaq təhsil müəssisələrinin siyahısı tərtib edilib.

Təhsil naziri Misir Mərdanovun sözlərinə görə, növbəti tədris ilində Azərbaycanda 5 ali təhsil, 13 orta ixtisas təhsili, 12 peşə təhsili və 11 ümumtəhsil müəssisəsinin akkreditasiyası həyata keçiriləcək. təhsil müəssisələrinin akkreditasiyasına oktyabr ayının sonlarında start veriləcək.

Təhsil naziri əlavə edib ki, Bakı Dövlət Universiteti üçün kompleks yataqxana tikilməsi ilə əlaqədar dövlət başçısının sərəncamı ilə vəsait ayrılib. Gəncədəki Azərbaycan Aqrar Universitetinin ərazisində yataqxana kompleksinin tikintisi nəzərdə tutulur. Yataqxana komplekslərinin tikintisindən son-

ra Azərbaycanda təhsil almağa gələn əcnəbi gənclərin sayı artacaq”. Nazir qeyd edib ki, Azərbaycanda təhsil alan əcnəbi tələbələrin sayı azalıb: “Bunun səbələrindən biri Azərbaycanda yataqxana probleminin olmasıdır”. M. Mərdanovun sözlərinə görə, 2008-2009-cu illerdə BDU-da 1249 əcnəbi tələbə təhsil alırdısa, 2011-2012-ci tədris ilində bu rəqəm 724 olub. Tibb Universitetində isə 2008-2009-cu tədris ilində 444, 2011-2012 tədris ilində 261 əcnəbi təhsil alıb. Nazir bildirib ki, hazırda yüzlərlə azərbaycanlı gənc Rusyanın müxtəlif ali məktəblərində seçdikləri ixtisas üzrə təhsil alır. Hazırda 250 azərbaycanlı gəncin mehz bu təqaüdlər çərçivəsində Rusiyada təhsilini davam etdiriyini deyən nazir de-

yib ki, bunlardan bir hissəsi də TQDK-nın Rusiya Azərbaycanlıları Konqresi ilə birgə təqdim olunan seçim neticəsində müəyyən olunmuş gənclərdir: “Onlar əsasən, Rusiyada müvəqqəti olaraq yaşayın, lakin Azərbaycan vətəndaşlığı olan gənclərdir. Eyni zamanda dövlət programı çərçivəsində də Rusiyada təhsil alan gənclərlə bağlı qeyd etmək istəyirəm ki, 2007-2015-ci illerde xaricdə təhsil üzrə dövlət programı üçün təsdiq olunmuş ali məktəblər siyahısında Rusyanın 55 ali məktəbi yer alıb. İndiyədək 90-dək Rusyanın ali məktəblərinə, xüsusilə də texniki mühəndislik ixtisasları üzrə tələbələr göndərilib. Hazırda isə, 60-a yaxın tələbə məzunlarımız Rusiyada təhsil almaqdadır”.

S.QARAYEVA

ЗОЛОТОЙ ДЕПОЗИТ

Новая услуга от Международного Банка Азербайджана

Не доверяете бумажным деньгам?
Предпочитаете вкладывать деньги в золото?
В таком случае Золотой Депозит, объединяющий
в себе традиционное доверие золоту и
стабильность самого крупного банка страны,
создан именно для Вас!

Золото всегда в моде.

AZƏRBAYCAN
BEYNƏLXALQ BANKI

Тел.: *2265 или [012] 437 7900 / www.ibar.az

"Gənclər Parlamenti fəal və ciddi təşkilata çevriləcək"

"Azərbaycanda yaradılmaqdə olan Gənclər Parlamenti yaxın gələcəkdə gənclər və ictimai-siyasi proseslərdə önemli rol oynayan, fəal və ciddi təşkilata çevriləcək". Bunu millət vəkili Ceyhun Osmanlı deyib. Onun sözlərinə görə, Gənclər Parlamenti Azərbaycanda insan kapitalının inkişafına dəstək göstərəcək, istedadlı gənclərin aşkar edilməsi və gələcəkdə onlara davamlı investisiyanın yatırılması na köməklik göstərən və bu şəkildə peşəkar kadrlar yetişdirən ciddi gücü özündə ehtiva edəcək: "Gənclər Parlamenti müxtəlif qanunlar və cəmiyyəti narahat edən daha aktual məsələlər üzrə ictimai müzakirələr təşkil edəcək". C.Osmanlı deyib ki, Gənc-

lər Parlamenti 50 nəfərdən ibarət olacaq: "Gənclər Parlamentinin formalasdırılmasının birinci mərhələsində yaşı 18-28 arasında olan gənc insanlar arasında əriyə qəbulu elan olundu. Mayda qəbul bağlandı, daxil olan sənədlər baxılması üçün Prezident Administrasiyası yanında Dövlət xidməti məsələləri üzrə komissiya yaya göndərildi". Onun dediyinə görə, Dövlət Komissiyası öz növbəsində hazırda Gənclər Parlamentinin formalasdırılması prosesinin ikinci mərhələsini reallaşdırır. Prosesdə düzgün şəkildə müraciət edən təqribən 1200 nəfər iştirak edir: "Dövlət Komissiyası ikinci turda 5 imtahan təşkil edəcək. Onlardan artıq 4-ü baş tutub, sonuncu, beşinci av-

qustun 1-ne planlaşdırılıb. İmtahanların nəticələrinə görə daha çox bal toplayan 200 nəfər cari ilin sentyabrında keçirilecek üçüncü mərhələyə keçəcək. 13 nəfərdən ibarət olan seçki komissiyası seçim edəcək və payızın əvvəlində 200 nəfərdən 50 nəfərin daxil olacağı Gənclər Parlamentinin tərkibini formalasdıracaq Gənclər Parlamenti heyətinin seçkisi AzTV ilə yayılınacaq. Gənclər Parlamenti bu heyətlə 2 il ərzində fəaliyyət göstərəcək. Dözdür, 11 nəfərdən ibarət təşəbbüs qrupunun qərarına görə bu müddət dəyişdirilə bilər. Gənclər Parlamentinin öz sədri, sədr müavinləri, komitələr və onların rəhbərləri olacaq".

S.QARAYEVA

Məktəbə bomba qoyulması xəbəri yayıldı

Bakıda orta məktəbdə bomba həyecanı yaşandı. Bu barədə APA-ya Binəqədi rayon Polis İdarəsindən bildirilib. Məlumatə görə, polisə Binəqədi rayonu ərazisində yerləşən 102 sayılı orta məktəbə partlayıcı qurğu yerləşdirilməsi barədə məlumat daxil olub. Daxil olan məlumat əsasında Fövqəladə Hallar Nazirliyi məlumatlaşdırılıb. Hadisə yerinə dərhal polis və FHN əməkdaşları cəlb edilib. Xilasedicilər vətəndaşları təhlükəli hesab edilən ərazidən uzaqlaşdırılırlar. Sonra Fövqəladə Hallar Nazirliyinin mütəxəssisləri digər aidiyəti qurumların əməkdaşları ilə birlikdə məktəbdə (sinif otaqlarında, xidməti otaqlarda, zalda, dəhlizlərdə, zırzəmidə, çardaqla, elektrik və yanğın əleyhinə lövhələrdə, pilləkən qəfəslərində və s.) axtarış işləri aparıblar. Axtarışlar nəticəsində məktəbdə və ya xınılgında partlayıcı qurğu və şübhəli əşya aşkar edilməyib.

Azərbaycan Tanzaniyaya etirazını bildirib

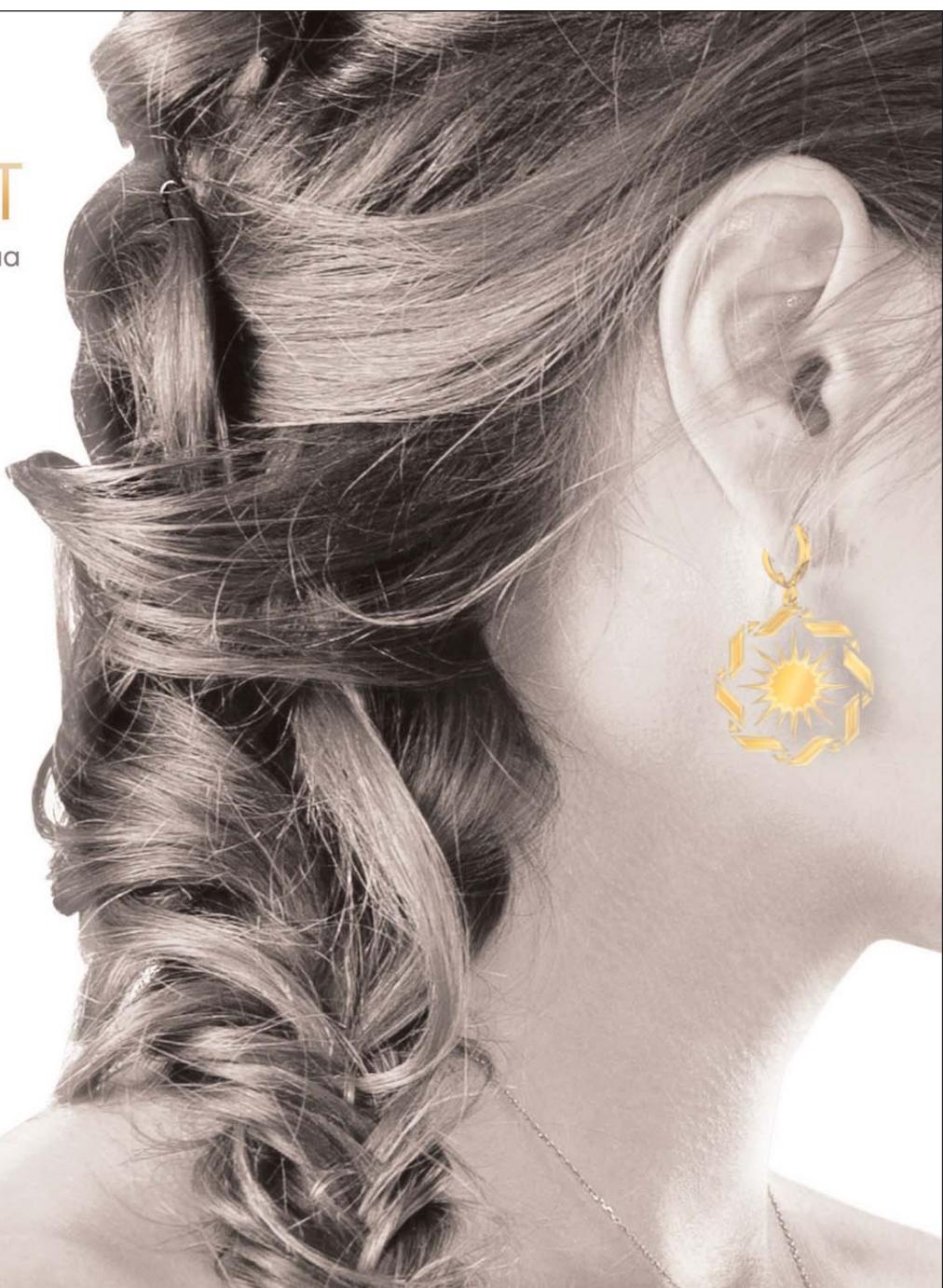
Azərbaycan Tanzaniyaya etirazını bildirib. Bu sözləri Xarici İşlər Nazirliyinin (XİN) mətbuat xidmətinin rəhbəri Elman Abdullayev ötən gün jurnalistlərə açıqlamasında bildirib. XİN rəsmisinin sözlərinə görə, Azərbaycanın Misirdəki, eləcə də Tanzaniyada akkreditə olunmuş səfirliyinə bu ölkənin Xarici İşlər Nazirliyinə nota təqdim edib. E.Abdullayev notada Tanzaniya XİN-in saytında Dağılıq Qarabağın ayrıca bir ölkə kimi göstərilməsi ilə bağlı etiraz öz əksini tapdığını deyib. O, Azərbaycanın bu məlumatın Tanzaniya XİN-in saytından ən tez bir zamanda çıxarılmasını tələb etdiyini diqqətə çatdırıb.

S.MÜRVƏTQIZİ

Azərbaycan gənclərinin Litvada dövlət hesabına təhsil alması üçün müsabiqə elan edilib

Heydər Əliyev Fondu və Litvanın Azərbaycanda səfirliliyi arasında bağlanmış müqaviləyə əsasən, 2012-2013-ci tədris ili üçün Litvanın təhsil müəssisələrində Azərbaycan gənclərinin dövlət hesabına təhsil alması üçün müsabiqə elan edilib. Tələbə Qəbulu üzrə Dövlət Komissiyasından (TQDK) verilən məlumatə görə, bakalavr təhsili üzrə müsabiqədə cari tədris ilində Azərbaycanın ali təhsil müəssisələrinə müvafiq ixtisas qrupu üzrə qəbul imtahanında iştirak etmiş və ümumi bali 300-dən az olmayan abituriyentlər iştirak edə bilərlər. I, II və III ixtisas qrupuna aid olan ixtisasların müsabiqəsində iştirak etmək üçün abituriyentlərin ingilis dili fənnində nisbi bali 80-dən az olmamalıdır. IV ixtisas qrupuna aid olan ixtisasların müsabiqəsində iştirak etmək üçün abituriyentlərin ingilis dili fənni üzrə attestat qiyməti 5 olmalıdır. Magistratura səviyyəsi üzrə müsabiqədə iştirak etmək hüququna cari tədris ili üçün Azərbaycan Respublikası ali təhsil müəssisələrinin magistraturasına qəbul imtahanlarının müsabiqə şərtlərini ödəmiş, bununla yanaşı, imtahanın birinci mərhələsində ingilis dili üzrə testdən topladığı bal 20-dən az olmayan bakalavrlar malikdirlər. Müsabiqədə iştirak etmək istəyənlər iyulun 30-dan avqustun 9-dək TQDK-da yaradılmış Sənəd Qəbulu Komissiyasında qeydiyyatdan keçməlidirlər. Qeydiyyatdan keçmiş abituriyentlər avqustun 10-da TQDK-da ingilis dilində yazı işi (inşa) yazmalı, yazı işindən məqbul alanlar Litvanın Azərbaycandakı səfirliyində müsahibədə iştirak etməlidirlər. Müsabiqədə müvəffəqiyyət qazananların Litvada təhsil alması dövlət hesabına maliyyələşdirilir. Yataqxana və digər xərcələr tələbələr tərəfindən ödənilməlidir.

S.QARAYEVA

Əli Həsənov: "Qarabağ münaqişəsi nəticəsində ölkəmizə dəyən ziyan 100 milyard dollardan artıqdır"

"AZƏRBAYCAN DÖVLƏTİ DƏYMIŞ ZİYANIN ÖDƏNİLMƏSİNDE ERMƏNİSTANA HEÇ BİR GÜZƏSTƏ GETMƏYƏCƏK"

(Əvvəli 1-ci səh.)

Əli Həsənov çıxışında Azərbaycan televiziyalarını sərt təqib edib. O bildirib ki, Ermənistən işğalı nəticəsində Azerbaycana dəyən ziyanın öyrənilmesi ilə bağlı süjetlərin və araşdırma verilişlərin hazırlanmasına Azerbaycan mətbuatı, xüsusən də televiziya kanalları diqqətsiz yanaşır. Ə. Həsənov qeyd edib ki, heç kim telekanallarda daha çox yer verilən şou-proqramların əleyhinə deyil: "Onların da öz tamaşaçıları var. Bu şou verilişlərə nə qədər istəyirlər baxsınlar. Amma elə məsələlər var ki, onları nəzərdən qaçırmaq olmaz".

Ə. Həsənovun sözlerinə görə, ümummilli problem hər şeydən öndə olmalıdır: "İşgal edilən ərazilər Azerbaycanın hökuməti və xalqı üçün ümummilli problemdir. Bütün televiziya kanalları işgal edilən ərazilərlə, o cümlədən dəyən ziyanın öyrənilmesi ilə bağlı geniş süjetlər hazırlamalıdır. Amma təəssüflər olsun ki, buna rast gəlmək olmur".

O həmçinin bildirib ki, Ermənistən tərəfindən Azerbaycana dəyimiş ziyanın hesablanması üçün struktur müəyyənləşdirilməlidir: "Bunun üçün beynəlxalq təcrübə öyrənilməlidir". Onun sözlərinə görə, bəzi beynəlxalq qurum-

ların bununla bağlı apardığı hesablamlara inam var: "Məqsədimiz odur ki, dəyimiş ziyan beynəlxalq qurumların iştirakı ilə hesablaşın ve ortaya beynəlxalq standartlara uyğun sənəd qoysun. Bu məsələ hər birimizin - dövlətin, hökumətin və cəmiyyətin problemidir. Ona görə də bu məsələyə ciddi yanaşmaq lazımdır. Azerbaycan hökuməti bu məsələdə nə kömək lazımdırsa, edəcək. Biz Prezident İlham Əliyevdən bu tapşırığı almışq, məsələ baş nazir Arthur Rasizadə ilə kifayət qədər müzakirə edilib. Bu işə Azerbaycanda fəaliyyət göstərən QHT-lər də ciddi şəkildə yanaşmalıdır, bununla bağlı laiyhələrin sayını artırmaq lazımdır".

Baş nazirin müavini bildirib ki, Azerbaycanın dəyimiş ziyanın qiymətləndirilməsi prosesinə başlaması Ermənistən üçün ciddi mesajdır: "Əgər Ermənistən tərəfi bundan məlumatlıdırsa, artıq nəticə çıxartmalıdır. Bu o deməkdir ki, Ermənistən qeyri-konstruktiv mövqeyi qarşısında Azerbaycanın səbri artıq tükenib. Bu, Ermənistən həm də ciddi bir xəbərdarlıqlıdır, yəni Azerbaycan daha Ermənistən tutduğu mövqeyə qarşı səbri nümayiş etdirməyəcək. Əgər Ermənistənda yaşayan xalq özünü normal xalq hesab edirsə, bilsinlər ki, dəyimiş zi-

yan onların cibindən və qazancından ödəniləcək. Serj Sərkisyan, Robert Köçəryan və onların dəstəsinin cibindən bir dollar da ödənilməyəcək. Mən yənə deyirəm, ermənilər gözlərini və qulaqların açıb eşitsinlər! Yəni hələ ziyan qabaqdır. Azerbaycan dövləti dəyimiş ziyanın ödənilməsində heç bir güzəstə getməye-

da mövcud olan qaydalar üzrə müəyyənləşməlidir. Hökumətin mövqeyi bundan ibarətdir ki, torpaqlar işğal azad olunduqdan sonra mütləq qiymətləndirmə beynəlxalq qurumların və ekspertlərin iştirakı ilə yenidən həyata keçirilməlidir. Çünkü beynəlxalq təşkilatlar bu prosesdə olmasa, onları inandırmaq məsələsində müəyyən anlaşılmazlıqlar ortaya çıxa bilər. Burada əsas məqsədimiz odur ki, hazırladığımız sənəd beynəlxalq qurumlar tərəfindən qəbul olunsun. Bu prosesə Azerbaycan QHT-ləri də cəlb edilməlidir".

O bildirib ki, Azerbaycan dövləti işğal edilən torpaqları azad etməyə hazırlanır: "Torpaqların azad edilməsində dövlət Ermənistəna heç bir güzəstə getməyəcək: "Ermənistən gec də olsa bu gün ayılsa və düz yola gəlsə, ola bilər ki, danışılarda hər hansı bir razılıq əldə olunsun. Dövlət, prezident verdiyi sözün üstündə durur. Ermənistən qeyri-konstruktivliliyini davam etdirirəsə, Ali Baş Komandanın emri ilə yaxın zamanlarda öz torpaqlarımızı azad edəcəyik. Hazırda isə hökumət azad olunmadan sonrakı prosesə hazırlıqlara başlayıb. Bu qayıdış programıdır, dəyimiş ziyanın hesablanması və digər məsələdir. Biz buna hazır olmayıq".

Hüquq müdafiəçiləri İranda həbs edilən şairlərlə maraqlanır mı?

İranda həbs edilmiş azərbaycanlı şairlər Fərid Hüseyn və Şəhriyar Del Geraninin taleyi ilə bağlı hələ də dəqiq məlumat yoxdur. İyulun 26-da Azerbaycanın Təbrizdəki konsulluğunun nümayəndəsinə şairlər görüşməyə icazə verilib. Lakin hələ də 2 Azərbaycan vətəndaşının İranda na üçün saxlanıldığı, onların Azerbaycana nə zaman qayıdacaqları məlum deyil.

Hüquq müdafiəçiləri İranda iki gənc azərbaycanlı şairin həbsi məsələsinə bir qədər susqun görünür. Bu səbəbdən də bəzi hüquq müdafiəçilərinə İranda saxlanılan şairlər Fərid Hüseyn və Şəhriyar Del Geraninin məsəlesi ilə bağlı nə iş görüdüyünü soruşduq.

Hüquq Müdafiə Təşkilatlarının Monitoring Qrupunun üzvü Novella Cəfəroğlu Lent.az-a bildirdi ki, məsələ ilə bağlı qrup adından İran prezidenti Məmməd Əhmədinejada məktub göndərilib: "Monitoring qrupu adından xahiş etmişik ki, iki günahsız gənci həbsdən buraxsınlar. Amma məktubumuza hələ də cavab gəlməyib. Biz həm də bütün beynəlxalq təşkilatlara müraciət etmişik və onları məl-

matlaşdırmışıq".

Helsinki Vətəndaş Assambleyasının (HVA) Azerbaycan Milli Komitəsinin sədri, Hüquq Müdafiə Təşkilatlarının Monitoring Qrupunun üzvü Arzu Abdullayeva da azərbaycanlı şairlərin azad olunması üçün əllərindən gələn etdiklərini dedi: "Biz İranda iki azərbaycanlı şairin yoxa çıxmazı xəbəri yayılan kimi bir

neçə instansiyaya sorğu ilə müraciet etdik. Həmçinin Helsinki Vətəndaş Assambleyasının Yaxın Şərqi ölkələri üzrə komitəsi də məlumat verdik. Həmin komitənin İran üzrə nümayəndəsi bu ölkənin keçmiş prezidenti Əli Əkbər Rəfsənjaninin köməkçisidir. Onlar da öz növbələrində, müxtəlif kanallarla İranda saxlanılanlarla bağlı mo-

nitorinq aparacaqlarını bildiriblər. Biz həm də Helsinki Vətəndaş Assambleyasının imkanları daxilində "Freedom House", "Article 19" kimi beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatlarını məlumatlaşdırmışıq".

İnsan Hüquqları və Qanunculuğun Müdafiəsi Bürosunun rəhbəri, Hüquq Müdafiə Təşkilatlarının Monitoring Qrupunun üzvü Səidə Qocamanlı isə beynəlxalq təşkilatların hələ də azərbaycanlı gənclərin İranda qeyri-qanuni şəkildə həbs edilməsinə qarşı səsini çıxarmadığını dedi. S.Qocamanlının sözlərinə görə, beynəlxalq təşkilatlardan yalnız BMT-nin xətti ilə şairlərə kömək etməyə ümidi etmək olar: "Biz Avropa Şurası Parlament Assambleyasının yay sessiyasında iştirak etdik, yeni təyin olunmuş komissar, baş katiblə göründük. Hər görüşümüzde də İranda azərbaycanlı gənclərin saxlanması ilə bağlı narahatlığını ifadə etdik, çalışırdıq ki, bu məsələni diqqətdə saxlayaq. Həm də monitoring qrupu adından İran prezidentinə məktub göndərilib. Təessüf olsun ki, bizim müraciətimizə hələ də cavab verilməyib. İranda hüquq-

müdaficilərinin fəaliyyətinə, qeyri-hökumət təşkilatlarına qarşı qadağa var. Bu ölkə ilə əlaqə saxlamaq, ora getmək çox çətindir. Biz elimizdə olan imkanlardan istifadə edərək çəlşirik ki, öz üzərimizə düşəni edək. Etiraf edirəm ki, çox çətin-di. Çünkü İran qapalı bir sistemdir, ora nüfuz etmək asan deyil. Mənəcə biz beynəlxalq təşkilatlardan yalnız BMT-nin xətti ilə həmyerilərimizə, iki azərbaycanlı gənçə kömək edə bilərik. Bütün təşkilatlar, hüquq müdafiəçiləri BMT-yə saysız-hesabsız müraciətlər etməlidirlər ki, onların diqqətini çəkək. Təessüf olsun ki, heç bir beynəlxalq təşkilat hələ də səsini çıxarmayıb. Biz yənə də fəaliyyətimizi davam etdiririk. Sadəcə gördüyüümüz işi ictimaiyyətə çox çıxmırıq deyə, bəzi xoşagelmez söhbətlər yayılır".

Hüquq müdafiəçisi İlqar İbrahimoglu da Lent.az-in "İranda saxlanılan azərbaycanlı şairlərlə bağlı fəaliyyət göstərinsinizmi" sualına cavabında "bəl" cavabını verib. Bu fəaliyyətin nədən ibarət olduğuna gəlinçə, İlqar İbrahimoglu bununla bağlı yazılı müraciət etməyi təklif edib.

KİV-a Dövlət Dəstəyi Fondunda Avropa Qəzətçilər Dərnəyinin başqanı ilə görüş keçirilib

Iyulun 27-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Kütłəvi İnformasiya Vəsitələrinin inkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunda Bakıda səfərdə olan Avropa Qəzətçilər Dərnəyinin başqanı Adnan Fişenklə görüş keçirilib. Görüşdə dərnəyin Azərbaycan təmsilçisi Afaq Fərzəlibəyova və digər qonaqlar iştirak ediblər.

Fondu icraçı direktoru Vüqar Səfərli Fondu yaranma tarixi, fəaliyyət mexanizmi və iş prinsipləri barəsində qonaqlara ətraflı məlumat verib. O bildirib ki, Fondu yaradığı gündən müstəqil mətbuata maliyyə dəstəyi verib: "Müstəqillik eldə etdiğən sonra qəzətərin qeydiyyatı sadələşdirildi. Ölkədə qəzet bolluğu yarandı. Lakin onlar maliyyə cətinlikləri ilə üzləşdilər. Hətta

bəzi qəzətərər bağlandı. Baş redaktorların müraciətləri əsasında Ulu öndər Heydər Əliyev qəzətərin nəşriyyatı olan borcunu iki il müddətinə dondurdu. Amma bir nəticə olma-

dı. Ulu öndərin davamçısı Prezident İlham Əliyev Kütłəvi İnformasiya Vəsitələrinin inkişafına Dövlət Dəstəyi Fondu nu təsis etməkələ müstəqil qəzətərin cətinliklərinə son qoymuş oldu".

İcraçı direktorun məlumatına görə, Fondu fəaliyyətə başladığı gündən kütłəvi informasiya vəsitələrinin maddi-texniki problemlərinin həllinə və inkişafına, jurnalistlərin yaradıcılığının stimullaşdırılmasına, peşəkarlıq səviyyəsinin yüksəldilməsinə, sosial müdafiəsinin möhkəmləndirilməsinə xidmət edən çoxsaylı layihələr icra edib. Vüqar Səfərli jurnalistlərin mənzil məişət problemlərinin həlli istiqamətində də görülen işlərdən də danişib. O qeyd edib ki, gələn il xeyli sayıda jurnalist mənzillə təmin olunaçaq: "Fond ölkədə fəaliyyət göstərən jurnalist təşkilatlarına da qayıq göstərir. Eyni zamanda beynəlxalq təcrübəni öyrənmək məqsədilə ötən illər jurnalistlərin Avropa və Türk-

yəye səfərlər təşkil edilib". Daha sonra dialoq və diskussiya şəraitində davam edən görüşdə Fondu icraçı direktoru Vüqar Səfərli qarşılıqlı maraq doğuran məsələləre aydınlıq gətirib.

Avropa Qəzətçilər Dərnəyinin başqanı Adnan Fişenklə öz növbəsində jurnalistlərin sosial vəziyyətinin, KİV-in maddi texniki bazasının gücləndirilməsi və onların peşəkarlığının artırılması istiqamətində Fondu həyata keçirdikləri tədbirləri yüksək dəyərləndirdiyini bildirib. Dərnəyin Azərbaycan bölümünün yaradılmasını istəyən A. Fişenklə bununla əlaqədar fondu icraçı direktorunun ona yardımçı olmasını da xahiş edib. Sonda Adnan Fişenklə səmimi qəbulu görə Fondu icraçı direktoru Vüqar Səfərliyə öz təşəkkürünü bildirib.

Sonda Fondu icraçı direktoru Vüqar Səfərli Fondu adından Avropa Qəzətçilər Dərnəyinin başqanı Adnan Fişenke hədiyyə təqdim edib.

AMEA-nın İşçi Qrupunun kütləvi informasiya vəsítələrinin nümayəndələri ilə birgə iclası keçirilib

2012-ci il iyulun 27-də AMEA Rəyasət Heyətində Azərbaycan dilinin globallaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramının layihəsini hazırlayan İşçi Qrupun üzvləri respublikanın aparıcı kütłəvi informasiya vəsítələrinin nümayəndələri ilə görüşüb.

Iclas Humanitar və İctimai Elmlər Bölüməsinin akademik katibi, AMEA-nın müxbir üzvü Kamal Abdullayev "Azərbaycan dilinin globallaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramı" layihəsinin hazırlanması üzrənərde AMEA alimləri, ali təhsil müəssisələrinin əməkdaşları və aidiyyəti nazirliklərin nümayəndələrinin çalışdıqlarını tədbir iştirakçılarının nəzərinə çatdıraraq, İşçi Qrupun bu günə kimi gördüyü işlər haqqında məlumat vermişdir. O, ölkə rəhbərinin sərəncamının əhəmiyyətini qeyd edərək, Azərbaycan dilinin bugünkü vəziyyətinin, sabahki mövcudiyət istiqamətlərinin hamını narahat etdiyini bildirmişdir. O, dilin böyük ictimai-siyasi hadisə və mənəvi həyatımızın mühüm amili olduğunu çox zaman nəzərdən qaçırıb, bəzi mətbuat orqanları, radio və televiziya kanallarında ədəbi dil normalarının pozulması, dublyaj edilən filmlərin, xarici dillərdən çevrilən elmi, bədii və publisistik əsərlərin tərcüməsinin yüksək estetik tələblərə cavab verməməsi kimi məsələlərin Respulika Prezidentinin məlum sərəncamında vurğulandığını diqqətə çatdırılmışdır. K. Abdullayev dəvət olunan KİV nümayəndələrini Dövlət Proqramının hazırlanması ilə bağlı müzakirələrə dəvət edərək, onların faydalı təkliflər irəli sürəcəyinə əmin olduğunu ifadə etmişdir.

Iclasda KİV nümayəndələrindən Azərtac-in baş direktoru A. Aslanov, "Azə-

baycan" qəzətinin baş redaktoru B. Sadıqov, "525-ci qəzet"in baş redaktoru R. Məcid, Mətbuat Şurasının sədri Ə. Amaşov, Assa irada informasiya agentliyinin baş redaktoru F. Abbasov, BDU-nun jurnalistika fakültəsinin dekanı Ş. Veliyev, professor N. Əhmədli, media ekspertləri Q. Məhərrəmli, Z. Məmmədli, APA informasiya agentliyinin direktoru V. Mahirqızı, İREX-in media məsələləri üzrə hüquqşunası Ə. Məmmədli, Demokratik Jurnalistlər Liqasının sədri Y. Məmmədli çıxış edərək Respublika Prezidentinin sərəncamında qaldırılan məsələlərə münasibət bildirək, Azərbaycan dilinin qorunmasına böyük ehtiyacın olduğunu qeyd etmişlər.

Müzakirələrin gedişində orta məktəblərdə Azərbaycan dili dərslerinin tədris saatlarının artırılması, ali məktəblərin bütün fakültələrində nitq mədəniyyəti fənninin tədrisi, qəzətlərdə korrektor və stilist redaktor vəzifələrinin bərpası, respublika üzrə vahid nüfuzlu Dil Qurumunun yaradılması, televiziyalarda bədii şuraların bərpa olunması, sosial şəbəkələrə yönəldilmiş xüsusi şuraların yaradılması, orfoqrafiya, orfoepiya lügətlərinin vaxtaşırı çap olunması, inzibati metodların tətbiqi, ictimai qınağın gücləndirilməsi, Dilçilik İnstitutunda KİV-in dili ilə məşğul olan şöbənin açılması, dil polisinin yaradılması, dillə bağlı olimpiadaların keçirilməsi və s. təkliflər səsləndirilmişdir.

S.QARAYEVA

Polis şöbəsində və 5 sayılı cəzaçəkmə müəssisəsində monitorinq keçirilib

ATƏT-in Bakı Ofisinin dəstəyi ilə "Konstitusiya" Araşdırma Fondu həyata keçirdiyi "Cəzaçəkmə müəssisələrinin və polis müvəqqəti saxlama təcridxanalarının monitorinqi" layihəsi çərçivəsində Ədliyyə Nazirliyi Penitensiar Xidmətinin Salyan rayonu Xələc qəsəbəsində yerləşən 5 sayılı cəzaçəkmə müəssisəsində və Salyan rayon Polis şöbəsinin müvəqqəti saxlama təcridxanasında monitorinq keçirilib. Monitorini "Konstitusiya" Araşdırma Fonduun prezidenti Əliməmməd Nuriyev, eksperti Elçin Salmanov aparıb.

5 sayılı cəzaçəkmə müəssisəsində monitorinq zamanı müəssisənin bütün obyektlərinə, o cümlədən müəssisənin yataqxanasına, cərimə təcridxanasına, karantin zonasına, görüş yerlərinə, sanitər-tibb hissəsinə, ərzaq anbarına və mətbəxə, yeməkxana ya, dini ibadət otağına baxış keçirilib. Əvvəlki başçəkmələrlə müqayisədə CCM-də əhəmiyyətli müsbət dəyişikliklər müşahidə edilib.

Eyni zamanda məhkumlarla görüşlər keçirilib və onlara hüquqi yardım göstərilib. Salyan rayon polis şöbəsinin müvəqqəti saxlama təcridxanasında monitorinq zamanı bu müəssisədəki saxlanması şəraitənərək, həmçinin saxlanmanın qanuniliyini təsdiq edən sənədlərlə baxış keçirilib. Təcridxanada saxlanılan şəxslər səhəbət aparılıb. Hər iki monitorinqin nəticələri barədə rəy hazırlanıb.

Tovuzu təşvişə salan gənc ələ keçdi

Dünen Tovuz rayonunun iki kəndində insanları təşvişə salan şayiələr yayılıb. Lent.az-in məlumatına görə, Abulbəyli kəndində naməlum şəxslərin 17 yaşlı Ədalət Həsənova hückum edərək onu öldürmək istəməsi barədə söz-söhbatlər dolaşmağa başlayıb. Bundan başqa, rayonun Eyyublu kəndində bir neçə gündür ki, naməlum şəxs evlərin damını və pəncərələrini daş-qalaq edib. Gün ərzində rayon polis şöbəsinin əməliyyat qrupları həmin kəndlərdə axtarış aparıblar.

Araşdırma nəticəsində məlum olub ki, Ədalət Həsənov qonşuluqda yaşayış Məlek Vəliyevanın evindən oğurluq etmək üçün bu yalanları uydurub. M. Vəliyev 17 yaşlı oğlanın əməlinən şikayətçi olmadığından və hadisədə cinayət tərkibi müəyəyen edilmədiyindən Ə. Həsənov sərbəst buraxılıb.

Eyyublu kəndində evlərə daş atan şəxsin Yanıqlı kənd sakini 22 yaşlı Orxan Qurbanov olması müəyyən edilib. Denən O. Qurbanov saklanılıb.

Qeyd edək ki, son günlər Şəmkir rayonunun kəndlərində də gecələr naməlum şəxslərin insanlara hückum etməsi ilə bağlı şayiələr yayılıb. Hələlik Şəmkirdə saxlanılan olmayıb.

İspanyanın Azərbaycandakı keçmiş səfiri Avropa Birliyində yüksək vəzifəyə təyin olunub

İspanyanın Azərbaycandakı keçmiş səfiri Luis Felipe Fernandes de la Peña Avropa Birliyinin Xarici siyaset xidmətinin Avropa və Mərkəzi Asiya üzrə icraçı direktoru vəzifəsinə təyin olunub. APA-nın xəberinə görə, təyinatı AB-nin xarici siyaset və təhlükəsizlik üzrə ali komissarı Ketrin Eston gerçəklişdirib.

Mesut Haqqı: "Türkiyə Azərbaycan torpaqları azad olunmayınca öz səylərini davam etdirəcək"

"Məlum olduğu kimi, Fransa Senati sabiq preşident Nikoly Sarkozinin prezidentliyi dövründə "qondarma erməni soyqırımı"nın inkar edənlərin cəzalandırılmasına dair qanunu qəbul etmişdi. Lakin bu sənəd daha sonra Fransanın Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən ləğv olunub. Bu qanunun prezident Fransua Olland tərəfindən yenidən gündəmə getirilməsi onunla əlaqədardır ki, o prezidentliyə namizəd olduğu zaman bu qanunun qəbul olunacağına söz verib". Bu barədə beynəlxalq münasibətlər üzrə ekspert, professor Mesut Haqqı Çəşin müsahibəsində deyib. O, əlavə edib ki, Olland bu qanun layihəsinin hüquqi qüvvəyə minməyəcəyini yaxşı bilir, çünki Fransanın Konstitusiya Məhkəməsi yenidən onu ləğv edəcək: "Başqa sözə desək, Olland bunu yalnız ona görə edir ki, erməni diasporuna öz vədinə necə sadıq qaldığını əyani şəkildə sübut edə bilsin. Əməli olaraq isə Olland Fransa Xarici İşlər Nazirliyini əmin etdi ki, Ankara ilə six əməkdaşlığı hazırlıdır".

Ermənilərin son illər nəşr etdikləri bölgənin tarixinə həsr olunmuş kitablar da Azərbaycana və Türkiyəyə qarşı ərazi iddialarının mövcudluğuna toxunan ekspert deyib ki, ermənilər uzun illər ərzində bütün dünyaya nümayiş etdirməklə məşguldurlar ki, guya günah-

sız olaraq, "soyqırımı"na məruz qalıllar: "Bu yalan ermənilər tərəfindən o qədər uzun müddətdir yayılmaqdadır ki, dünyada artıq onlara inanmağa başlayırlar. Buna görə də, Azərbaycan və Türkiyə ekspertləri ermənilərin bu yalanının qarşısını ala bilmək üçün dayanıqlı ve möhkəm elmi icmalar yaratmalıdır. Məsələn, əger ermənilər şərti olaraq, bu bölgənin tarixinə dair hər hansı mövzuda bir kitab hazırlarsa, azərbaycanlı və türkiyeli ekspertlər buna cavab olaraq 10 ədəd daha sanballı və elmi cəhətdən əsaslandırılmış kitablar nəşr etdirməlidirlər. İnanıram ki, azərbaycanlı və türkiyeli alımlar qısa vaxt ərzin-

də erməni yalanına müqavimət göstərə bilən vahid cəbhə yarada biləcəklər". Azərbaycan və Türkiye diasporunun Avropa parlamentləri tərəfindən qondarma "erməni soyqırımı"nın tanınmasına yol verməmək işində hansı tədbirlər həyata keçirə bilmələrinə münasibet bildirən Haqqı Çəşin deyib ki, dünya çox sürətlə dəyişir: "1990-ci ildən bu gündək iki nəsil dəyişib. Bu nəsil da-ha istedadlı, təhsilli, ambisiyalıdır və dünyani yaxşı bilir. Biz bu nəslə yol göstərməliyik və elə etməliyik ki, qısa zaman ərzində ermənilərə güc nümayiş etdirsinlər. Yeni Azərbaycan və Türkiyə erməni iddialarına qarşı birgə mübarizə aparmalıdır. Biz erməni diasporuna qarşı birləşməliyik, diqqətli olmalıyiq, çünki qərəzli cəmiyyətə qarşı müqavimət göstərməliyik. Eyni zamanda, biz keçmişimizə görə utanmamalıyq. Yeni biz ermənilərin türklərə qarşı soyqırımı törətməsi, bizim ata və analarımızı qətlə yetirmələri səbəbindən elimizi dinc qoyub oturmamalıyq. Başqa sözə desək, torpaq problemini silah yolu ilə həll etmək olar, lakin Azərbaycan və Türkiyə erməni yalanının yayılmasına yol verməmək üçün səy göstərməlidir. Türk alımları daha çox elmi-izah kitabları yazmalıdır, nəinki ermənilər. Başqa sözə, Azərbaycan və Türkiyənin diaspor təşkilatları güclənərək birgə işe

başlamağı bacarmalıdır. Biz tarixən həmişə bir yerde olmuşuq. Azərbaycan ordusu Sakariyada döyüş zamanı bizim köməyimizə gəlib. Türkiyə bunu heç vaxt unutmayacaq və illər ötdükcə Azərbaycan tərəfinin bu köməkliyə daha böyük qiymət alır. Bütün bunlar hamısı xalqlarımızı yaxınlaşdırır". Vaxtaşırı Azərbaycan cəmiyyətində Türkiye tərəfində Ermənistənla münasibətlərin normallaşdırılması ilə bağlı aparılan siyasətlə əlaqədar yaranan anlaşılmazlıq toxunan ekspert deyib ki, sözsüz, türk cəmiyyətində, bir sıra hallarda Azərbaycana qarşı müyyəyen anlaşılmazlıq oldu: "Bu anlaşılmazlıqlar iki qardaş ölkənin qarşılıqlı münasibətlərində müxtəlif dövrlərdə yarandı və yoxa çıxdı. Lakin tarix göstərdi ki, bütün bunlar heç bir halda Azərbaycan və Türkiyə arasında münasibətlərə təsir göstərə bilmədi. Türkiyədə Azərbaycanda baş veren prosesləri diqqətlə izleyirlər. Həmçinin Azərbaycanda Türkiyədə baş veren prosesləri diqqətlə izlenilir. Məsələn, Azərbaycanda nə qədər çox insan türk telekanallarına baxırsa, həmçinin Türkiyədə də bir çox televiziya tamaşaçısı Azərbaycan telekanallarını izleyir. Türkiyə Azərbaycan torpaqları azad olunmayınca öz səylərini davam etdirəcək".

PƏRVANƏ

6 milyon manatı vergidən yayındıran sahibkar həbs edilib

Vergilər Nazirliyi yanında Vergi Cinayətlərinin İbtidai Araşdırılması Departamenti Lənkəran rayon sakini, "Elkontex", "Elnur-X" Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətlərinin və "Sərdar LTD" İstehsalat Kəmərsiya Şirkətinin direktoru Cahangirov Elnur Əhmədağa oğlunun vergi orqanlarına təqdim etdiyi bəyannamələrə gelirlər və xərclər barədə bili-bile təhrif olunmuş məlumatlar daxil etməklə və bəyannamə təqdim etməklə külli miqdardan təşkil edən 6 milyon 409 min 132,69 manat məbləğində vergiləri dövlət büdcəsinə ödəməkdən yayındırdığını aşkar edib.

Elnur Cahangirov "Sərdar LTD" İstehsalat Kəmərsiya Şirkətinin direktoru işləyərkən şirkətin adından vergi orqanına təqdim etdiyi əlavə dəyər vergisi bəyannaməsinə də vergi tutulan dövriyyəni azalt-

maqla, eyni zamanda mənfəət vergisi bəyannamesini təqdim etməyərək ümumi hesabla külli miqdardan təşkil edən 3 milyon 311 min 165,71 manat məbləğində vergiləri dövlət büdcəsinə ödəməkdən yayınıb.

Bundan başqa, Elnur Cahangirov "Elkontex" MMC-nin direktoru vəzifəsində işləyərkən ümumi hesabla külli miqdardan təşkil edən 1 milyon 612 min 418,22 manat məbləğində əlavə dəyər vergisini, "Elnur-X" MMC-nin direktoru kimi isə ümumi hesabla külli miqdardan təşkil edən 1 milyon 485 min 548,76 manat məbləğində vergiləri dövlət büdcəsinə ödəməkdən yayınıb.

Vergi Cinayətlərinin İbtidai Araşdırılması Departamenti tərəfindən keçirilmiş əməliyyat-axtarış tədbirləri nəticəsində istintaqdan gizlənən Elnur

Cahangirov tutulub. Təqsirləndirilen şəxs qismində dindirilərkən Elnur Cahangirov ona elan edilmiş ittihamda özünü təqsirli bilib, "Elkontex", "Elnur-X" MMC-nin və "Sərdar LTD" İstehsalat Kəmərsiya Şirkətinin direktoru vəzifəsində işləyərkən müəssisələrin adından müxtəlif adda mal-materialların alqı-satqısı və xidmətlərin göstəriməsi ilə məşğul olduğunu, mühasibatlıq işlərini özünün apardığını bildirib.

Elnur Cahangirov barəsində olan cinayət işinin ibtidai istintaqı tamamlanaraq baxılması üçün məhkəməyə göndərilib.

Vergilər Nazirliyi yanında Vergi Cinayətlərinin İbtidai Araşdırılması Departamenti tərəfindən vergiləri dövlət büdcəsinə ödəməkdən yayındırması hallarına qarşı mübarizə tədbirləri davam etdirilir.

İşgalçi Ermənistən ordusu atəşkəsi pozmağa davam edir

Ermənistən Silahlı Qüvvələrinin bölmələri iyulun 26-də və 27-nə keçən gecə Ermənistən əzəvan rayonunun Berkarber kəndində; Ağdam rayonunun Yusifcanlı, Goranboy rayonunun Tapqaraqoyunlu kəndləri yaxınlığında, Gədəbəy və Xocavənd rayonlarının ərazisindəki adsız yüksəkliklərdə yerləşən mövqelərindən atəşkəs rejimini pozublar. Azərbaycan Müdafiə Nazirliyinin mətbuat xidmətindən APA-ya verilən məlumatə görə, düşmən cavab atəşini ilə susdurulub.

Elmar Məmmədyarov Argentina prezidenti ilə görüşüb

Argentina prezidenti Kristina Fernandez de Kirchner ölkədə səfərdə olan Azərbaycanın xərinci işlər naziri Elmar Məmmədyarovun rəhbərlik etdiyi Azərbaycan nümayəndə heyətini qəbul edib. XİN-in mətbuat xidmətindən APA-ya verilən məlumatə görə, Ar-

gentina prezidenti son illər iki ölkə arasında əməkdaşlığın dinamik inkişafından məmənən olduğunu deyib və Azərbaycanla bütün sahələrdə əməkdaşlıqda məraqlı olduqlarını söylə-

yib. Həm Argentina, həm də Azərbaycanın sürətlə inkişaf edən iqtisadiyyata malik olduğunu bildirən prezident Kirchner, iki ölkə arasında əməkdaşlığın inkişafının qarşılıqlı səmərəli nəticələrə gətirib çıxara-cağına əminliyini vurğulayıb.

Qəbulə görə təşəkkürünü bildirən E. Məmmədyarov Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin salamlarını və ən xoş arzularını Argentina dövlət başçısına çatdırıb və prezident tərəfindən

argentinə həmkarına ünvanlanmış Azərbaycana rəsmi səfərə dəvət məktubunu təqdim etdi. Prezident Kirchner dəvəti məmənuniyyətlə qəbul etdiyiini açıqlayıb.

E. Məmmədyarov Latin Amerikası ölkələri ilə əməkdaşlığın genişləndirilməsində maraqlı olduğunu, bu istiqamətdə Argentinanın xüsusi önəm daşıdığını qeyd edərək Cənubi Amerikada ilk diplomatik nümayəndəliyi də məhz Buenos-Airesdə açdıqlarını xatırladıb.

Ukrayna Azərbaycana döyüş təyyarəsi və raket kompleksləri satıb

AZƏRBAYCAN SON ALTI İLDƏ UKRAYNADAN 16 ƏDƏD MİG-29 DÖYÜŞ TƏYYARƏSİ ALIB

Ukrayna hökuməti 2011-ci ildə silah və hərbi texnika satışı üzrə hesabatını açıqlayıb. Bu barədə APA Ukraynanın İxracə nəzarət üzrə Dövlət Xidmetinin saytına istinadən məlumat verib. Postsovət ölkələri arasında ən böyük silah istehsalçılarından olan Ukrayna 2011-ci ildə 117 ədəd tank, 91 ədəd zirehli nəqliyyat vasitəsi, 5 döyüş və təlim təyyarəsi, 2 helikopter və 12 raket buraxılış qurgusu ixrac edib.

Ukraynanın silah satdığı ölkələr arasında Azərbaycan və Ermənistən da yer alıb. Belə ki, ötən il Ukrayna Azərbaycana 1 ədəd MiG-29B döyüş təyyarəsi, 6 ədəd tank əleyhinə idarə olunan raket kompleksi, Ermənistənə isə 2 ədəd L-39 tipli təlim təyyarəsi satıb.

Qeyd edək ki, bununla da Azərbaycan 2006-ci ildə Ukraynaya sifariş verdiyi 16 ədəd MiG-29 döyüş təyyarəsinin hamısını silahlanmaya qəbul edib.

İsti hava davam edəcək

İyulun 28-də ölkə ərazisində isti hava şəraitinin davam edəcəyi, gün ərzində əsasən yaqmursuz keçəcəyi gözlənilir. Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin mətbuat xidmətindən APA-ya verilən məlumatə görə, Bakıda və Abşeron yarımadasında iyulun 28-də hava şəraitini yaqmursuz keçəcək. Şimal küləyi gündüz cənub-şərq küləyi ilə əvəz olunacaq. Havanın temperaturu gecə 21-26, gündüz 32-37 dərəcə isti təşkil edəcək.

Abşeronun əsimliklərində dəniz suyunun temperaturu Sumqayıt, Novxanı, Pirşağı, Nardaran, Bilgəh, Zaqlıba, Buzovna, Mərdəkan, Şüvələnda 25-26, Türkən, Hövşən, Şix, Sahil-də 27-28 dərəcə isti olacaq.

Azərbaycanın rayonlarında bu gün hava şəraitinin əsasən yaqmursuz keçəcəyi gözlənilir. Şərqi küləyi əsəcək. Havanın temperaturu gecə 20-25, gündüz 34-39, dağlarda gecə 13-18, gündüz 26-31 dərəcə isti olacaq.

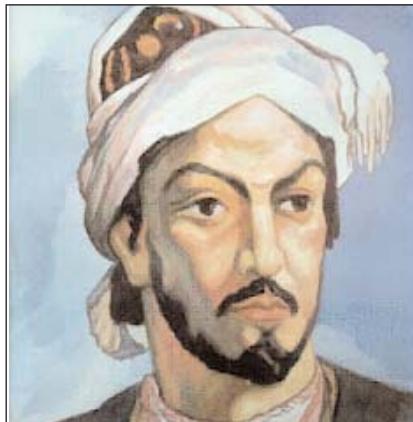
Nəsiminin məzarı dağılmaq təhlükəsi ilə üz-üzə

SURİYADA ÜSYANÇILARLA HÖKUMƏT QÜVVƏLƏRİNİN APARDIĞI MÜHARİBƏ HƏLƏB ŞƏHƏRİNİ VİRAN QOYUB

Azərbaycanın bir çox fikir adamlarının mezarı tarixin ayrı-ayrı dönenlərində müxtəlif səbəblərdən xarici ölkə torpaqlarına emanət olunub. Böyük şair, görkəmli fikir adamı İmadəddin Nəsiminin qəbri də bu taleyi yaşamalı olub. Ancaq daha acıncacıqlısı bu böyük mütəfəkkirin hazırda böyük təbəddülətlər və savaşlar dönməndə yaşayan Suriyanın Hələb şəhərində yerləşən məzarının bu gün dağılmaq, məhv olmaq təhlükəsi ilə qarşı-qarşıya qalmışdır.

On son məlumatda görə, Suriya hökumət qüvvələrinin Hələb şəhərinə nəzarəti itirməsindən sonra Bəşər Əsəd bu şəhərə İdlibdən 140 tank göndərib. Azad Suriya Ordusunun komandanı Əbu Əli hava hücumları ilə şəhərin bombardman edilməsinə baxmayaqara hökumət qoşunlarının geriye çəkildiyini və buna görə də İdlibdə yerləşdirilən 140 tankın Hələbə doğru irəliliyi bildirib. Tankların Hələbi xarabaya çevirəcəyini deyən Əbu Əli mülki vətəndaşların artıq şəhəri tərk etməyə başladıqlarını söyləyib.

ANS televiziyasında tanınmış jurnalist Mir Şahinin həyecanlı təbili çalması da əbəs yerə deyildi və aidiyəti qurumları silkiləmək üçün kifayət qədər təsirli idi: "Suriyada üsyancılar və hökumət qüvvələrinin Hələb şəhərinə nəzarəti ələ keçirmək üçün apardığı müharibə YUNESKO-nun siyahısında olan bu qədim mədəniyyət və tarixi abidələr mərkəzini hər gün daha şiddetlə darmadağın edir. "Min bir gecə" nəğillərinin əsrarəngiz şəhəri Hələbdən demək olar ki, indi yalnız mobil telefonların kamerasına çəkilərək pozuq keyfiyyətlə dünyaya yayılan

bu kadrlar qalib. Hələb Azərbaycana bir başqa səbəbdən xüsusiət ezzidir. Böyük Azərbaycan şairi İmadəddin Nəsiminin məzari mehz burada yerləşir. Son zamanlar artıq qırıcı təyyarələrin də qatıldığı bombardmanlar Hələbi artıq viran qo'yub. İmadəddin Nəsiminin məzarının bu dəqiqələrdə hansı vəziyyətdə olduğunu deye biləcək bir kəs hələ ki, yoxdur. Necə deyərlər usaqlı –böyüklü hamının ət maşinindən keçdiyi bir ölkədə məzar axtarmaq bəlkə də qəribə görünür. Amma İmadəddin Nəsimi Azərbaycanın rəmzi olaraq tamamilə başqa bir məna daşıyır. Azərbaycan dövləti, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi, Xərici İşlər Nazirliyi, YUNESKO-dakı nümayəndəmiz əlindən gələn, hətta gəlməyəni belə etməlidir ki, Nəsiminin məzari, onun bugünkü vəziyyəti barədə müfəssəl məlumat əldə edə bilsin. Təkrar edirik, Hələb bir şəhər olaraq YUNESKO tərəfindən qorunur. Amma necə qorunduğuunu bu kadrlar bizdən yaxşı bilir. Nəsiminin məzari da bundan artıq qorunmayıacaq. Azərbaycan nələrsə etməlidir. İraqda müharibə gedəndə bəxtimiz

gətiirdi, Kərbəlada Məhəmməd Füzulinin qəbrini Allah saxladı. Bəlkə də İmam Hüseynin ayaqları altında dəfn olunduğu üçün. Nəsiminin məzari isə təkdir. O bu saat Allah bilsənələr çekir. Bunu hər bir azərbaycanlı öz dərisində hiss etmelidir. Çünkü Nəsiminin dəri yoxdur. O çoxdan soyulub".

Məsələ ilə bağlı Xərici İşlər Nazirliyinin mətbuat xidmeti ilə elaqə saxlaşdı. XİN-in mətbuat xidmetinin rəhbəri Elman Abdullayev bu məsələnin diqqətdə saxlandığını bildirdi: "Məlumdur ki, bu gün Suriyada vəziyyət son dərəcə gərgindir. Səfirliyimizlə mütemadi əlaqə saxlayır. Suriyadakı vətəndaşlarımızın təhlükəsizliyi ilə bağlı işləri görmüşük. Ancaq istənilən an oradakı səfirliyimiz də bağlanı biler, diplomatlarımız da evakuasiya oluna biler. Təbii ki, Nəsiminin Hələbdə yerləşən məzarının qorunması ilə bağlı əlimizdən gələni etməliyik. Ancaq məsələyə real baxmaq lazımdır. Suriyada, eləcə də Hələbdə bu gün müxəlifet qüvvələri ilə hökumət qoşunları üz-üzə gəlir, hər gün orda qan töküür, hər gün onlarla insan həyatını itir. Biz indilikdə daha çox insanlarırimızın, vətəndaşlarımızın təhlükəsizliyinə çalışırıq. Çünkü ən önəmlisi insan həyatıdır. Ancaq nazirlik tərəfindən sözügedən məsələ də araşdırılır, Suriyadakı səfirliyimizlə mütemadi əlaqə saxlayır. Lazımı tədbirlərin görülməsinə çalışacaq". XİN rəsmisi məzarın qorunmasının rəsmi Dəməşqin səlahiyyətlərinə aid olduğunu bildirərək bütün hallarda məsələnin XİN tərəfindən diqqətdə saxlanılacağını, müvafiq işlərin görüləcəyini bildirdi.

Sevinc MÜRVƏTQIZI

Aleksey Vlasov: "Xankəndində aeroportun açılması münaqişənin həllinə müsbət təsir etməyəcək"

"Dağlıq Qarabağ ətrafında yaranmış vəziyyət onsuza da gərgindir. Belə olan halda ermənilərin Xankəndində aeroport açmaq niyyətləri baş tutsa, bu, münaqişənin kompromisli həlli variantına müsbət xal qazandırmayacaq". Rusiyadan olan politoloq, Moskva Dövlət Universitetinin Postsovvet Araşdırımları Mərkəzinin direktoru Aleksey Vlasov belə düşünür.

O deyib ki, bu nöqtəyi-nəzərdən, vəziyyət kifayət qədər təşviş doğurur, lakin hələ də bu məsələyə Minsk qrupu həmsədrlerinin hansı şəkildə təsir göstərə bilecekleri aydın deyil: "Bu baxımdan, Minsk qrupunun mövcud imkanlar dairəsi daha rellefli şəkildə nəzərdən keçirilir. Belə çıxır ki, monitoring tapşırıqları nöqtəyi-nəzərindən, Brüssel Ermənistana və Azərbaycana təklif

irəli süre bilir, lakin tərəflərdən biri – yeni bu mənada Ermənistən gərginliyin daha da artmasına yönələn bir adım atanda bu addımın qarşısının alınması üçün, məhiyyət etibarilə, mexanizmlərin işlənib hazırlanmadığı məlum olur. Ona görə də, bu xüsusi məsələ deyil, daha ciddi metodoloji problemdir". Vasitəçi-lər snayperləri cəbhə xəttindən geri çəkməyə və qoşunların təmas xəttində insidentlərin araşdırılması üzrə mexanizmlərin hazırlanması çağırışlarına rəsmi Bakının Ermənistən qoşunlarının Azərbaycan ərazisində olduğu bir şəraitdə snayperləri cəbhə xəttindən geri çəkməyin qeyri-mümkinlüyü barədə toxunan politoloq deyib ki, vasitəçi missiyanın həzırkı formatı tədricən öz resurslarını itirir: "Burada məsələ vasitəçilərin səmərəsiz olma-

sında deyil, 18 il ərzində nizamlanma proseduruna yanaşma metodologiyasının özü əməlli olaraq dəyişməyib, Azərbaycan və Ermənistən qoşunlarının təmas xəttində münaqişə gərginləşməyə başlığı zaman isə, dərhal aydın olur ki, vasitəçi-lərin "söz diplomatiyası" və "monitorinq diplomatiyası"ndan savayı ehtiyatda heç nəyi yoxdur və əlbəttə ki, bunu həm İravan, həm də Bakı başa düşür. Deməli, Minsk qrupu nümayəndələrinin istənilən deklarativ bəyannaməsi düşmənçilik edən tərəflərin hərəkətlərinə daha az təsir göstərir. Bax vasitəçi missiyanı üçün əsas təhlükə də məhz bundan ibarətdir.

Onunla sadəcə neyin-sə qarşısını alan mühüm amil kimi hesablaşmaya bilərlər". Siyasi ekspert Fransadan ölkə rəhbərliyi tərəfindən 1915-ci il hadisə-

Bahar Muradova: "2013-cü ildə prezident seçkilərini müşahidə etmək üçün heç bir məhdudiyyət olmayıcaq"

"Seçki müşahidə missiyaları hər zaman o qədər çoxsaylı, o qədər rəngarəng olurlar ki, istənilən seçki ilə əlaqədar onların mütləq əksəriyyətini Azərbaycana dəvət edirik". Bunu mətbuata açıqlamasında Azərbaycanın ATƏT Parlament Assambleyasında (PA) nümayəndə heyətinin rəhbəri, vitse-spiker Bahar Muradova sözügedən qurumun Müşahidəçilər Missiyasının Azərbaycanda keçiriləcək 2013-cü il prezident seçkilərini izləmek üçün dəvət gözləməsinə münasibətini açıqlayarkən bildirib. B. Muradova deyib ki, Azərbaycan dövləti, iqtidarı və seçki ilə məşğul olan adidiyyatı qurumlar həmişə ölkəmizdə keçirilən və keçiriləcək istənilən seçki prosesini izləmək, müşahidə etmək ən müxtəlif təşkilatlara dəvətlər göndərir. "Hətta, istənilən ayrı-ayrı şəxslər, ayrı-ayrı siyasetçilər, ictimai-siyasi xadimlər belə, gəlib bu seçkiləri izləmək imkanı əldə edə bilirlər. Burada heç bir məhdudiyyət yoxdur və tərifimizdən də indiyə kimi heç kimə məhdudiyyət qoyulmayıb, qoyulmayıb. Ona görə maraqlı gəstərən istənilən beynəlxalq və regional təşkilat, ayrı-ayrı şəxslər belə gəlib 2013-cü il prezident seçkilərini də izləyə, müşahidə apara bilər. Biz özümüz bunda maraqlıyiq"-deyə, B. Muradova sözlerine əlavə edib.

KAMİL

İsveçrə Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü dəstəkləyir

İsveçrə Xərici İşlər Nazirliyi Azərbaycan tərəfinə nota göndərib və bu notada Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə birmənalı dəstək ifadə olunur".

Bunu jurnalistlərə açıqlamasında Azərbaycan XİN-in mətbuat katibi Elman Abdullayev deyib. O qeyd edib ki, Dağlıq Qarabağdakı saxta seckidən sonra Ermənistən mediası yalan məlumatlar yayaşa çalışır, o cümlədən Isveçrənin belə bir notasının olmadığını iddia edir: "Bu, Ermənistən hanımı vəziyyətə düşdüyüni göstərir. Təessüf ki, bu cür hallar Ermənistanda tendensiya halını alıb. Onlar bu yolla həm öz ictimaiyyətlərini, həm də dünya ictimaiyyətini çəsdirməyə çalışırlar".

S.MÜRVƏTQIZI

Azərbaycanın Təbrizdəki Baş Konsulluğunun əməkdaşları İranda həbs olunan şairlərimizlə görüşüb

Azərbaycanın Təbrizdəki Baş Konsulluğunun əməkdaşları İranda həbsde olan azərbaycanlı şairlər Fərid Hüseyn və Şəhriyar Hacızadə ilə görüşüb. Bununla bağlı jurnalistlər Xərici İşlər Nazirliyinin mətbuat xidmətinin rəhbəri Elman Abdullayev məlumat verib. Görüş Təbrizdəki Mərkəzi Cəzaçəkmə Müəssisəsində baş tutub: "Bizdə olan məlumatə görə onlara qarşı ittihəm kimi İrana icazəsiz gəlmələri irəli sürülüb. Azərbaycan vətəndaşları isə konsulluğun işçilərinə bildiriblər ki, onlar İranda festivala dəvət olunublar və həmin festivalda iştirak üçün gəliblər". Qeyd edək ki, Azərbaycan vətəndaşları İrana vizasız səfər edə bilərlər.

E. Abdullayev həmçinin qeyd edib ki, baş konsulluq tərəfindən İranda saxlanılan Azərbaycan vətəndaşlarına hüquqi dəstəyin göstərilməsi nəzərdə tutulur: "Mərkəzi Cəzaçəkmə Müəssisəsi Fərid Hüseyn və Şəhriyar Hacızadənin daimi saxlanıldığı yer deyil. Onlar bildiriblər ki, əvvəlcə 20 gün ayrıraqda, sonra isə bir yerde saxlayıblar".

E. Abdullayev açıqlamasında bildirib ki, Fərid Hüseyn və Şəhriyar Hacızadənin valideynləri ilə görüşü İran tərəfi ilə razılışdırılıb. Bu gün onların valideynləri İrana yola düşürlər: "Ehtimal olunur ki, sabah-iyulun 28-də bu görüş baş tuta bilər".

Mövzu ilə bağlı onu da qeyd edək ki, İran xərici işlər nazirinin müavini Seyid Abbas Ərəqçinin Azərbaycana nəzərdə tutulmuş səfəri qeyri-müəyyən müddətə təxirə salınıb. Bunu da jurnalistlərə açıqlamasında E. Abdullayev qeyd edib. XİN-in rəsmisi səfərin təxirə salınması səbəbinin İran xərici işlər nazirinin müavininin gərgin iş qrafiki ilə bağlı olduğunu deyib.

Qeyd edək ki, İran xərici işlər nazirinin müavini ötən gün-iyulun 27-də Azərbaycana gəlməli idi.

S.MÜRVƏTQIZI

İlham Mirzayev: "Müsbat enerjili insanlar həmişə ətrafa işıq yayırlar..."

...MƏN BUNU AKADEMİK ŞƏFAƏT MEHDİYEVLƏ BAĞLI LAYİHƏ ÜZƏRİNDƏ İŞLƏYƏRKƏN DƏRİNDƏN HİSS ETDİM"

Bugünlərdə AMEA Rəyasət Heyətində Azərbaycanın görkəmli alimi, akademik Şəfaət Mehdiyev həsr olunmuş "İşıq adamın nağılı" layihəsinin təqdimat mərasimi keçirilib. Layihənin rəhbəri, psixologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent İlham Mirzayevdir. Müsahibimlə müəllifi olduğu layihə haqqında söhbətləşdik, eləcə də televiziya və cəmiyyətin psixoloji durum ilə bağlı bəzi suallarımıza da cavab aldıq.

– Bu layihənin ideyası xoş bir təsədüfdən meydana gəlib. Başqa ölkələrdə yaşayan azərbaycanlılarla çox sıx əlaqələrim var. Bəzən efirdə verilməsə də, mətbuatda işıqlandırılmasa da, onların hər bir tədbirlərində iştirak edirəm. Hərada Azərbaycan adı varsa biz iştirak edirik. Belə bir tədbirlərin birində bu ideya ortaya çıxdı. Fikirləşdik ki, Azərbaycan neft sənayesini yaşıdanlar, neft sənayemizin baniləri ilə bağlı bir layihə gerçekləşdirək. Möhtərem Prezident İlham Əliyevin akademik Şəfaət Mehdiyevin 100 illiyinin dövlət səviyyəsində keçirilməsi ilə bağlı imzaladığı sərəncam da işimizi daha həvəslə görmək üçün bir stimul rolunu oynadı. Bu layihə silsilə şəklində 8 hissədən ibarət olmalıdır. Hər layihəye aid kitab və 35-40 dəqiqəlik bir film olmalıdır. Hər bir layihə altı dildə həyata keçməlidir. Altı ölkədə filmin ve kitabın bütövlükde layihənin təqdimatının keçirilməsi nəzərdə tutulur. İlk olaraq layihəye alım, akademik Şəfaət Mehdiyevin unudulmaz adı ilə başlamağa qərar verdik. Bununla da prezidentimizin sərəncamına əməl edərək öz vətəndaşlıq borcumuzu da yerinə yetirmiş olduq. Və sağ olsun bütün dünyada yaşayan Azərbaycan diasporu bu layihənin ərsəyə gəlməsi üçün əllərindən gələni əsirgəmədlər.

Fürsətdən istifadə edib kitabın təqdimatında iştirak edən Qazaxstan və Mərakeş səfirlərinə, Türkiyənin ölkəmizdəki səfirlərinin nümayəndələrinə, bu işdə əməyi keçən her kəsə minnətdarlığımı bildirirəm ki, belə bir layihədə yardımçı olublar.

Hər bir insanın yaradıcılığı ile yanaşı, daxili müsbət keyfiyyətlərini üzə çıxarmaq, xalqa və dünya ictimaiyyətinə təqdim eləmək çox vacibdir. Elmi ilə yanaşı yüksək insani keyfiyyətlərə malik şəxsiyyətlər həmişə xalqın yaddaşında yaşayır. Şəfaət Mehdiyev belə bir fenomendir. Bu layihəni gerçəkləşdirmək bir vətəndaş kimi bizim borcumuz idi.

– Akademikin həyat və fəaliyyəti ilə tanışlığınız necə olub?

– Bu görkəmli alim və insan haqqında ilk dəfə vaxtılı indiki Neft Akademiyasında çalışan qayınatamdan eşitmədim. Həmişə deyərdi ki, bizim bir müəllimimiz olub, Şəfaət Mehdiyev. Çox xeyirxah insan, alicənab bir ziyalı idi. Mən bunu dəfələrlə eşitmədim. Açıq deyim ki, bu insanın ailəsini də şəxsen tanıdım. Düzdür, məlumatım vardi ki, oğlu Aqşin Mehdiyev BMT-də ölkəmizin səfiri dir və respublikamızı leyaqətlə təmsil edir.

– Tanımadığınız, haqqında sadəcə eşitdiyiniz bir şəxsiyyət haqqında layihəni həyata keçirmək çətin olmadı ki?

– Mənim fikrimcə, sağlığında biri haqqında nəsə yazanda insan yanılı bilər. Onu hansısa keyfiyyətləri nəzərdən qaşa bilər. Amma o insanlar ki, dünyadan köçəndən sonra xeyirxah əməlli qalır, belələrini xatırlayanda həmişə rəhmət oxuyurlar, deyirlər ki, alicənab insan

idi, gözəl alım idi, dəyərli ziyalı idi. Amma əlbəttə ki, mənim üçün bu layihə çox çətin və məsuliyyətli bir iş idi. Bəlkə də deyərdim ki, bundan məsuliyyətli, çətin iş indiyədək öhdəmə düşməyib. Bu böyük insan haqqında danışmağa cürət eləmərəm. Çünkü bu böyük şəxsiyyətin nə elmi, nə də insani keyfiyyətləri haqqında danışmağa qədər deyiləm. Çünkü Şəfaət Mehdiyev elə bir mərتبədə qərar tutub ki, ora yüksəlmək çox çətindir. Mən sadəcə həmin layihənin səbəbkər olmuşam. O kitaba zəhmət çəkənlər akademiklər Akif Əlizadə, Arif Mehdiyev kimi böyük elm xadimləri olub. Bunlar o böyük şəxsiyyət haqqında danışa bilərlər. Mən

di ki, özüm də inana bilmədim. Təqdimati sentyabrda eləmək istəyirdik, amma tezliklə hər şey alındı və təqdimat daha tez oldu. Mən bu layihəyə görə özümü çox xoşbəxt sayıram.

– Niyə layihənin adı məhz "İşıq adamın nağılı"dır?

– Layihənin digər müəllifi Şərəf Cəlili o vaxtlar Şəfaət Mehdiyev haqqında gözəl bir kitab yazmışdı: "İşıq adam". O kitabı oxuyandan sonra bundan bəhreləndim və layihəmizin adı da buna müvafiq olaraq "İşıq adamın nağılı" oldu. Ziyalı, nurlu bir insanın nağıllaşan, əfsanələşən həyatını əks etdirmək üçün bunu uğurlu ifadə hesab edirəm. Hər bir yaxşı adam dünyadan köçəndən sonra onun həyatı, əməlləri, nəcibliyi nağıllaşır, əfsanələr kimi dildən-dilə dolaşır. İnanıram ki, gelən əsrlərdə də Şəfaət Mehdiyev haqqında söhbət açılacaq, onun nağıllaşan ömrü insanları maraqlandıracaq.

– Növbəti layihəniz hansı işıqlı adama həsr ounacaq?

– Azərbaycanda işıqlı adamlar çoxdur. Bizim ölkəmiz təkçə yerüstü və ye-

sadəcə ideyanın müəllifiyəm.

– İndiyədək hansısa başqa bir layihəyə də rəhbərlik etmisiniz?

– Mən indiyədək bir çox layihələrdə sadəcə iştirakçı kimi çıxış eləmişəm. Məsələn, ötən il Əlcəzairdə – Tlesmen şəhərində "İman yolları" adlı beynəlxalq konfansda həmkarlarım Zöhre Əliyeva, İmamverdi Həmidovla birgə iştirak elədik. 52 ölkə nümayəndəsinin qatıldığı tədbirdə mən "İman yollarından islam sivilizasiyasına" adlı məruzə ilə çıxış elədim. Orada gözəl layihə oldu, mən də sadəcə iştirakçı qismində qatıldım. Bu layihə ilə birinci dəfədir ki, belə bir məsuliyyətli işə qoşulmuşam. Mən eşitməşəm ki, akademik Şəfaət Mehdiyevin ruhu da çox uğurludur. Necə ki, sağlığında əsl insana xas olan keyfiyyətləri ilə hamiya müsbət enerji bəxş edirdi, cismi bu dünyadan köçəndən sonra da ruhu insanlara uğur getirir. Mən bunu bir aura kimi hiss eləyirəm. Xalqımızın bəzi inancları var: elə insanlar var ki, üzü nurludur, ayağı düşərlər, eli sayalıdır. Bu elm tərəfindən de təsdiqini tapıb. Müsbət enerjili insanlar həmişə ətrafa işıq yayırlar. Mən bunu akademik Şəfaət Mehdiyevlə bağlı layihə üzərində işləyərkən dərindən hiss etdim. Bu layihə o qədər sürətlə gerçəkləş-

raltı sərvətləri ilə deyil, həm də görkəmli, işıqlı adamları ilə zəngindir. Bizim millətdən gözlənilən millət yer üzündə yoxdur. Millətimin pisinə də, yaxşısına qurban olum. Hətta ən pis insanın da ürəyində Allah mərhəməti, məhəbbəti var. Şəfaət Mehdiyev kimi işıqlı insanlar çoxdur, onları sadəcə üzə çıxarmaq lazımdır. Bunu biz özümüz etməliyik milletimizin yaxşılırını özümüz üzə çıxarmalıq. Bunu heç kəs gəlib bizim üçün etməyəcək. Bizim millətimiz mərdlik, dürüstlük, kişilik kimi yüksək keyfiyyətlərə sahibdir. Növbəti layihəmizə gəlincə, deyim ki, gelən dəfə layihəmiz görkəmli akademik Yusif Məmmədəliyev haqqında olacaq.

– Televiziya aparıcısı kimi, necə hesab edirsınız, efirdə, ekrannda belə işıqlı adamların təbliğinə ehtiyac duymurmu?

– Televiziya mənə çox şey verib, bunu dana bilmərəm. SPACE televiziyasını hər zaman doğma evim hesab etmişəm. Amma artıq bu yaxınlarda televiziya aparıcılığını son qoymaq barəsində fikirləşirəm. Çünkü dediyiniz kimi, bu gün televiziyalarda intellektual insanların, ziyalılarının, elm adamlarının yox, hansısa bəs it toy müğənnilərinin təbliğatı aparılır. De diyim kimi işıqlı adamların çağırıldığı

verilişin reytingi sabah 2-dən artıq olmur, amma hansısa adı bir toy müğənnisini çağıranda reyting göyə qalxır. Özel kanalda reyting hesabına maliyələşir. Televiziyyada ya gərək reytingi gözlemədən işləyəsən, ya da heç işləməyəsən. Bu yaxınlarda Siyavuş Aslanın həyatı ilə bağlı veriliş hazırlamışdıq. Bütün Azərbaycan o programdan dənisi, amma reytingi aşağı verdilər. Bütün bunlardan melum olur ki, beləcə tamaşaçılarımızın da zövqü korlanır. Bu gün şou və kriminal verilişlər ən çox izlənən programlardır. Aqrəssiya aşilan filmlər, programlar insanların mənəviyyatını öldürür, insan təbiətdəki vəhşi instinqtin oyanmasına səbəb olur. Elə televiziya kanalları var ki, cinayətləri, qətləri, oğurluqları açıqca göstərir. Beləliklə, cəmiyyətin psixoloji durumu gərginləşir. Televiziya isə bunda bir təbliğat rolunu oynayır. Televiziyaları açısan, o müğənninin şəxsi həyatı, bu şou biznes nümayəndəsinin ailə sirləri efirdə verilir. Televiziylar insanlara müsbət enerji örənən programlar, səviyyəli tok-şouları, sadə zəhmət insanların həyatından hazırlanan dolğun materialları təqdim etməlidir.

– Cəmiyyətin psixoloji durumundan söz düşmüşkən, niyə bu gün ölkəmizdə sui-qəsdər, xüsusiələr uşaq intiharları, eləcə də boşanmaların sayı artıb. Bir psixoloq kimi bunu nə ilə izah edərsiniz?

– Bunun bir sebəbkarı yenə də televiziyalardır. İntihar, qətl səhnələri açıqca təbliğ olunur, usaqlar da bunu imitasiya etməyə çalışırlar. Televiziyalarımızda gözləniləşən verilişlər də çoxdur. Amma bunlalla yanaşı aqressiya aşilan programlar da var. Onları müəyyən çərçivələrlə təqdim etmək lazımdır. Bu gün valideynlər ailə quracaq nişanlı gəncləri xarici balrəqsələri öyrənmək üçün toydan bir ay əvvəl kurslara göndərirlər. Amma bundansa, onları bir ay əvvəl psixoloq yanna göndərsələr daha yaxşı olar. Onlarda ailə haqqında tam təsəvvür formalaşar, ailədaxili münasibətlərin neca tənzimlənməsi haqqında xəbərdar olarlar. Ailə insanın sahib olduğu ən dəyərli xəzinədir. Seksən mən xoşbəxtəm və həmişə Tanrıma şükür edirəm ki, mənə belə gözəl ailə bəxş edib. Hamiya xoşbəxt, tam ailə arzulayıram. Ailemdən ötrü hətta lazmı gəlse, karyeramdan, işimdən belə vaz keçə bilerəm.

– Son planlarınız və sonda demək istədikləriniz...

– Bu yaxınlarda sentyabr-oktyabr ayında şexsi Psixoloji Mərkəz açmayı planlaşdırıram. Orada şexsan özüm psixoloji problemlər, reabilitasiya, psixoterapiya, stress və depressiyadan qurtulmağın yolları ilə bağlı insanlara yardımçı olmağa çalışacağam. Düşünürəm ki, bu gün belə bir mərkəzə çox ehtiyac var və bununla da problemi olanlara kömək edə bilsem, özümü xoşbəxt hiss edərem. Sevinc MÜRVƏTQİZİ

Rəşad MƏCID

İlk dəfə onun haqqında 2006-ci ilde "Yazıcıının biciliyi" adlı yazı yazdım. Həmin ərefədə Türkiyəyə səfərlərim zamanı mediada gənc yazar Elif Şəfəq, onun "Baba və bic" romanını barədə yayılan xəbərlərlə tez-tez rastlaşdırırdım. Türk-erməni münasibətlərindən bəhs edən romandakı personajların birinin dilindən səslənən ifadələrlə türkülüyü aşağıladıǵına görə yazıçı xanımı Ana Yasanın 301-ci maddəsinə əsasən ittiham irəli sürülmiş, həbs təhlükəsi reallaşmışdı. O zaman bu qalmaqallı romanı alıb oxudum və dediyim məqaləni yazdım. Romanı və yazarı bəyənmışdım! Yazımıda romanın alt qatlarındakı yazıçı eyhamlarını qabartmaqla diqqəti əsərdə ittihamlara rəvac verən ifadələrdən daha sərt məqamların olduğunu yönəltməyə çalışmışdım. O zaman türk qəzetlərində bu mövzuya toxunan köşə yazarlarından biri Elif Şəfəq qarşı çıxan adamların çoxunun romanı heç oxumadıqlarını yazmışdı. Romanı bitirəndən sonra köşə yazarının bu müşahidəsinin dəqiq olduğunu düşünmüştüm. Doğrudan da romanın alt qatında elə eyhamlar yatarı ki, ittihamlarını əsaslandırmaya çalışan və əsəri bir az diqqətlə oxuyan hər kəs çox məqamları qabarda bilerdi...

Xoşbəxtlikdən mehkəmə ittihamı ləğv elədi. Amma bu hay-küyün yazıcıının populyarlaşmasında, oxucularının artmasında böyük rol oldu. Ne gizlədim, mən də yazıçıyla, onun qalmaqallı kitabıyla elə o hay-küyün havasına tanış oldum və ona vuruldum.

Bir müddət sonra "Aşk" romanı işiq üzü gördü. O qalmaqalın sayəsində Elif Şəfəq imzası artıq xeyli məşhur idi. İndi "Aşk"ı oxumamaq, onun müəllifini tanımamaq hər bir ədəbiyyat maraqlısı üçün qəbahət sayıla bilərdi.

Haqqında yazmasam da, "Aşk"ı çox bəyəndim – ona görə də hər yerde təbliğ eleyirdim. Türkiyədən alıb getirdiyim kitablari gənc ədəbiyyat həveskarlarına bağışladım, hədiyyəsiz qalanlara oxumağı məsləhət gördüm. Hətta müşahibələrimdə Orxan Pamukdan sonra Elif Şəfəqin də mütləq Nobel mükafatı alacağıyla bağlı eminliklə fikirlər söyləməkdən də çə-

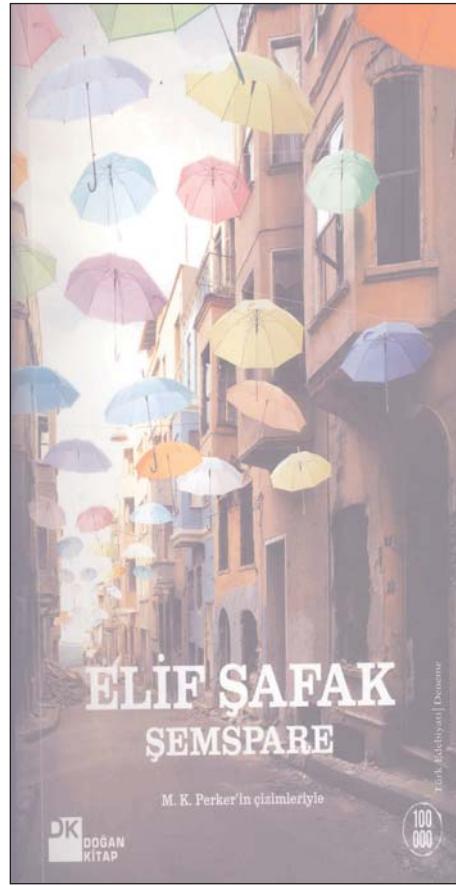
Elifə mədhiyyə

kinmədim. Ozü də bunu mənim intuisiyam yox, gənc yazarın əsəri, bitkin romanı, dopdolu, zəngin düşüncələrə ələmə, obrazlı bədii dili dedizdirirdi.

Sonralar yazarın esselərinin toplandıǵı "Med-Cəzir", "Ferarpərəst" kitablarını, "İskəndər" romanını da eyni həvəsle, böyük zövqə oxudum. Bu mənada rahatlıqla deye bilərem ki, mən Elif Şəfəqə beş dəfə vurulmuşam. Sonuncu – altıncı vurğunluq isə bugündə yazarın esselərdən ibarət "Şemspare" kitabını oxuyanda başverdi...

Kitablarının əvvəlki nəşrlərinin ilk səhifəsində verilən standart biografiyada "1971 Strasburq doğumlu" sözü ləri yazılırdı. Son kitablardakı biografiyada isə tarix çıxarılib. Görünür, nəşrlər yaşlılıqca xanımın yaşıını bildirməməyi daha etik sayırlar. Amma lap elə olsun 42 yaş – 42 yaş yazar və xanım üçün nədir ki? İndi də gənc desək, yəqin ki, israrla qınayanlar çox az olar. Bununla belə, Elif Şəfəq artıq əsərləriyle, kitablarıyla müdrik və yetkin bir yazıçı olduğunu təsdiqləyib. Bu gün onun əsərləri təkcə Türkiyədə deyil, dünyanın bir çox ölkəsində məşhurdur. Anası diplomat olduğundan Elif Şəfəq uşaqlıq illerini müxtəlif ölkələrdə keçirib. Əsərlərini həm də ingiliscə yazır. İndi İstanbulda yaşayır. Qəzetlərdə köşə yazıları ilə çıxış edir. Son kitabında da elə bu köşə yazıları – esseləri cəmlənib. Ən adı həyat hadisəsinə, gündəlik mövzuya həsr olunmuş səradan yazısında da Elif Şəfəqin yazıçılığını istedadını, hadisələrə fərqli yanaşma qabiliyyətini, zəngin mütaliəsini görüb duymamaq mümkün deyil. Müəllif bu kiçik esələrdə də diqqəti toxunduğu mövzulara çəkə, yaddaşlara yeridə və düşündürə bilir. Onun esseləri bugün klavaturaya hər döyəclədiyinə esse, köşə yazısı deyən bir çox müəlliflərə öyrənmək üçün məxəzdi! Məktəbdə!

Ən fərqli mövzularda – qurbanbədəki türk ailəsinin dərdini danışan ilk esesindən qadın hüquqları, doğma şəhəri, ana-övlad, ailə münasibətləri, tanınmış yazarların taleləri və yaradıcılığı, gənc yazarlara nəsihətin qədər bütün yazınlardakı dəqiq müşahidələr, obrazlar, zəngin dil, aydın və dolğun təhkiye oxucunu heyran qoyur. İstər dedi-qodudan, pirat kitablardan, kitaba nifrət edənlərdən yaxın, istər yazıçılarından – Borxesdən, Havelden, iranlı şairə Fərrux Fərruxzaddan, istərsə də Londonda təsadüfən bir kafeyə girən göyərçini xilas etməyə çalışın müxtəlif xalqların nümayəndələrinin həyəcanından – hər yazida fərqli yanaşma, özünəxas baxış, yüksək səviyyə! Kiçik bir esədə insanın imtina etmək, vaz keçə bil-

mek keyfiyyətinin sırrını aç və oxucunu buna inandır, ya da sevgidə şübhənin, tərəddüdün vacibliyindən daniş və insani düşünməyə vadar elə! Bu əsl istedadada xas yüksək keyfiyyətdi, dəyərdi! Uşaqlarda yaradıcılığın məhv edilməsinin hələ orta məktəblərdə şagirdlərin çöle, həyətə, göye baxmaması üçün rənglənən pəncərə şüşələrindən başlığıını iddia edəndə də, yaradıcılıqla uğur qazanmanın yalnız 17 faizinin qabiliyyət, istedad, qalanının zəhmət hesabına əldə olunması kimi mübahisəli fikirlər söyləyəndə də, istedadın yetişməsində, üzə çıxmاسında normal mühitin, münbit şəraitin vacibliyindən danişanda da müəllifi haqq verir, insan gücünün, insan əzminin, insan israrının qüdrətinə bir daha əmin olursan.

Bu gün Elif Şəfəq təkcə Türkiyədə yox, bütün türk dünyasında, islam aləmində minlərlə, onminlərlə gənc qadın üçün örnek, nümunə, həyatda uğur qazanmaq üçün çox ciddi stigməldi. Bu uğurların böyük zəhmət, sistemli mütaliə və yazıb yaratmaq ehtirasıyla əldə olunduğu şəksizdir. Əlbəttə, burda istedad və fitri yaradıcılıq qabiliyyəti deyilən bir ənəmlı şərt də var ki, 17 faizdən daha çoxdu və həm də olduqca vacibdi!...

Elif Şəfəq artıq dünyada özünü təsdiq mərhələsində - bütün manəələri aşib ədəbiyyatda Nobel mükafatı almağa iddialı ikinci türkdü. Mən buna inanıram. Altı il əvvəl ilk kitabıni oxuyanda da inanırdım. İndi lap

çox inanıram. Kitabdakı çox bəyəndiyim yazılarından birinin adı "Şaşkınlığa mədhiyyə" idi. Bu yazının adını da elə ona uyğunlaşdırıram. Bu yazı həm də Elif Şəfəqə minnətdarlığımdı – Azərbaycanın kütləvi informasiya vasitələri rəhbərlərinin "Azercell" in təşkilatçılığı ilə növbəti Antalya səfərində məni 30 nəfərdən çox redaktorun elindən alıb öz aurasında saxladıǵına, fərqli düşüncələrə daldırdığına, dərin hissələ yaşıatdıǵına görə...
P.S. Səfərə görə isə "Azercell"ə minnətdarlığımı bildirirəm - bir neçə günlüyüne də olsa, yayın cirhäcırında bizi gündəlik qayğıların əlindən aldıǵına, həmkarlarımıza yeni ünsiyyət, polemika qurmaq və beş gün hər səhər Ağ dənizdən Güneşin doğmasını müşahidə etmək imkanı yaratdıǵına görə...

Beş mədəniyyət xadimi işdən çıxarılıb

ONLARIN SIRASINDA RAUF ABDULLAYEV, RAUF BABAYEV VƏ ARİF QAZİYEV DƏ VAR

Azərbaycanın bir neçə mədəniyyət ocağında yaş senzi ilə bağlı ixtisarlar olub. APA-nın məlumatına görə, Dövlət Muğam Teatrının direktoru Arif Qaziyev, Üzeyir Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Simfonik Orkestrin baş direktoru, Xalq artisti Rauf Abdullayev, "Qaya" qrupunun rəhbəri Rauf Babayev,

Uşaq Dövlət Filarmoniyasının rəhbəri Fərəh Şəkinskaya və Azərbaycan Dövlət Gənc Tamaşaçılar Teatrının baş rejissoru, Xalq artisti Cənnət Selimova təqaüdə göndəriliblər. Mədəniyyət və turizm naziri Əbülfəs Qarayev adı çəki-lən mədəniyyət xadimlərinə bu müddət ərzində layiqli iş fəaliyyəti ilə məşğul

olduqlarına görə təşəkkür edib və hər birinə 500 manat məbləğində mükafat yarızıb.

Məsələ ilə bağlı APA-ya açıqlama verən Muğam Teatrının direktoru Arif Qaziyev deyib ki, o, teatrda bədii rəhbər vəzifəsini icra edəcək və bu, onu qane edir: "Artıq 24 ildir bu teatrda di-

rektor vəzifəsindəyəm. Yaş da o yaş deyil ki, hər şeyin arxasında qacım. Bu, vaxtında atılmış addım ididi. Amma mən teatrda ayrılmayacağam, bu qurumda bədii rəhbər vəzifəsində olacağam". A. Qaziyev deyib ki, teatra yeni direktor təyinatı Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin qərarı ilə olacaq.

1956-ci il Macar üsyانının

Vilayet QULİYEV

1956-ci ilin payızında təxminən bir dekadalıq tarixə malik dünya sosialist sistemi ilk sarsıcı zərbə aldı – Macarıstanda xalq nifrət etdiyi rejimə qarşı üsyana qalxdı.

Həmişə belə hallarda olduğu kimi hər şey sanki adı təsadüfdən başlandı. Sonda isə qığılçımdan alov doğdu. Oktyabrın 16-da Seged universitetinin tələbələri adalarının zorla yaxdırıldı DİSZ-dən – sovet tipli kommunist gənclər ittifaqından çıxdıqlarını və fəaliyyəti qadağan olunmuş MEFESZ-i (Macarıstan Universitet və Akademiya Tələbələri İttifaqı) yenidən dirçəltidlərini bəyan etdilər. Bir neçə gün ərzində Peç, Mişkols və Sofron universitetləri də segedli həmyaşidlara qoşuldular. Oktyabrın 22-də ölkənin qədim ali məktəblərindən sayılan Budapest Texniki Universitetinin tələbələri əsasən milli və siyasi xarakterli məsələləri ehətə edən 16 maddəlik petisiya hazırladılar. Onlar ertəsi gün Macarıstan Yazıçılar İttifaqı üzvlərinin 1848-ci il macar üsyəninə əsas simalarından biri, Polşa və Macarıstanın milli qəhrəmanı general Yozef Bem (1794-1850, üsyənin məglubiyyətindən sonra mühacirətə getdiyi Osmanlı imperiyasında islami qəbul etmiş və həyatının sonlarında Murad Paşa kimi tanınmışdı – V.Q.) abidesi öünüə əklil qoyacaqlarını eşidib yaradıcı ziyalılara qoşulmağa qərar vermişdilər.

Oktyabrın 23-də əsasən tələbə və ziyalılardan ibarət 20 min nəfərə yaxın insan Bem abidəsi öününe toplaşmışdı. Yazıçılar İttifaqının sədri Peter Veres xalqa müraciəti, tələbələrin nümayəndəsi isə hazırladıqları petisiyəni səsləndirdilər. Bunun ardınca həyəcanlanmış kütüle qeyri-adi mütəşəkkilliklə "And içirik, and içirik, bir daha heç zaman kölə olmayıacağıq" sözləri ilə başlanan yasaq "Milli himni" oxumağa başladı.

Aksiya insanların diqqətini çəkdi. Axşama doğru Parlament meydanında toplaşan şəhər sakinlərinin sayı artıq 200 min nəfərə çatmışdı. Hami gərginlik və həyəcan içərisində olsa da, nizam-intizam ciddi şəkilde gözlənilirdi.

Təbii ki, insanlar öz istək və tələblərinə hökumətin münasibətini gözləyirdilər. Lakin Macarıstan KP-nin birinci katibi Ernö Gerönün ax-

şam saat 8-də radioda səslənən, ziyalıların və tələbələrin ünvanına kəskin ittihamlarla dolu nitqi hidətli və qərezli pafosu ilə odun üzərinə tökülmüş benzin effekti yaratdı. Küçə və meydanlar insan səli ilə doldu. Mitinqçilər hökumətin qarşısına qoymaları coxsayılı tələbələrden birini – sovet diktatoru Stalinin mərkəzi şəhər parkındaki 10 metrlik heykəlinin uçurulmasını özleri həyata keçirdilər. Macarları qəzəbləndirən həm de Stalin abidəsinin ərazini boşaltmaq üçün dağıdılan kilsə binasının yerində qoyması idi.

Mitinqçilərin üz tutduqları növbəti ünvan Budapest radiosunun binası oldu. Onlar tələbələrini efir vasitəsi ilə yaymaq isteyirdilər. Radio binasını mühafizə edən macar xüsusi xidmət orqanlarının (macar qısaltması AVH – Allami Vedelmi Hatoşag) əməkdaşları əvvəlcə göz yaşardıcı qaza əl atıldılar. Sonradan mitinqçilərə atəş açıldılar. İlk qan axıdıldı. Qəzəblənmiş kütlə ilə təhlükəsizlik qüvvələri arasında savaş başladı. Müəyyən tərəddüddən sonra ordunun və polisin bir hissəsi xalqın tərəfinə keçdi. Beləliklə ölkənin siyasi tarixini dəyişən 1956-ci il üsyəni (bəzi mənbələrdə inqilab kimi göstərilir, sovet təbliğatı bu hadisələri əksinqilabi qiyam kimi təqdim edirdi) başlandı.

Əslində gələcək üsyənin bünövrəsi ikinci Dünya müharibəsindən dərhal sonra, digər Şərqi və Mərkəzi Avropa ölkələri kimi Macarıstan da sovet siyasi, hərbi və iqtisadi nüfuz dairəsinə daxil edildiyi vaxtdan qoymuşdu. Sovet rəhbərliliyinin milli və tarixi özünəməxsusluqları, xalqın şəref və ləyaqət hissini nəzərə almadan atlığı despotik addımlar qarşıdurmanın daha da şiddetləndirmişdi. Üsyənin səbəbi xalqın sovet yönü rejimdən və komunist dikturasından narazılığı, məqsəd onu aradan qaldırmaq idi. Belə şəraitdə partlayış sadəcə an məsəlesi idi.

1920-1944-cü illərdə diktator Xortinin dəmir əllə idarə etdiyi Macarıstan ikinci Dünya müharibəsində faşist Almanyası, İtalya, Ruminiya və Bolqarıstanla birlikdə Ox dövlətləri sırasında idi. Macarlar Yuqoslaviyanın işgalində, habelə Sovet İttifaqına qarşı müharibədə iştirak etmişdilər. 1944-cü ildə admiral Xorti Hitlerin məglubiyyətinin qəçiləmə olduğunu anlayıb ölkəsini xilas etmək niyyətinə düşdü. Bu isə nəticədə onun hakimiyyətdən devrilmesinə və faşist işğalına yol açdı. Sovet ordusunun ağır döyüşlərdən sonra ələ keçirdiyi Macarıstan təbii ki, Moskvanın nüfuz dairəsinə daxil edildi.

Yeni rəhbərlik sözənən Moskvanın direktivlərini qəbul etse də, her şeyi qısa müddət ərzində dəyişmək mümkün deyildi. Odur ki, sovetlərin nəzəreti altındakı Macarıstan hələ çoxpartiyalı idarəcilik sistemine malik idi. Maraqlıdır ki, 1945-ci il seçkilərində marksist-leninçi mövqədə dayanan kommunistlər cəmi

Budapeşt küçəsində şur: "Ruslar, eviniz!"

17 faiz səs toplamışdilar. Lakin onlar sovet siyasi mübarizə taktikasını yaxşı mənimsdiklərindən gələcəyə hesablanmış güclü gedış etdilər – Zoltan Tildinin koalisiya hökumətində xüsusi xidmət orqanlarını da nəzarətdə saxlayan daxili işlər naziri portfelini ələ keçirdilər.

Növbəti mərhələdə isə sosial-demokratlarla birləşərək Macarıstan Xalq Fehlə Partiyasını (XFP) yaradılar. Nəticədə 1949-cu ildə hakimiyyəti tam şəkildə öz inhisarlarına aldılar. Azad seçkilərə, çoxpartiyalı sistemə və koalisiya hökumətin mövcudluğuna son qoymuldu. Ölkə Macarıstan Xalq Respublikası adlandırıldı. Eyni ildə SSRİ ilə qarşılıqlı yardım haqqında saziş imzalandı. Yeni saziş indiyə qədər proseslərə örtülü şəkildə nəzarət edən Moskva daha geniş imkanlar açdı.

Hakimiyyətə gətirilən yəhudilər isə Stalinin ən yaxşı macar şagirdi" adılandıran Matyaş Rakoçi (1892-1971) ölkəni sovet diktatusuna əsasən ələ idarə etməyə başladı. Gizli polis – AVN hakim qüvvəyə əvvəldən. Siyasi terror, siyasi azadlıqların məhdudlaşdırılması, vətəndaşların zorla mülkiyyət hüququndan məhrum edilməsi, kütləvi deportasiyalar adı hal aldı. Cəza maşını tam gücü ilə işləyirdi. Minlərlə insan işgəncəyə məruz qaldı, edam olundu, sürgünə göndərildi. Repressiyalar ən müxtəlif motivlərlə – İspaniyadakı vətəndaş müharibəsində iştiraka, Yuqoslaviya rəhbəri Titoya rəğbətə, sionist meyllərə (baxmayaq ki, Macarıstanda hakimiyyət piramidasının zirvəsində dayananlar arasında yəhudilər az deyildi!) görə həyata keçirildi. Din xadimləri də total terrordan kənardə qalmamışdı. Macar Katolik kilsəsinin başçısı kardinal Yozef Mindsenti xəyanətdə suçlanaraq ömürlük həbsə atılmışdı. Mübaliğəsiz demek olar ki, Avropada ən repressiv rejim Macarıstanda qurulmuşdu.

N.S.Xruşşovun Stalinin şəxsiyyətinə pərəstişə bağlı partianın XX qurultayındakı nitqindən bir neçə ay sonra – 1956-ci ilin iyundunda Rakoçi vəzifəsi ilə vidalaşmalı oldu. Lakin siyasi kurs dəyişmədi.

Hakimiyyət onun davamçısı, yəhudilər isə Ernö Geröyə verildi. Bir il əvvəl imzalanmış Varşava müqaviləsinin Budapeşti Moskva və dünya sosialist sistemindən daha böyük asılılığa saldığı da heç kimdə şübhə doğurmurdur.

Təbii ki, xalq üsyənini yatırmaq üçün də ilk növbədə Moskvaya müracət olundu. Oktyabrın 23-də gecə Macarıstan XFP birinci katibi Ernö Gerö SSRİ rəhbərliyindən kömək istədi. Eyni zamanda mitinqçilərin əsas tələbələrindən biri yerinə yetirildi – 1953-1955-ci illərdə hökumətə rəhbərlik edən, özünün islahatçı imici ilə tanınan İmre Nad yenidən baş nazir vəzifəsinə təyin olundu. İmre Nad (1896-1958) Birinci Dünya müharibəsində Rusiya əsir düşmüş, burada bolşeviklər partiyasına qoşulmuş, vətəndaş mühərabəsində Qırmızı ordu sıralarında vuruşmuşdu. Edvard Radzinskinin yazdığını görə çar ailəsinin gülələnməsində iştirak etmişdi. 1930-1944-cü illərdə Kominterndə çalışmışdı. Macarıstanda xalq hakimiyyəti qalib gəldikdən sonra (1945) ölkəsinə qayidaraq müxtəlif rəhbər vəzifələr tutmuşdu. Sovet mənbələri mühacirət illərində onun "Volodya" kod adı altında NKVD ilə six əməkdaşlığını iddia edir. Eyni zamanda Sovet ordusunun Budapeşte çağırılmasında da İmre Nadın adı hallandırılır.

Beləliklə, oktyabrın 23-də 24-ne keçən gecə çoxlu sayıda ağır hərbi texnika və 6 min nəfərlik sovet hərbi kontingenti Budapeşte daxil oldu. SSRİ Müdafiə nazirinin əmri ilə Macarıstan paytaxtına gətirilən qüvvələr Xüsusi korpusda birləşdirildi. Təxminən eyni vaxtda Sov.İKP MK Rəyasət Heyətinin üzvləri M.A.Suslov və A.I.Mikoyan, SSRİ DTK sədri İ.A.Serov, Baş Qərargah rəisinin müavini, ordu generalı M.S.Malinin də Budapeşte gəldilər. Sonralar uzun müddət SSRİ DTK-nə rəhbərlik edən və sovet lideri səviyyəsinə yüksələn Y.V.Andropov həmin dövrde SSRİ-nin Macarıstandakı səfiri idi. (Bir müddət ATƏT-nin Minsk qrupunda Rusiya təmsilçisi olan və ermənipərəst mövqeyi ilə tanınan Vladimir Kazimirov isə həmin vaxt səfirliliyin

azərbaycanlı qurbanları

Üçüncü katibi vəzifəsində çalışırdı. Texminən 60 illik fasılədən sonra bu ilin may ayında bir neçə günlüyə Budapeşte gəlmış cənab Kazimirovla Rusiya səfirliliyindəki görüşümüz zamanı o, ötəri də olsa, 1956-ci il hadisələrini xatırladı. Mən isə öz növbəmdə düşündüm ki, gənc yaşlarından mayası imperiya təfəkkürü və haqsızlıqla yoğunulmuş belə bir adamdan ədalət gözləmək necə sadələvhiləkdür! Yeri gəlmışkən, Budapeşti hadisələri və macar xalqının faciesi Andropov üçün mənsəb pilləleri ilə sürətlə irəliləmək üçün əla tramplini olmuşdu. Onu görmüş, etimad göstərmış, qabağa çəkmişdilər. Bir il sonra Sov.İKP MK-nın sosialist partiyaları ilə əlaqələr şöbəsinə müdir təyin olunmuşdu...

Cəxovun dahiyanə sadəliklə de-diyi kimi, əgər birinci pərdədə səh-nədə tüfəng asılırsa, üçüncü pərdədə o, mütləq atəş açmalıdır. Bu-dapeştə də belə oldu. Aradan bir gün keçəndən sonra sakitlik və asayışın təmini üçün çağırılan so-vet ordusu ilə ilk silahlı incident baş verdi. Parlamentin damından açılan atəş nəticəsində sovet zabiti öldürüldü. Bunun qarşılığında Parlamentin önündəki mitinqçilər güllebaran edildi. Qarşıdurma zamanı hər iki tərəfdən 61 nəfər öldürüldü, 300 nəfərə qədər adam yara-lındı. Həmin andan etibarən şəhərin müxtəlif istiqamətlərində atış-malar daha intensiv xarakter aldı. Macarların hədəfi həm sovet əsgərləri, həm də AVN təmsilciləri idi.

Hadisələr daha sürətlə cərəyan etməyə başladı. Oktyabrın 27-də Şolnek şəhərindəki sovet hərbi qarnizonunda sonrakı otuz iki il ərzində Macarıstanın sükanı başında dayanan Yanoş Kadar Xalq Fəhlə Partiyasının birinci katibi seçildi. Baş nazir İmre Nad radio müraciətində atəşi dayandırmaq təklifi ilə çıxış etdi. Oktyabrın 28-də radio ilə növbəti çıxışında o, Macarıstandakı xalq etirazlarının əksinqilabi qiyam kimi qələmə verilməsi ilə bağlı so-vet rəhbərliyinə etirazını bildirdi. Birtərəfli qaydada atəşin dayandırıldığı və sovet qoşunlarının çıxa-rılması ilə əlaqədar danışqların başlangığı elan olundu.

Oktyabrın 29-da İmre Nadın fərmanı ilə xalq nifretinin əsas hədəf-lərindən sayılan AVN-nin ləğv edildi. Sovet əsgərləri paytaxt küçələrində çəkilərək kazarmalara qayıtmaga başladılar. Onlara cavab atə-şı açmaq qadağan edildi. Növbəti gün artıq küçə və meydanlarda so-vet tankları gözə dəymirdi. Macar-lar Budapeştin tam hüquqlu sahib-ləri idi. İnsanlar inqilabin qələbəsi eyforiyasını yaşayırırdılar.

Lakin bu həlledici məqamda İm-re Nad hökuməti üzərinə düşən əsas vəzifəni yerinə yetirə bilmədi. Vəziyyət nəzarətdən çıxdı. Anarxiya və özbaşınalıq genişləndi. Si-laħlı dəstələr kommunistlərə, keç-miş AVN əməkdaşlarına, dövlət idarələrinin qulluqçularına divan tu-tur, sovet hərbi şəhərciklərini gülle-

Üşyançılar macar çekistini güllələməyə aparırlar.

baran edirdilər. Ozbaşına mühaki-mələr və siyasi qətlər geniş yer almışdı. Təkcə partiyanın Budapeşt şəhər komitəsi ələ keçirilən zaman 20 nəfərdən çox kommunist xüsusi amansızlıqla qətlə yetirilmişdi. Belə hadisələr təbii ki, sovet təbliğati üçün əla qida mənbəyi idi.

Paytaxtda başlayan anarxiya di-gər şəhərlərə də yayılmışdı. Dəmir yolu və hava nəqliyyatı işləmirdi. Banklar, mağazalar, ictimai iaşə obyektləri fealiyyətini dayandırmışdı. Müxtəlif silahlı dəstələr öz qayda-qanunlarını tətbiq edirdilər. Onlardan bəziləri Nad hökumətini tanımadiqlarını açıq bildirirdilər. Okt-yabrın 30-da İmre Nad Macarıstan-də çoxpartiyalı əsasda yeni seçkilərin keçirilməsi ilə bağlı qərar qə-bul etsə də, siyasi lider kimi onun sanalı günlerinin qaldığı artıq heç kimə sərr deyildi.

Belə şəraitdə sovet rəhbərliyi hərbi hissələrin Budapeştən çıxarılmazı ilə bağlı iki gün əvvəlki qə-rara yeniden baxdı. İkinci hərbi müdaxilə dalğasının başlanmasında təkanverici qüvvə sovet emissarları Suslov və Mikoyanla görüşən İmre Nadın Varşava müqaviləsindən çıxməq və Macarıstanın neytrallığını elan etmək barəsindəki məlumatı olmuşdu. Sov.İKP MK Rəyasət Hə-yətinin oktyabrın 31-dəki iclasında N.S.Xruşşov sosialist sisteminin gələcəyi baxımından Budapeşt uğrunda mübarizənin zəruriliyini göstərərək demişdi: "Biz təşəbbüsü ələ almalı, Macarıstanda qayda-qanun yaratmalyıq. Əger Macarıstan-dan çıxsaq, bu amerikan, ingilis və fransız imperialistlərinin iştahasını artıracaq. Onlar zəifliyimizi görüb hückuma keçəcəklər".

Bələliklə, oktyabrın 31-də ordu hissələrini yenidən Budapeşte və ölkənin digər narahat bölgələrinə yeritməklə bağlı qərar qəbul olundu. Hərbi müdaxilədən məqsəd İm-re Nadı devirmək və Yanoş Kadarın başçılıq edəcəyi "inqilabi fəhlə-kəndli hökumətini" iqtidara getirmək idi. SSRİ Müdafiə naziri marşal G.K.Jukovun rəhbərliyi altında

hissələri və fəhlələrdən ibarət silahlı dəstələr şəhərin müxtəlif yer-lərində düşmənə müqavimet gös-tərməyə çalışırdılar. 8-ci və 9-cu ra-yonlar, habelə Çepel zavodunun ərazisi daha inadla müdafiə olunur-du. Lakin qüvvələr bərabər deyildi. Qanlı döyüslər dörd gün – noyabrın 4-dən 7-nə qədər davam etdi. 24-28 oktyabr günlərində fərqli olaraq bu dəfə sovet hərbi hissələri özlərinin xüsusi amansızlığı ilə seçilirdi. Müqavimet nöqtələrinə əvvəlcə ağır artilleriyadan atəş açılır, sonra isə tankların arxasında gizlənən pi-yadalar zəruri "təmizlik işləri" apa-rırdılar.

İmre Nad sonuncu dəfə noyabrın 4-də, səhər saat 6-da ölkə vətən-dəşəlarına radio ilə müraciət etdi. Lakin çıxışını bitirə bilmədi. Çünkü sovet komandanlığının əmri ilə azad sözün sonuncu istinadgahı olan "Koşut radiosunun" fealiyyəti dayandırılmışdı. (Burada istər-isteməz 1990-ci ilin yanvarında televi-ziya blokunun partladılması yada düşür. Ümumiyyətlə, 1956-ci il Bu-dapeşt və 1990-ci il Bakı hadisələri arasında analoqlar yetərincə çoxdur. Bu da sovet imperiyasının öz antimilli siyasetinə hər yerde eyni üsullarla həyata keçirdiyini göstərir.)

Artıq uduzduqlarını görən İmre Nad və onun hökumətinin bir neçə üzvü Yuqoslaviya (hazırkı Serbiya) səfirliliyində sığınacaq tapdırılar. Keç-miş SSRİ, indiki Rusiya səfirliliyindən texminən dörd yüz metrlik mə-safədə yerləşən bu binada onlar yalnız noyabrın 22-nə qədər qala bildilər. Sovet xüsusi xidmət orqan-larının aldadaraq binadan çıxardıqları Nad və həmfikirləri (bəzi qay-naqlar Yanoş Kadarın Yuqoslaviya-ya getmək üçün onlara yazılı toxu-nulmazlıq təminatı verdiyini bildirir) əvvəlcə Ruminiyaya aparıldı. Bir il sonra yenidən Macarıstanaya qaytarıldılar. Qapalı məhkəmə İmre Nad və müdafiə naziri Pal Melete-re ölüm hökmü çıxardı. Hökm 1958-ci il iyunun 16-da yerinə yetirildi. Kreml mətbəxini yaxşı bilən keçmiş kommunist funksioneri və siyasi ic-malçı Fyodr Burlatskinin yazdıqına görə, "digər sosialist ölkələrinin li-derlərinə də dərs olmaq üçün" N.S.Xruşşov Nadın edamında xüsusi israr etmişdi.

1989-cu il iyunun 16-da İmre Nadın cəsədi adsız məzardan çıxarıla-raq təntənəli şəkildə şəhər mərkə-zindəki parklardan birində dəfn olundu. Mərasimə yüz minden artıq insan qatılmışıdı. İmre Nadın dəfnində Macarıstanda sosialist era-sının bitməsinin rəmzi sayla bilərdi. Macarıstanaya 32 il rəhbərlik edən və müasirlərinin fikrinə görə ölkəni "so-sializm barakında ən rahat və yaşa-malı yere çevirən" Yanoş Kadar isə bu təntənəli dəfn mərasimindən iyirmi gün sonra dünya ilə vidalaşdı. İmre Nad ölümündən sonra da olsa, siyasi opponentinə haqlı olduğunu sübut edə bildi... İndi onun adı Ma-caristana milli qəhrəmanı kimi böyük ehtiramla anılır.

(Ardı var)

Neftçilər prospektində su və kanalizasiya xətti dəyişdirilir

Bakı şəhəri Neftçilər prospektində yol infrastrukturunun yenilənməsi ilə əlaqədar aparılan əsaslı təmir-tikinti işləri çərçivəsində "Azərsu" Açıq Səhmdar Cəmiyyəti (ASC) ərazidən keçən magistral su və kanalizasiya xətlərinin dəyişdirilməsinə başlanılıb. "Azərsu" ASC-nin mətbuat xidməti və ictimaiyyətə əlaqələr şöbəsindən verilən məlumatə görə, prospektin Funikulyorun qarşısından Əziz Əliyev küçəsi ilə kəsişməsine qədər olan hissəsində uzun müddət istifadədə olan metal borulardan ibaret su ve kanalizasiya xətləri polietilen borularla əvəzlenir. Hazırda prospekt boyunca 1960 metr uzunluğunda su, 250 metr uzunluğunda kanalizasiya xətti çəkilir.

Prospektin Puşkin küçəsi ilə kəsişməsindən Yusif Səfərov küçəsinə qədər olan hissəsində isə

yeni magistral su xətti çəkilir. 1286 metr uzunluğunda müxtəlif diametrlər polietilen borularla çəkiliş su xətti bu ərazidə yeni tikilmiş yaşayış binalarının içməli su təchizatını yaxşılaşdıracaq.

Təmir-tikinti işlərinin yaxın günlərdə başa çatdırılması nəzərdə tutulur. Yeni xətlərin istismara verilməsi ilə bu ərazidə içməli su təchizatı və kanalizasiya sistemlərinin işi yaxşılaşacaq.

6,4 milyon manatı vergidən yayındırıran sahibkar məhkəmə qarşısında

Vergilər Nazirliyi yanında Vergi Cinayətlərinin İbtidai Araşdırılması Departamenti Lənkəran rayon sakini, "Elkontex", "Elnur-X" Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətlərinin və "Sərdar LTD" İstehsalat Kommersiya Şirkətinin direktoru Cahangirov Elnur Əhmədəga oğlunun vergi orqanlarına təqdim etdiyi bəyannamələrə gəlirlər və xərclər barədə bili-bile təhrif olunmuş məlumatlar daxil etməklə və bəyannamə təqdim etməməklə külli miqdard təşkil edən 6 milyon 409 min 132,69 manat məbləğində vergiləri dövlət bütçəsinə ödəməkdən yayındırığını aşkar edib. Nazirlikdən verilən məlumatə görə, Elnur Cahangirov "Sərdar LTD" İstehsalat Kommersiya Şirkətinin direktoru işləyərkən şirkətin adından vergi orqanına təqdim etdiyi əlavə dəyer vergisi bəyannaməsində vergi tutulan dövriyyəni azaltmaqla, eyni zamanda mənfəət vergisi bəyannaməsini təqdim etməyərək ümumi hesabla külli miqdard təşkil edən 3 milyon 311 min 165.71 manat məbləğin-

də vergiləri dövlət bütçəsinə ödəməkdən yayınıb.

Bundan başqa, Elnur Cahangirov "Elkontex" MMC-nin direktoru vəzifəsində işləyərkən ümumi hesabla külli miqdard təşkil edən 1 milyon 612 min 418,22 manat məbləğində əlavə dəyer vergisini, "Elnur-X" MMC-nin direktoru kimi isə ümumi hesabla külli miqdard təşkil edən 1 milyon 485 min 548,76 manat məbləğində vergiləri dövlət bütçəsinə ödəməkdən yayınıb.

Vergi Cinayətlərinin İbtidai Araşdırılması Departamenti əməkdaşları tərefindən keçirilmiş əməliyyat-axtarış tədbirləri neticəsində istintaqdan gizlənən Elnur Cahangirov tutulub. Təqsirləndirdilən şəxs qismində dindirilərken Elnur Cahangirov ona elan edilmiş ittihadə özünü təqsirli bilib, "Elkontex", "Elnur-X" MMC-nin və "Sərdar LTD" İstehsalat Kommersiya Şirkətinin direktoru vəzifəsində işləyərkən müəssisələrin adından müxtəlif adda mal-materialların alqı-satqısı və xidmətlərin göstərilməsi ilə məşğul olduğunu, mühəsibatlı işlərini özünü aparlığı bildirib.

Elnur Cahangirov barəsində olan cinayət işinin ibtidai istintaq tamamlanaraq baxılması üçün mehəkəməyə göndərilib.

Vergilər Nazirliyi yanında Vergi Cinayətlərinin İbtidai Araşdırılması Departamenti tərefindən vergiləri dövlət bütçəsinə ödəməkdən yayındırılması hallarına qarşı mübarizə tədbirləri davam etdirilir.

Xaçmazda yerləşən müəssisənin pivə istehsalı və satışına qadağa qoyulub

Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Komitəsi yanında Texniki Tənzimləmə və Standartlaşdırma üzrə Dövlət Nəzarəti Xidməti tərefindən Xaçmaz rayonu, Qaraqurdlu kəndində yerləşən "Müasir Gənclər" MMC-də pasterizə olunmamış açıq rəngli pivənin istehsalına dövlət nəzarəti həyata keçirilib. Komitədən verilən məlumatə görə, araştırma zamanı müəyyən olunub ki, pivə AZS 143-2005 dövlət standartının tələblərinə uyğun olmayaraq, sanitariya norma və qaydalara riayət edilmədən, texnoloji təlimat və resepturlar olmadan istehsal olunur. Müəssisədə hazır məhsulun sınaqlarını aparmaq üçün laboratoriya mövcud deyil, istehsal sahələri gigiyenik norma və qaydalar cavab vermır, sabit keyfiyyət-

də məhsul istehsalı üçün şərait yoxdur, istismar olunan ölçmə va-

sitələri müqayisəli dövlət yoxlanışından keçmədən istifadə olunur. Bundan başqa müəyyən edilib ki, istifadə olunan avadanlıqların istismar müddəti bitmiş və istehsal üçün yararsız halda istifadə olunaraq məhsulun texnoloji prosesdə duz məhlulu ilə qarışması ilə neticələnib, hazırlanmış pivə vaxtından tez, yeni yetişmədən istehsaldan çıxarılib. Bununla da tonlarla pivə insan həyatı və sağlamlığı üçün təhlükəli halda istehsal olunub. Dövlət nəzarəti tədbiri zamanı müəssisədə heç bir sınağı aparmayan, ekstraktivliyi və tündlük faizi təyin olunmayan 2 ədəd 20 tonluq çəndə məhsul aşkar edilib.

Aşkar olunmuş qanun pozuntuları ilə bağlı "Müasir Gənclər" MMC-də pivə istehsalı və satışına qadağan edilib.

Nəqliyyat Nazirliyində kollegiya iclası keçirilib

Nəqliyyat Nazirliyində Azərbaycan Respublikasının nəqliyyat-yol kompleksinə daxil olan sahələr üzrə 2012-ci ilin birinci yarım ilinin yekunlarına həsr olunmuş kollegiya iclası keçirilib. Nazirlikdən verilən məlumatə görə, iclasda Azərbaycan Respublikasının nəqliyyat-yol kompleksinə daxil olan sahələr üzrə I yarımlının yekunları və qarşıda həyata keçirilməsi nəzərdə tutulan tədbirlər müzakirə olunub.

Kollegiya islasının gedisində "Azərbaysan Dəmir Yolları" Qapalı Səmədar Cəmiyyətinin, "Azəryolservis" Açıq Səhmdar Səmiyyətinin, Dövlət Avtomobil Nəqliyyatı Xidmətinin hesabatları dinlənilib, eldə edilmiş uğurlardan və bəzi sahələrdə hələ də mövcud olan çatışmazlıqlardan danışılıb, sistemli tədbirlər görülməsi ilə bağlı tapşırıqlar verilib.

Kollegiya iclasında müzakirə edilən məsələlər üzrə müvafiq qərarlar qəbul edilib.

"Azəriqaz" bütün ölkəni əhatə edən layihənin icrasına başlayıb

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 14 aprel 2009-cu il tarixli 80 sayılı Fərmanı ilə təsdiq olunmuş "Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Programı"nın və 4 may 2011-ci il tarixli 1490 sayılı Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "2011-2013-cü illərdə Bakı şəhərinin və onun qəsəbələrinin sosial-iqtisadi inkişafına dair Dövlət Programı"nın icrası ilə bağlı əhalinin və digər istehlakçıların payız-qış mövsümündə normal və təhlükəsiz qaz təchizatının təmin olunması, yaşayış məntəqələrinin qazlaşdırılması və qaz təminatının bərpası, qaz təchizatı şəbəkəsinin əsaslı təmiri məqsədilə Dövlət Neft Şirkətinin "Azəriqaz" İstehsalat Birliyi tərefindən məqsədönlü tədbirlər həyata keçirilir. "Azəriqaz"dan verilən məlumatə görə, iyulun 1-ə Azərbaycanda 1403049 əhali abonenti olmaqla qazlaşma səviyyəsi 76,2 faiz, o cümlədən Bakı şəhərində 632068 əhali abonenti olmaqla qazlaşma səviyyəsi 96,2 faiz, regionlarda 770981 əhali abonenti olmaqla qazlaşma səviyyəsi 65,2 faiz təşkil edib.

İstehsalat Birliyinin əsas strateji hədəflərindən biri dövlət programlarında qaz təchizatı ilə bağlı nəzərdə tutulmuş tədbirlərin vaxtında icrası və respublikanın qazlaşma səviyyəsinin 2013-cü ilin sonuna qədər 95 faizə çatdırılmasından ibarətdir. Belə ki, 2013-cü ilin sonuna qədər respublikanın müxtəlif bölgələrində 463514 mənzilin qazlaşdırılması nəzərdə tutulub.

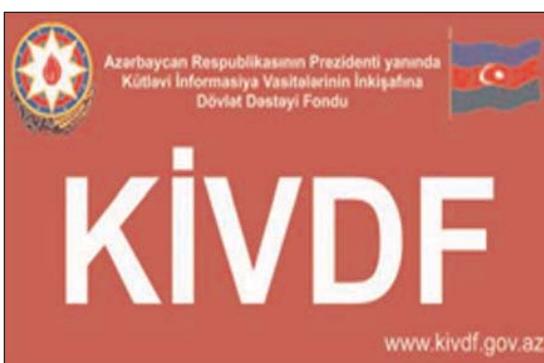
Şəbəkənin nəqletmə imkanlarının artırılması və təhlükəsiz istismarının təmin olunması, qaz təchizatının yaxşılaşdırılması ilə bağlı mövcud daşıyıcı və paylayıcı qaz kəmərlərinin əsaslı təmiri və yeni yaşayış sahələrinin qazlaşdırılması üçün 2012-2013-cü illərdə icrası nəzərdə tutulan layihə hazırlanıb.

Ösəsən respublikanın bütün bölgələrini əhatə etməklə layihəye 32.530 mm diametri 1877 km polad daşıyıcı və paylayıcı qaz kəmərlərinin, 25.400 mm diametri 19377 km polietilen daşıyıcı və paylayıcı qaz kəmərlərinin, 463514 ədəd qaz saygacının (o cümlədən 48145 ədəd "smart-kart" tipli elektron qaz saygacının, 415369 ədəd mexaniki qaz saygacının) və bununla bağlı 20.25 mm diametri 20896 km boru xəttinin quraşdırılması, 439189 ədəd fərdi qaz tənzimləyicilərinin, 1162 ədəd qaztənzimləyici şkafların, 80 qazpaylayıcı stansiyada yeni tənzimləyici və nəzəret-ölçü avadanlıqlarının quraşdırılması daxildir.

Bu irimiqyaslı layihənin icrası üçün müqavilə imzalanıb, müqavilə şərtlərinə uyğun olaraq respublikanın bütün regionlarında qazlaşma, təmir-bərpə və yenidənqurma işlərinin icrasına başlanılıb.

**Səbail Rayon
İcra Hakimiyyəti**

Azərbaycan Respublikasının
Prezidenti yanında
Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin
İnkışafına Dövlət Dəstəyi Fondu

Səbail Rayon İcra Hakimiyyəti və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkışafına Dövlət Dəstəyi Fonduñun birgə təşkil etdiyi fərdi jurnalist yazıları müsabiqəsinin

E L A N I

Müsabiqənin məqsədi

Müsabiqənin məqsədi Səbail rayonunun sosial-iqtisadi və ictimai həyatındaki proseslərin ictimaiyyətə daha yaxından çatdırılmasında peşəkar jurnalist yaradıcılığını stimullaşdırmaq.

Müsabiqənin mövzusu

“Səbail rayonunun sosial-iqtisadi inkışafı: real vəziyyət və perspektivlər”

Müsabiqədə iştirak

Müsabiqə elan olunan günədək en azı bir il müddətində kütləvi informasiya vasitələrinde (qəzet, jurnal və informasiya agentliklərində) fasiləsiz çalışan şəxslər müsabiqədə iştirak edə bilərlər.

Müsabiqəyə təqdim olunan yazılar aid tələblər

1. Dərc olunmuş yazıların sərlövhələri təklif olunmuş mövzu ilə eyni olmalıdır.
2. Müsabiqəyə hər jurnalist yalnız bir yazı təqdim edə bilər.
3. Qəzet və jurnallarda çalışan jurnalistlərin yazıları yalnız çalışdıqları mətbuat orqanlarında dərc edilmelidir, informasiya agentliklərində çalışan jurnalistlərin yazıları isə son 1 (bir) ilə, həftə 1 (bir) dəfədən az olmayaq nəşr edilən qəzetlərdə çap olunmalıdır.
4. Yazılar son bir ilə, həftədə bir dəfədən az olmayaq nəşr edilən, Azərbaycan Mətbuat Şurasının tərtib etdiyi “qara siyahı” ya düşməyən mətbuat orqanlarında dərc edilməlidir.
5. Qəzetdə dərc olunmuş yazıda “Səbail rayon icra Hakimiyyəti və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkışafına Dövlət Dəstəyi Fonduñun keçirdiyi müsabiqəyə təqdim etmək üçün” qeydi göstərilməlidir.

Yazıların qəbul qaydaları

1. Yazının dərc olunduğu mətbuat orqanı (qəzet, jurnal) 1 nüsxə
2. Yazının Elektron variantı (Times New Roman (12) şriftində –CD diskdə) 1 nüsxə
3. Yazının A4 formatda çap olunmuş variantı (**müəllifin imzası göstərilməməlidir**) 3 nüsxə
4. Yazıların həcmi : 1 səhifə (A3) olmalıdır (9-11 min işarə),

Tələb olunan sənədlər

1. Əmək kitabçasının işlədiyi KİV tərəfindən təsdiq edilmiş surəti (möhür və baş redaktorun imzası)
2. İştirakçı haqqında məlumat cədvəli (möhür, müəllif və baş redaktorun imzası ilə)
3. Şəxsiyyət vəsiqəsi və surəti,
4. Şəxsi VÖEN və surəti,
5. Şəxsi bank rekvizitləri (şəxsi VÖEN əsasında açılmış bank hesabı).

Qeyd: İştirakçı haqqında məlumat cədvəlini əldə etmək üçün Fonda müraciət edə bilərsiniz.

Tələb olunan sənədlər tam olmadığı və ya həqiqəti əks etdirmədiyi hallarda yazı müsabiqəye buraxılmır.

Fonda təqdim edilmiş yazılar və sənədlər geri qaytarılmır.

Yazıların qəbulu 27 iyul 2012-ci il tarixindən başlayır, 31 sentyabr 2012-ci il tarixinə başa çatır.

Yazılırlar rəsmi iş günləri saat 10:00-dan 16:00-dək, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkışafına Dövlət Dəstəyi Fonduña **şəxsi** təqdim olunmalıdır.

Qiymətləndirmə meyarları:

- mövzunun əhatə olunması, jurnalist araşdırması, əsaslandırma;
- materialın oxucu üçün informasiyalılıq səviyyəsi;
- yazının dil və üslub xüsusiyyətləri, bədii-estetik ifadəsi;
- jurnalist obyektivliyi, qərəzsizliyi, tərəfsizliyi və məsuliyyəti;
- ictimai maraqların müdafiəsi.

Müsabiqəyə təqdim olunmuş yazıların mükafatlandırılması

I yer – 1 000 manat

II yer – 800 manat

III yer – 600 manat

Həvəsləndirici mükafat – 200 manat (10 yazı müəllifinə həvəsləndirici mükafat veriləcəkdir)

Qaliblər, həmcinin Səbail Rayon İcra Hakimiyyəti və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkışafına Dövlət Dəstəyi Fonduñun xüsusi diplomu ilə təltif olunacaqlar.

Yuxulu

Aysel ƏLİZADƏ

zına ilanın dolanması... ilanın başına fırlanması... belə-belepə açmaları var bu tapmacaların. Yuxuda ilanın səni öpməsinin yorumu yoxdu. İlə adam öpməz. İlə heç öpə də bilmir. Hardan bilirik? Məni öpdü. Yuxuda da olsa, öpdü. Biz ilanı yaxına buraxıraq ki, fağır qalxbı yanağımızdan klassiklər demiş bir “buş” alsın?

İlan müdriklik rəmzidi. Keşikçi. Yadınızdadı “Mauqli”? Xəzinəni neçə illəriydi qoruyurdu o ilan.

Heç vaxt ilana ayaqqabı atmayı, lütfən.

Ayaqlarım yalın idi – qaçırdım, su pərisine döndüm, Atlantikə atdım özümü, o gəldi, “Pərim” dedi, gözümüz yandumuş, öpüşdük, sevişə bilmədik, mən su pərisiydim... Yox, bu başqa yuxudu. Hardan yaxıma düşdü.

Siz heç öz yatağınızda özünüüzü göydən asılmış beşikdə hiss etdinizmi? Duyduğunuz rahatlıq sizə yuxu kimi gəldimi?

O an Tanrı beşiyinizi yelləmek isteyir, amma qiymir... Elə bir tərəzliqdasınız ki, tərpetməyə əli gəlmir. O qədər yüksəkdə ki, əlini uzatsan, Tanrıya toxunarsan...

Oldumu belə? Sizdə də oldumu?

Su pərisiydim, üzürdüm, fırlanırdım, okeanlar vətənim idi. Suyun içinde bir səltənətim vardı, Sultandım. Özüm öz Sultanım. Siz heç özünüzün Sultanı oldunuzmu?

Sultanım, səndən önce – onda Pəri deyildim hələ, qəlbimin açarı vardı, bağlayıb atmışdım dənizə. İndi üzə-üzə bir də baxdım, dibdə, lap dibdə bir şey parlayır, nə olsa yaxşıdı? Doğru! Açırdı. Sultanım, sən mənsən... Səndə qalsın. Mən bir az dəliyəm. Yuxudan ayılıb yene geri ataram. Yuxu görürəm, görürəm bütün sirlərin üstü açılır. Bir ilan gəlir... gerisini bilişən.

Atam ayaq üstə ölüb. Durduğu yerdə. Əlində dərmanlar. Astması vardı, boğuları ara-sıra. Adəmin atası ola, bərk-bərk sarıla... Freyd deyərdi ki, Tanrı ataya olan ehtiyacdan yaranıb. Atan ölübsə... nə etməli?

Atam vardı, balaca vaxtı ilanla danişardı. Qayıdaq əvvələ. Bütün sırların üstü açıldı. Hansı sırların? Sirr nədi? Hamidan gizli olanıdı. Kimsənin bilmədiyidi. Görün sizə nə qədər şey danişdım – Atam, onun ilan dostu, qatil atası, su pərisi, açar, beşik... sağ olası, eşlik elədiniz sayılmalıdır. Atam ilan özü göndərmişdi yuxuma. Özü gelmedi, kövrəldim axı, üzülərdim, ağlayardım. Dostunu göndərdi. Onlar hələ də dostdular. Orda – hardasa bir yerdədilər. İki-sini də öldürübələr. Atamı astma öldürdü. Özünüzdən muğayat olun. İlə məni öpəndən sonra ayaqqabıları çıxardım. Sıxılırdım, azadlığa çıxdım. Qaçdım, yüngüləşdim, o qədər yüngüləşdim ki, duduru hiss elədim özümü, duru bir sakitlik yaşadım, özümü tərəmiz sularda, məlek kimi, pəri kimi hiss elədim. Daha yermirdim, üzürdüm, süzürdüm... Bilirdim, bildirdim ki, o ilandı – Atamın dostu. Keşik çəkdiyi deməyə gəlib. Mən Atamın xəzinəsiyəm. Həmişə belə olacaq... İndi Atam yoxdu, sevgilim var, beşiyim var, yuxum var, əlimi uzadanda Tanrıya toxunuram...

Uzun zamandı yuxu görmürdüm. Çox uzun zamandı... Bu gecə... **dəhşətli yuxu görmüşəm.** Bütün sırların üstü açılmışdı. Bir ilan peyda oldu, quyuğu üstə dik qalxıb fisıldaya-fisıldaya öpüdə məni ilan dodaqlarıyla, sonra bədənini sürüyə-sürüyə uzaqlaşdı. Ayılan kimi atamın əhvalati düşdü yadına.

Bu yerdə cürbəcür yorumlar da vermek olar.

Yuxuda ilan görmək yoldu – yuxuyozmalarında belə yazılıb. Yuxuda ilanın sancması... yuxuda ilan öldürmək... ilanı ayaqlamaq, boğa-

“Azərbaycanın təhsil tarixi”:

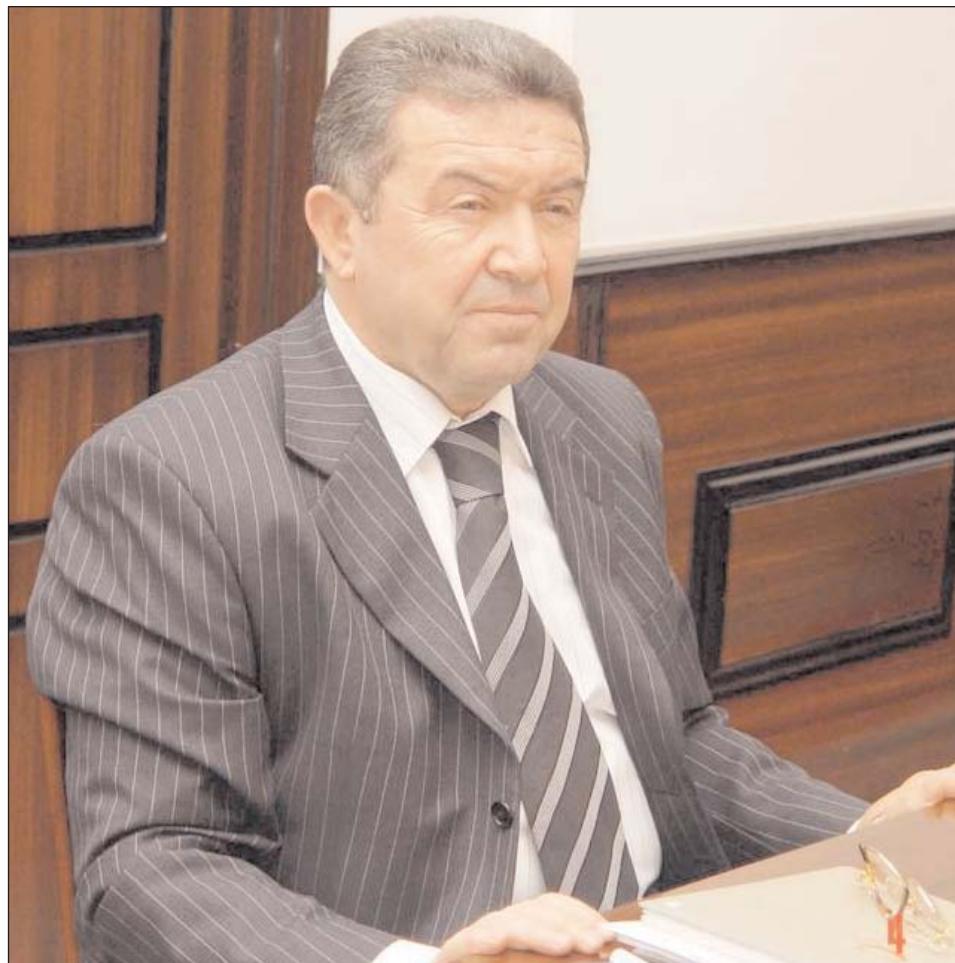
Təhsil naziri, tanınmış ziyalı, ictimai xadim, professor Misir Mərdanovun “Azərbaycanın təhsil tarixi” çoxcildliyi təhsilimizin çətin və şərflı inkişaf yolunu eks etdirən salnamə kimi səciyyələndirilir. Azərbaycan təhsilinin tarixi ilk dəfədir ki, bu cür əhatəli və sistemli şəkilde oxuculara təqdim olunur. Görkəmlı maarif fədailərinin, mütəfəkkirlərin və pedaqoqların həyatı, onların xalqın maariflənməsi yolunda qeyribərabər mübarizədə göstərdikləri dözüm, cəsərət haqqında qısa oçerkələr bu fundamental əsəri daha maraqlı və oxunaqlı edir. Bu baxımdan çoxcildliyi həm də təhsil tarixinin publisistik dillə qələmə alınmış ensiklopediyası da adlandırmış olar.

Çoxcildliyin birinci cildi təhsil anlayışının keçdiyi yolu ən qədim dövrlərdən 1920-ci ilin aprel işğalına qədər əhatə edir. Bu böyük zaman ərzində təhsilin keçdiyi bütün mərhələlər – qədim məktəblərin, mədrəsələrin, dünyəvi təhsil ocaqlarının yaranması, ilk dərslik nümunələrinin meydana gəlməsi və ümumiyyətdə Azərbaycan xalqının mənəvi mədəniyyət tarixində təhsilin yeri bu ciddə olduqca dolğun işıqlandırılıb.

Elmi redaktoru pedagoji elmlər doktoru, professor Fərrux Rüstəmov olduğu kitab tədqiqatçılar, müəllimlər, tələbələr və geniş pedagoji ictimaiyyət üçün nəzərdə tutulub.

Kitabın ön söz müəllifi də təhsil naziri Misir Mərdanovdur.

Nazir ön sözə qeyd edib ki, “Azərbaycanın təhsil tarixi” çoxcildliyi böyüməkdə olan nəslin təhsil və təbiyəsi ilə bağlı xalqın min illər boyu yaratdığı, zamanın, tarixin yaddasına həkk etdiyi, milli-mənəvi dəyərlərə ənənəvi sərvətin böyük bir hissəsinə özündə ehtiva edir: “Bu zəngin xəzinənin, qiymətli mənbənin daha dərindən öyrənilərək bir yerə toplanması, sistemləşdirilməsi, xronoloji ardıcılıqla yazılıması və nəhayət, kitab şəklində nəşr olunması mənim çoxdanlı arzum idi. Otuz ildir ki, təhsilin təşkili və idarə olunması sahəsində çalışıram. Bu şərəflə yolda addım-addım irəlilədikcə, təhsilimizin istinad etdiyi mənəvi dəyərlərə və prinsiplərə daha dərindən bələd olduqda, məndə Azərbaycanın təhsil tarixini yazmaq arzusu yarandı. Yaxşı yadimdadır, 1998-ci ildə müəllimlərin növbəti qurultayı üçün məruze hazırlayarkən araşdırıcılar materiallardan mənə aydın oldu ki, 1925-ci ildə keçirilən və Ümumazərbaycan müəllimlərinin birinci qurultayı adlanan qurultay heç də bu sahədə ilk təcrübə deyil. Sovet hakimiyyəti qurulana qədər Azərbaycan müəllimlərinin taleyülü qərar və qətnamələr qəbul etmiş üç qurultayı keçirilmişdir. Amma sovet rejiminə sadıq olan məmurlar, hətta bu sahənin tədqiqatçıları belə həmin qurultaylar haqqında heç nə yazmamağı, susmağı üstün tutmuşlar. Azərbaycanın təhsil tarixində belə qaranlıq məqamların olması hələ o vaxt məndə dərin təəssüf hissi oyadtı və bu, xalqımızın təhsil tarixi ilə bağlı həqiqətləri üzə çıxarmaq üçün bir təkan

oldu. Ulu önder Heydər Əliyevin ziyanlılara müraciətdə dediyi: “Azərbaycanın təhsili, məktəbləri sona çatan XX əsrədə çox böyük nailiyətlər əldə edib. Əsrin əvvəllərində Azərbaycanın mütəfəkkir şəxsləri, maarifçiləri, ziyalıları, müəllimləri xalqımızı savadsızlıqladan, ətalətdən çıxarmaq, maarifləndirmək, təhsili inkişaf etdirmək üçün çox işlər görmüşlər. Əgər Azərbaycanın təhsil tarixi yazılsa, şübhəsiz ki, hər mərhələdə görülən işlər orada əksini tapacaq və öz qiymətini alacaqdır” – sözələri isə arzumun gerçikləşməsinə əlavə stimul verdi. Elə o vaxtdan mütəxəssislərlə məsləhətləşib kitab üzərində işləməyə başladım və buna hər şeydən əvvəl dövlətin təhsil siyasetini həyata keçirən bir şəxs kimi öz vəzifə borcum hesab etdim. Təhsil sahəsindəki çoxillik fəaliyyətim zamanı onu da yəqin etmişəm ki, milli təhsil quruculuğunda tarixilik, varislik, müasirlik prinsipinə əsaslanmaqla, yeni ötən əsrlərdə xalqımızın təhsil sahəsində malik olduğu zəngin irsi, maarifçi ziyalıların və görkəmli şəxsiyyətlərin mütərəqqi ideya, fikirlərini öyrənməklə, onlardan müasir dövrün tələblərinə uyğun bəhərənməklə böyük nailiyətlər qazanmaq mümkündür. Ona görə də biz, ilkin olaraq təhsil tariximizi, xalqımızın təlim və təbiyə təcrübəsini mükəmməl öyrənməli, milli qaynaqları üzə çıxarmalıyıq”. M.Mərdanov göstərir ki, təhsil sahəsində aparılan hər bir yeniləşmə və təkmilləşmə, ilk növbədə milli zəmin üzərində qurulmalıdır. Bununla yanaşı, təhsilde köklü məzmun islahatları apararkən yalnız öz bilik və təcrübəmizə deyil, həm də bəşəriyyətin yaratdığı təcrübəyə, dünyagörüşünə, həyat fəlsəfəsinə söykənməliyik. Çünkü milli-ənənəvi təcrübə ümumbəşəri təcrübə ilə integrasiyada müasirlik mahiyyəti daşıya bilər. Bəşəriyyətin təcrübəsi zəngin mənəviyyat xəzinəsidir. Həmin xə-

II YAZI

edirdi. Çoxcildlikdə verilən yeni materiallar, arxiv sənədləri, şəkillər, qədim məktəblərin tarixi ilə bağlı məlumatlar, “Qori” Müəllimlər Seminarı Azərbaycan şöbəsinin məzunlarının və bolşevik diktaturasının qurulması ərefəsində yaşayış-yaratmış 400 nəfərdən çox ziyalımızin adı toplanmış siyahı təhsil tariximizin təhrif edilmiş sehifələrinin bərpası baxımından çox qiymətlidir. Hər şeydə olduğu kimi tarixin araşdırılmasında da müəyyən varislik olmalıdır. Etiraf etmək lazımdır ki, Azərbaycan təhsilinin qədim və orta əsrlər dövrünün bir çox məqamlarını öyrənmək tarixən bəzi çətinliklərlə müşayiət olunub. Bu çətinliklərin obyektiv və subyektiv səbəbləri vardır. Keçmiş dövrlərə aid mənbələrin ərəb və fars dillərində olması, arxiv sənədlərinin kifayət qədər olmaması, bir çox sənədlərin isə itibatlaşması, yandırılması və ya mənfur düşmənlərimiz tərəfindən yox edilməsi başqa sahələr kimi, təhsil tarixində də “ağ yalanlar” yaratmışdır.

M.Mərdanov ön sözə qeyd edir ki, müstəqillik eldə etdikdən sonra Azərbaycan xalqı öz milli-mənəvi dəyərlərinə sahib çıxdığı kimi, tarixi təleyində mühüm rol oynayan şəxsiyyətlərin də vaxtında olmadığı haqlarını özlərinə qaytardı. Hacı Zeynalabdin Tağıyevin evinin – bugünkü Azərbaycan Tarix Muzeyinin Prezident İlham Əliyevin göstərişi ilə yüksək səviyyədə təmir edilməsi və prezidentin özünün də muzein açılışında iştirak etməsi milli-mənəvi və maddi dəyərlərimizə verilən yüksək qiymətdir. Bütün bunlara görə bu gün çox sevinirəm.

Azərbaycanda qadın təhsilinin tarixi çox maraqlıdır. “Azərbaycanın təhsil tarixi”nin ilk cildində qadın təhsilinin inkişafından da ətraflı danışılır. Azərbaycanlılar qızlarını lap körpə vaxtlarından analıq vəzifəsinə layiq bir şəkildə böyüdürlər. Onlar dərk edirdilər ki, ana bir məktəbdər, hər kəs öz qız övladını analıq üçün böyütsə, nəticədə yaxşı kökləri olan bir xalq yetişər. Görkəmli maarifçilərimiz qadınların dünyəvi təhsili ilə bağlı istək və arzularını XX əsrin əvvəllərində Hacı Zeynalabdin Tağıyev reallaşdırıldı. “Anaları savadsız olan xalq kordur” – deyən Hacı Zeynalabdin Tağıyev qızlarının təhsil almاسına, onlar üçün xüsusi məktəblər açılmasına, onlar üçün xüsusi məktəblər açılmasına, qadın milli kadrların hazırlanmasına ürəkdən çalışdı və bu sahəyə külli məbləğdə pul xərcləməkdən çəkinmədi: “Birinci cildin son fəsil Xalq Cümhuriyyətinin təhsil sahəsindəki milli siyasetinin şərhinə həsr olunub. Tarixsiz nezəriyyə, nezəriyyəsiz təcrübə yoxdur. Keçmiş ilə həzirki dövr və şübhəsiz ki, gələcək arasında qarşılıqlı əlaqənin dinamikası belədir. Keçmiş unutmaq olmaz. Çünkü o, gələcəyin müəllimidir. Buna görə də bizim bilik və təcrübəmiz zaman keçdikcə elə bir əsasa ənənəvi qurultayı keçdi. Gələcək nəsil ona istinad edərək öz övladlarına daha yaxşı təhsil verə bilsin. Büyük

milli təhsil haqqında fundamental əsar

demokrat yazıçı Cəlil Məmmədquluzadə deyirdi ki, biz tariximizi ona görə öyrənirik ki, gələcəkde səhv'lər etmeyək. Keçmiş bilməmək təkcə indi baş verenlərin dərk olunmasına mane olmur, o həm də geləcəyə nüfuz etmək təşəbbüslerini yox edir. Danılmaz faktdır ki, səleflərimiz şərəfli bir tarix yaradıblar. Biz onların milletin mənəvi təkamülündəki xidmətlərini araşdırıb indiki və gələcək nəsillərə çatdırmaq və bu şərəfli yolu davam etdirməyə çalışmaqla öz mənəvi borcumuzu yerinə yetirmiş oluruq. Bununla yanaşı, arzu edirəm ki, gələcəkdə "Azərbaycanın təhsil tarixi" çoxcildliyini rus və ingilis dillərində də nəşr etdirib dünya ictimaiyyətinə çatdırıa bileyk. Düşünürəm ki, "Azərbaycanın təhsil tarixi" çoxcildliyi bir orijinal xüsusiyyəti ilə də oxucuların diqqətini çəkəcəkdir: indiyədək çap olunmuş əsərlərin, məqalələrin, dərsliklərin, əlavə oxu materiallarının eksriyyətində tarixi şəxsiyyətlərin, müəlliflərin, tədqiqatçıların soyadları tam, ad və ata adı isə inisiallarla veriliydi. Bəzən isə arxiv materiallarının çoxu rus dilində olduğundan tərcümə zamanı inisiallar həqiqətdə olduğundan fərqli şəkildə oxuculara çatdırılıb. Mən və mənə bu şərəfli, çətin işdə kömək edənlər çox çətinliklə də olsa, kitabda adı çəkilən, haqqında bəhs edilən şəxslərin adlarını tam şəkildə verməyə çalışdıq.

"Azərbaycanın təhsil tarixi"ni yazmaqdə bir amalımda ondan ibarət olub ki, təhsilin cəmiyyətin formallaşmasında necə böyük əhəmiyyət daşıdığını, ölkənin milli sərvətinin əsasını təşkil etdiyini, tərəqqi və inkişafın yalnız təhsilə bağlı olduğunu və bu sahəyə xüsusi diqqət, qayğıının nə qədər vacib olduğunu bir daha vurgulayıb. Əsərlərindən, dəyərli məsləhətlərindən bəhrələndiyim her bir şəxsə, ilk növbədə Təhsil Nazirliyinin məne yaxından kömək etmiş əməkdaşlarına, "Təhsil muzeyi"nin işçilərinə, "Təhsil Nəşriyyat-Poliqrafiya" Birləşmənin kollektivinə və kitabın ərsəyə gəlməsində əməyi olan digər insanlara, eləcə də gələcək nəşrlərin təkmiləşdirilməsi baxımından qeyd, təkliflər söyləyəcək oxuculara əvvəlcədən təşəkkürmü, hörmət və ehtiramımı bildirirəm".

Çoxcildlikdə yer alan qədim və orta əsrlərdə Azərbaycan təhsili başlıqlı fəsildə qeyd olunub ki, orta əsrlərdə Azərbaycanda fəaliyyət göstərən məktəb və mədrəsələr xalqın o dövrün tələbinə uyğun təhsil almasında, elmi biliklərə yiyələnməsində müstəsna xidmətlər göstərməklə yanaşı, Xaqani Şirvani, Məhsəti Gəncəvi, Nizami Gəncəvi, Marağalı Əvhədi, İmadəddin Nəsimi, Şah İsmayıllı Xətai, Məhəmməd Füzuli, Qövsi Təbrizi, Saib Təbrizi kimi görkəmlı ziyalılar yetişdirib: "Azərbaycanda mədrəsə təhsilinin sürətli inkişafı XII əsrə təsadüf edir. Həmin dövrde mədrəsələr, əsasən Marağa, Naxçıvan və Gəncə şəhərlərində mərkəzləşmişdi. Digər şəhərlərdə də yüksək təhsil verən mədrəsələr fəaliyyət göstərirdi. Bunlardan biri də Şamaxı yaxınılığındakı yerləşən "Mədrəsə-yə Tibb"

adlı məktəb idi. Həmin mədrəsə Əfzələddin Xaqanının əmisi Ömer İbn Kafiyədin tərəfindən yaradılıb. Azərnaycanın bir çox şəhərlərində mədrəsələr fəaliyyət göstərsə də, Marağa şəhəri XIII əsr təhsil şəbəkəsində xüsusi yer tuturdu. Belə ki, Marağa şəhərində mədrəsələrin sayı daha çox idi. Nəsreddin Tusinin yaratdığı və 15 ildən artıq rəhbərlik etdiyi Marağa rəsədxanası riyaziyyat, astronomiya, fəlsəfə və bir çox digər elm sahələri üzrə dövrünün tanmış alimlərin elmi və pedagoji fəaliyyətlərini birləşdirən nümunəvi tədris və elm ocaqlarından biri idi. Bəzi mənbələrin göstərdiyinə görə, burada 400 min cildlik əlyazma saxlanılırdı. Marağa rəsədxanasında Azərbaycan alimləri Fəxrəddin Marağayı və Şəmsəddin Şirvani, əslən tiflisi olan Fəxrəddin İxləti və eləcə də Yaxın və Orta Şərq ölkələrindən, Çindən gəlmiş alimlər çalışırdılar. Rəsədxanada elmi risarələr, ulduzlu səmanın xəritəsi, ulduz kataloqları tərtib olunurdu. Burada yazılmış əsərlər latın dilinə tərcümə olunaraq Avropada nəşr edildi. Marağa rəsədxanası başqa ölkələrdə astronomiyanın inkişafına böyük təsir göstərmişdir. O, Özbəkistandakı Uluqbəy rəsədxanası və məşhur Pekin rəsədxanası üçün nümunə rolunu oynamışdır".

Kitabda qeyd olunub ki, XVII əsr Azərbaycan tarixində milli məktəb və maarifin inkişafını xüsusi olaraq qeyd etmək lazımdır. Bu dövrə ərab və fars dilləri ilə yanaşı, Azərbaycan dili də öz milli hüququna yiyələnmiş, istifadə dairesi genişlənmişdi: "Səfəvilər dövründə Azərbaycan dilinin geniş yayılması ilə əlaqədar olaraq, Adam Oleari yazar Şirvanda, Azərbaycanda və Bağdadda, hətta uşaqlar türk dilində təhsil alırdılar". Sarayda danışq Azərbaycan dilində gedirdi. XVI-XVII əsrənən başlayaraq, Azərbaycan məktəblerində təlimin həm də ana dilində aparılması, bu dövrə Azərbaycanda milli mədəniyyətin, xüsusilə də milli maarifin yüksək inkişaf səviyyəsini təsdiq edən əsas faktdır.

XVI-XVII əsrənən Azərbaycanda məktəb və mədrəsələrin sayının artması elmin inkişafına güclü təkan verdi. Coğrafiya, tarix, fəlsəfə, məntiq və qramatika, ədəbiyyata aid bir sıra elmi əsərlər yaradıldı. Alimlər dən Şəmsəddin Məhəmməd Təbrizi, filosof və münəccim Seyid Yəhya Bakuvi, coğrafiyaçı və tarixçi Əhdər Rəşid, əl-Bakuvi, İdris Bitlisi, Fazıl Nüqtəsi, təbib Ramazan Lənkərani, filosof və tarixçi Cələləddin Məhəmməd Divani və başqaları daha çox şöhrət tapmışdır. Təkcə Ağqoyunlu hökmərinin şəxsi kitabxanasında 58 alim çalışırdı. Qədət etmək lazımdır ki, müsəlman ölkələrində təhsil və din anlayışları vəhdəd təşkil edirdi və təlim-tərbiyə müəssisələri, bir qayda olaraq məşciidlər, dini müəssisələrin nəzdində yerləşirdi. Azərbaycanda məktəb və mədrəsələrin fəaliyyəti ilə bağlı alman alımı və diplomati Adam Olearinin "Səyahətnamə"sində maraqlı faktlar var. Onun yazdığına görə, XVII əsrənə Šamaxı, Ərdəbil, Təbriz,

İsfahan, Şiraz, Məşhəd, Qəzvin, Qum və Yəzd şəhərində mədrəsələrin idarə olunmasına o zaman bütün ölkə üçün rəsmi dini şəxsiyyət hesab edilən Şeyxulislam rəhbərlik edirdi. XVIII əsrənə yadelli işğalçıların fasiləsiz basqınları və arası silmez feodal çəkişmələri neticəsində Azərbaycanda məktəb və maarif işlərində nisbətən durğunluq yarandı. XVIII əsrin əvvəllərində onlarla məktəb və mədrəsəsi olan Şabran şəhəri bütünlükə dağıdıldı, təhsil ocaqları məhv edildi. Buna baxma yaraq, Şamaxı, Şəki, Gəncə, Təbriz, Naxçıvan, Quba, Bakı və sair şəhərlər mədəniyyət mərkəzləri olaraq qalırdılar. Bu şəhərlərdə olan mədrəsələrde Şərq xəlastikasından dərsler keçirilirdi. Bu dövrədə Azərbaycanda bir sıra qiymətli elmi əsərlər yaradıldı. 1712-ci ildə Məhəmməd Yusif Şirvani tərəfindən naməlum müəllifin "Tibbname" əsərini üzü köçürüldü. Əsər türk dilində yazılmışdı və o dövrə məlum olan bir çox xəstəliklərin müalicəsində bəhs edir.

XVIII əsrənə Azərbaycan dili elmdə daha geniş istifadə olunmağa başlandı. Məhəmməd Həsən xan Müştəq, Məhəmməd Zəri, Arif Təbrizi, Arif Şirvani, Ağa Məsih Şirvani, Baba Şirvani, Xəstə Qasım, Molla Veli Vidadi, Molla Pənah Vaqif və digərləri təhsil və maarif sahəsində tənəzzülü aradan qaldırmaq üçün əllərində gələni edirdilər. Molla Veli Vidadi Cəbrayılın Cələbilər kəndində, Molla Pənah Vaqifin Şuşanın Saatlı məhəlləsində açığı məktəb yerli əhalinin təhsilə cəlb olunmasında əhəmiyyətli rol oynadı".

Kitabda yer alan XIX əsrənə Azərbaycan təhsili başlıqlı fəsildə isə XIX əsrənə Azərbaycanda açılan məktəblərin siyahısı, bir sıra kənd məktəblərinin açılma tarixi haqqda ətraflı məlumatlar yer alıb. Vurğulanıb ki, XIX əsr təhsil sahəsindəki imkan və yeniliklərin bir səbəbi də azərbaycanlıların arasında ibtidai təhsilin yayılması idi. Belə ki, bu amillortən təhsil müəssisələrinin təşkilinə zəmin yaradırdı və əhalinin orta təhsilə olan ehtiyacını ödəmək məqsədi ilə gimnaziyaların təşkil edilməsini zəruriləşdirirdi: "İlk gimnaziyalar Qəribi Avropada 1598-ci ildə, Rusiyada 1726-ci ildə Peterburqda açılmışdır. Gimnaziyalar iki istiqamətdə inkişaf etmişdir. Klassik və realni. Humanitar istiqaməti ilə fərqlənən klassik gimnaziyalarda qədim dillər tədris edilirdi. Realni gimnaziyalar praktik istiqaməti ilə seçilirdi. Burada alman və fransız dilləri öyrənilir, riyaziyyat, fizika, təbiet, rəsmxət, hüsnxət və rəsm tədris olunurdu. İlahiyyat, tarix, coğrafiya fənləri hər iki gimnaziyada eyni həcmədə tədris edilirdi. Klassik gimnaziyaları bitirənlər universitetlərə və digər ali məktəblərə daxil olmaq hüququna malik idilər. Realni gimnaziyanı bitirənlər isə yalnız texniki ali məktəblərə daxil ola bilərlər. Progimnaziyanı bitirənlər gimnaziyaya maneəsiz daxil olurdular. 1865-ci il sentyabrın 13-də Bakı dörd sinifli ibtidai məktəbin əsasında realni progimnaziya təşkil olun-

du. 1867-ci ildə həmin progimnaziya realni gimnaziyaya, 1870-ci il iyunun 1-də isə Yelizavetpol qəza məktəbi klassik progimnaziyaya çevrildi. 1881-ci il sentyabrın 20-də Şuşada realni məktəbin əsası qoyuldu. Bakıda fəaliyyət göstərən "Müqəddəs Nina" qız məktəbi 1874-cü ildə, Şuşadakı Marinski qız məktəbi 1894-cu ildə gimnaziyaya çevrildi. 1899-cu ildə Yelizavetpoldə "Müqəddəs Nina" qız məktəbi, 1900-cü ildə Dərbənddə qız progimnaziyası təşkil edildi. 1896-ci ildə 3-cü Aleksandr adına Bakı oğlan gimnaziyası təşkil edildi.

XIX əsrin axırlarında Azərbaycanda oğlanlar üçün natamam orta və orta təhsil müəssisəsi olmaq etibarilə cəmi 6 məktəb fəaliyyət göstərirdi. Buların ikisi realni, ikisi klassik gimnaziya, biri ticarət məktəbi. Həmin dövrə qızlar üçün orta təhsil müəssisələri çox az idi".

XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda təhsil başlıqlı hissədə isə qeyd olunub ki, xalqın ədəbi-bədii, pedagoji düşüncə tekamülünün inkişafı tarixində XX əsrin əvvəlləri bir sıra yeni keyfiyyət göstəriciləri ilə fərqlənir və bu dövr müddət etibarilə ilə qısa olsa da, mahiyyətinə görə intibah səciyyəsi daşımaqdır. O zaman "Dildə, fikirdə, işdə birləş" ideyası ilə milli özünüdərək və özünütəsdiq uğrunda mübarizə aparan Azərbaycan ziyalıları çox böyük fədakarlıq göstərdilər, nəticədə Şərqdə ilk Demokratik Cumhuriyyət - Milli Hökumət yaratmağa nail oldular: "XIX əsrənə Azərbaycan gerçekliyinin sosial-mədəni inkişafının tələblərinə cavab vermesi ilə səciyyələnən maarifçilik hərəkətinin ideologiyası və fəlsəfi görüşləri formalaşdı. Bu dövrədə Azərbaycandakı maarifçi mühit maarifçilik cərəyanına çevrildi və bu yanın təsiri ilə millətin tarixi taleyində mühüm rol oynayan yeni ziyalılar nəslə formalaşdı. Azərbaycanda ziyalıların formalaşması dərin tarixi köklərə malikdir. Qədim və orta əsrlərdə Azərbaycanda fəaliyyət göstərən zərdüst, alban və müsəlman məktəbləri sonralar xalqımızın mənəviyyat pasportuna çevrilən görkəmli şəxsiyyətlər - şairlər, sərkərdələr, rəssamlar, heykəltəraşlar, maarif-pərvərlər yetişdirdi. Əbdülhəsən Bəhmənyar, Əcəmi Naxçıvani, Xaqani Şirvani, Nizami Gəncəvi, Nəsimi, Şah İsmayıllı Xətai, Füzuli və başqaları təkçə Azərbaycanda deyil, bir çox başqa ölkələrdə də məşhur idilər. Gülüstan və Türkmençay müqavilələrinə əsasən Azərbaycan torpaqlarının iki imperiya arasında bölüşdürülməsi millətin inkişafının istiqamətini dəyişdi. Xalqın milli mənəvi dəyərlərindən, mentalitetindən uzaqlaşdırılması yönündə sistemli və ardıcıl siyaset həyata keçirilməye başlandı. Ziyalıların sayında və tərkibində dəyişiklik yarandı. Bəzi hesablamalara görə, XIX əsrin sonlarında Şimali Azərbaycanda ziyalıların sayı 5635 nəfər, XX əsrin əvvəllərində isə 12 mindən çox olmuşdu. Milli ziyalılar onların yarısını təşkil edirdi".

Sevinc QARAYEVA

“Zülfüqar bəy Hacıbəyov arxivinin təsviri” arxivşünaslığa dəyərli töhfə kimi

Ali MƏMMƏDBAĞIROĞLU,
Füzuli adına Əlyazmalar
İnstitutunun elmi katibi

Mənbəşunas, tarixçi alim Esmira Cavadovaın yenicə nəşr olunmuş “Zülfüqar bəy Hacıbəyov arxivinin təsviri” (Bakı: Elm və təhsil, 2012) adlı kitabı nəinki müsiqilərin, sənət adamlarının, eyni zamanda adı oxucuların da diqqətindən kənarla qala bilmez. Kitab bəstəkar Zülfüqar bəy Hacıbəyovun şəxsi arxiv materialları əsasında tərtib olunub. Qeyd edim ki, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstututu xəzinəsində xalqımızın 32 ən görkəmli şair, alim, mədəniyyət xadiminin şəxsi arxivini qorunub saxlanılır və bu şəxsi arxiv materialları tədqiqatçılar tərəfindən araşdırılıraq nəşr olunmaqla, bu gün elmi ictimaiyyətin, geniş oxucu audiotriyasanın ixtiyarına verilir. Bu sıradə olanlardan biri de Zülfüqar bəy Hacıbəyovun (1884-1950) şəxsi arxividir ki, burada bəstəkarın həyat və fəaliyyətinin 1894-1950-ci illərini əhatə edən sənədləri tanınmış müsiqicinin ömrü-gün yoldaşı Böyükxanım Hacıbəyova 1965-ci il mart ayının 3-də Əlyazmalar İnstututuna təhvil verib.

Tarix üzrə felsəfə doktoru E.Cavadova Z.Hacıbəyov arxivinin materiallarını nəzərdən keçirərək, onların izahlı təsvirini tərtib edib və təsvir olunan materialları aşağıdakı ardıcılıqla qruplaşdırıb:

Z.Hacıbəyovun tərcüməyi-hali; Not əlyazmaları – buraya müəllifin səhne əsərləri, operaları, operettaları, marş və nəğmələri, müxtəlif mahnı və melodiyləri, natamam partitura və klavirlərinin not əlyazmaları daxildir; Əlyazma və makina çapları; Müxtəlif şəxslərin Z.Hacıbəyova və onun müxtəlif şəxslərə ünvanlanmış məktubları, teleqramları, ərizeleri; Şəxsiyyətine aid sənədlər; Foto sənədləri; Sonradan Z.Hacıbəyovun şəxsi fonduna daxil olmuş müxtəlif səpkili materiallar – bəstəkarın əlyazma şəklində olan əsərləri, makina çapları, çap olunmuş əsərləri və notlar, program və afişalar, müsiqi, ədəbiyyat və tarixə aid görkəmli şəxslərin Azərbaycan, rus və fars dillərində olan çap əsərləri, bir neçə qəzet və jurnal nüsxələri daxildir.

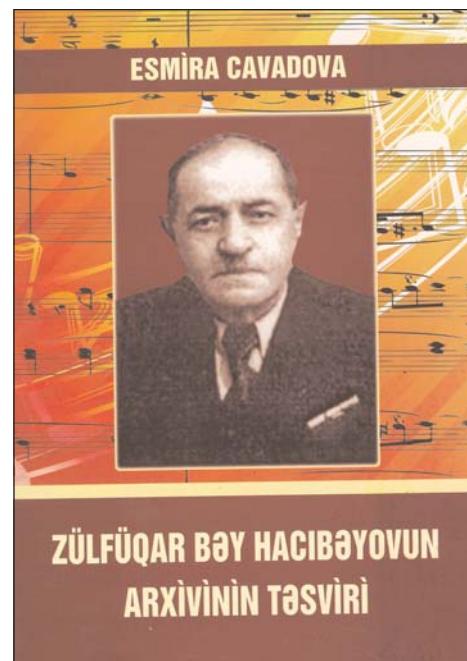
Tərtibçi kitabın birinci bölümündə bəstəkarın tərcüməyi-hali ilə bağlı 30 vərəqlik materialın təsvirini verdikdən sonra, ikinci bölümde nota alınmış “Aşiq Qərib” operasının səhnələşdirilmiş librettosu, partiturası, klaviri, “Məlik-məmməd” operasının partiturası, “Türk el nəğmələri” (burada böyük ölçülü not vərəqlərində qara mürükkebələ 33 adda

türk el nəğmələrinin adları və notu verilmişdir) toplusunun əlyazması, “Nüşabə” operasının klaviri, partiturası, səslili orkeströvəsi, “Üç aşiq” operasının klaviri, “Evliyən subay” operettasının səslili orkeströvəsi, “Adsız musiqili komediya” əsərinin not parçaları, Azərbaycan diviziyasının qızıl əsgərləri üçün nəzərdə tutulmuş marş və nəğmələr, “Vətən ordusu”, “Döyüş marşı”, “İsmayıllı nəğməsi”, “Mahni”, “Məktəb nəğmələri”, “Men ağlaram, o gülər” mahnilarının partiturası və klaviri, Azərbaycan el mahnilarından “Ninni köylü nəğməsi”, “Lənəlli talış nəğməsi”, “Köylü qızın nəğməsi”, “Qalada yatmış idim”, “Dağlarda çiçək”, “A bəy, sənin toyun mübarək olsun”, “Nəzir eylemişəm, sən kimi bir yarım olaydı”, “Saçın ucun hörmətlər”, “Qalalıyam”, “Həştərxana gedən”, “Göydəki gəy buludlar”, “Gəl-gəl a yaz günləri, ilin əziz günləri”, “El nəğməsi - Şəfəq souklürkən” (marş), “Üşüdüm, ha üşüdüm”, “Üçtelli durna” adlı el mahnilarına bəstələnmiş müsiqilərin notu və sözlərinin, eyni zamanda “Ümidini üzmə məndən” mahnısının fortepiano üçün notu və metni, “Musiqi dərsliyi üçün tərtib olunmuş notlar və qeydlər”, “Not haqqında bilgilərin izahı”, “Ləzginka” və “Şərq xalq nəğmə və rəqsləri” adlı əsərlərinə yazdığı notların paleoqrafik-təsviri məlumatı verilmişdir.

Kitabın üçüncü bölümündə Z.Hacıbəyovun əlyazma və makinada çap olunan əsərlərinin mətnləri haqqında təsvirlər yer almışdır. Burada “Azərbaycan təsnifləri və el nəğmələri” adlanan birlinci təsvirdə bayati, mahnı və nəğmələrin bəstəkarın özü tərəfindən toplanması barədə qeyd olunmuş və 18 adda əserin siyahısı verilmişdir. Daha sonra “Biçarə Xavər” müsiqili dram əsərinin librettosu, “Qız Qalası” baletinin librettosu və notu, “Yarış”, “Məşədi Xudunun məişət həyatı”, “Məlikməmməd”, “On bir yaşında gəlin”, “Adsız musiqili komediya”, “Onda elə, indi bele” kimi opera və müsiqili komediya əsərlərinin libretto və mətnlərinin paleoqrafik göstəriciləri qeyd edilmişdir.

Bu bölümə Z.Hacıbəyovun libretto yazüb, müsiqi bəstələdiyi səhne əsərlərlə yanaşı, “Evlənirəm”, “İki dost, iki düşmən” adlı pyeslər, həmçinin “Xalq hekayə və masallar, əfsanə və nağılları” başlığı altında özünün topladığı “Iran nağılları”, “Mahmud Qəznəvi”, “Uç əyyar”, “Loğman”, “Məzhəkə” adlı hekayələr haqqında təsviri məlumat da daxil edilmişdir. Görünür, bəstəkarın xalq ədəbiyyatına aid bu əsərləri toplaması yazacağı müsiqi əsərlərinin librettolarında istifadə etmək məqsədi olmuşdur. Hər halda yuxarıda adları çəkilən folklor ədəbiyyatımıza aid bu əsərlər tarixən qələmə alınmış yazılı folklor əsərləri kimi folklorşunaslarının da diqqətindən kənarda qalmamalıdır.

Bölümün sonunda təsviri verilmiş bir material xüsusiələ diqqəti cəlb edir. Təsvir-material “Zülfüqar və Üzeyir Hacıbəyov qardaşlarının Xan qızı Xurşidbanu Natəvanla görüşü” adlanır. Görüş haqqında xatirəni Z.Hacıbəyov qələmə almış, Ü.Hacıbəyov isə imza ataraq təsdiq etmişdir. Bir vərəqdən ibarət bu əlyazmanın məzmunu Hacıbəyov qardaşlarının Qori Müəllimlər Seminariyasında oxumağa gedərkən Xurşidbanu Natəvanla görüşüb, xeyir-dua almaları və Xan qızının iki qardaşın qulağına özünün köçürüb hazırladığı Qurandan bir ayə oxuduqdan sonra həmin Quranın altından keçirib, hərəsinin əlinə bir

ZÜLFÜQAR BƏY HACİBƏYOVUN
ARXİVİNİN TƏSVİRİ

tikə çörək vermesindən bəhs edir.

Kitabın dördüncü bölümünü Z.Hacıbəyova gələn və bəstəkarın gönderdiyi məktub, telegram və s. sənədlərin təsviri məlumatı daxil edilmişdir. Burada Z.Hacıbəyova Niyazi və Həcer xanımın “Aşiq Qərib” operasının premyerası münasibəti ilə göndərdiyi telegram, Aşqabadda fealiyyət göstərən Azərbaycan Dram Teatrının müdürüyyəti və kollektivinin onları təbrik etdiyinə görə bəstəkara öz təşəkkürünü bildirməsi haqqında, bəstəkara Əməkdar İncəsənet Xadimi Fəxri adının verilməsi ilə əlaqədar təbrik məktubu, 1918-ci ildə İrana getməsi ilə bağlı verilmiş buraxılış vərəqəsi, bəstəkarın müsiqi əsərlərinə və radiodəki çox sevilən “Muğam gecəsi” verilişinin efirə getməsinə görə tamaşaçılardan alınan təşəkkür məktublarının və digər sənədlərin təsviri verilmişdir. Sənədlər arasında Üzeyir və Zülfüqar Hacıbəyov qardaşlarının teatrala əlaqədar ehtiyac duyulan nəye görəsə, hakimiyyət dairələrinə göndərdikləri ərizeler də saxlanılır.

“Z.Hacıbəyov şəxsiyyətinə aid sənədlər” adlanan 5-ci bölümde bəstəkarın adına yazılmış müxtəlif sənədlər – “Azərbaycanı öyrənən və tədqiq edən cəmiyyət”in üzvü, Azərbaycan SSR Bəstəkarlar İttifaqının üzvü, orden və medallarla təltif olunması haqqında vəsiqələr; iki həftə yoxlama müddəti ilə Bakı prokurorluğununda 2-ci katib vəzifəsinə, Maliyyə işləri idarəsində tərcüməçi vəzifəsinə işə qəbul olunması haqqında əmr; torpaq məsələsi və rayonlardan müğənniləri toplayıb Azkonsert Birliyinə dəvət edilməsilə əlaqədar ezməyyə vərəqələri, mandat; ayrı-ayrı idarələrdə işləməsi barədə arayışlar; çoxlu sayıda dövlət və qeyri dövlət tədbirlərində, tanınmış şəxslərin yubileylərində iştirak etməsi haqqında dəvətnamələr və sair sənədlərin təsviri məlumatı verilmişdir.

Z.Hacıbəyov üzvü olduğu “Azərbaycanı öyrənən və tədqiq edən cəmiyyət”in (Cəmiyyət yaranan zaman “Azərbaycanı Öyrənen və Tətəbbö Cəmiyyəti” adlanmışdır – Ə.M.) Azərbaycan xalqının yazılı ərisinin qorunub saxlanılması xidmeti olduqca böyük olmuşdur. XX əsrin birinci yarısında Azərbaycan əlyazmalarına qarşı xüsusi qəddarlıq müşahidə edilmiş, Azərbaycanda və İranda onların böyük bir hissəsi müxtəlif bəhənlərlə mehv edilmişdir. O zaman Bakıda əlyazmalar və əreb qrafiyasında yazılmış başqa mənbələr封建izmin və kapitalizmin qalığı adı altında yandırılmış, XIII-XIX yüzilliklər ərzin-

də yazılmış və toplanmış yazılı abidələrin əksər hissəsi tar-mar edilmişdir. 1924-cü ildə xalqın yazılı ərisinin şərçiliqlə səradan çıxarıldığını görən dövrün tanınmış ziyalılarının (Z.Hacıbəyov da o sırada olmaqla) təşəbbüsü ilə I Ümumazərbaycan Olkşünaslıq Qurultayında əlyazma kitablarının, sənədlərin və əski çap kitablarının bir yerə toplanması və ayrıca kitabxanada saxlanması haqqında qərar qəbul edilmişdir. Toplanmış yazılı əris Z.Hacıbəyovun da üzvü olduğu, Azərbaycanı Öyrənəm və Tətəbbö Cəmiyyətine məxsus kitabxanada mühafizə edilməyə başlanmış, daha sonra isə həmin əris Elmlər Akademiyasının müxtəlif institutlarında müvəqqəti olaraq saxlanılmışdır. Bu gün Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstutunda (1950-1981-ci illərdə Respublika Əlyazmalar Fondu adlanmışdır) toplanmış əlyazma və digər yazılı ərisin böyük hissəsinin qurtuluşu, məhz ötən yüzilliyin 20-ci illərində, yuxarıdakı təşəbbüsə çıxış edib qərar qəbul edən, Z.Hacıbəyov da daxil olmaqla bir qrup müqəddər ziyalılarımızın səyi ilə mümkün olmuşdur.

Altıncı bölüm “Foto sənədlər” adlanır. Burada kitabın tərtibçisi Z.Hacıbəyovun tək, ailə üzvləri ilə, tanışları ilə, anası Şirin xanımla, bir qrup ziyanlı ilə, həmçinin qohumlar və dostlarından – əmisi Hacı bəy, A.Bədəlbəy Ağdamski, H.Ərəblinskinin ayrılıqda və həmçinin İsmailiyə binasının qarşısında Azərbaycan xalqının sevimli aktyoru H.Ərəblinskinin dəfn mərasimində çəkilmiş foto surətlər haqqında oxucuları bilgiləndirir.

Nəhayət, “Zülfüqar bəy Hacıbəyov arxivinin təsviri” kitabının son hissəsində bəstəkarın şəxsi fonduna səradan daxil olmuş müxtəlif səpkili materialların paleoqrafik təsviri verilmişdir. Bu bölümə müəyyən materiallar bəstəkarın birbaşa müsiqi sahəsindəki fəaliyyəti ilə bağlı olsa da, digər bir qism materiallar Z.Hacıbəyovun, ola bilər ki, maraq dairəsi ilə əlaqəli olaraq, şəxsi arxivine düşmüşdür. Onun oxuduğu qəzet və jurnallar, 6 vərəqdən ibarət Molla Nəsreddin lətifələri, Mir Möhsün Nəvvab və başqa şairlərin qəzəllərinin əlyazması, Nəvvabın “Kitabi-kəşkül-həqiqə” əsəri, Üzeyir Hacıbəyovun “Leyli və Məcnun”, “Əsl və Kərəm”, “Məşədi İbad”, “Arşın malalan” və digər operettalarından parçalar, R.Şövqi və Ə.M.Atayevin “Sevgi bir olar”, S.M.Qənizadənin “Axşam səbri xeyir olur” pyesləri, ədəbiyyat nəzəriyyəsinə aid dərslik, M.F.Axundzadənin həyat və fəaliyyəti haqqında 70 səhifəlik yazı və digər çoxlu sayıda materialların olmasına bildirən məlumatları tərtibçi oxucuların diqqətə çatdırır.

“Zülfüqar bəy Hacıbəyov arxivinin təsviri” kitabı AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstutunda saxlanılan əlyazma əsərləri, əski çap kitabları, tarixi-arxeoqrafik sənədlər, şəxsi arxiv materiallarının kataloqlaşdırılması istiqamətində görülmüş qiymətli tədqiqatlardan biridir. Bu cür nəşrlərə çağdaş zaman da daha çox ehtiyac duyulur. Çünkü arxiv materiallarının nəşri geniş oxucu auditoriyasının müellifin şəxsi həyatı və yaradıcılığı ilə etraflı tanış olmasına səbab olur və bəzi məsələlərlə bağlı daha dəqiq fikir irəli sürməyə imkan yaradır. Elə hesab edirik ki, mənbəşunas alim Esmira Cavadova bəstəkarın şəxsi arxiv materiallarını böyük zəhmət sərf etməklə, hər bir arxiv materialını aid olduğu bölməyə uyğun qruplaşdırılmış və Azərbaycan müsiqi tarixində müellifi olduğu “Aşiq Qərib” və onlarla müsiqi əsəri ilə özünəməxsus yer tutan Zülfüqar bəy Hacıbəyovun fəaliyyətini sənədlər əsasında daha dolğun işıqlandırılmışdır.

Unudulmaz "Səhər görüşləri"

SƏADƏT

Televiziyyada bir neçə veriliş onun adı ilə bağlıdır: "Səhər görüşləri", "Dalgə", "Gəlin birlikdə gülək", "Gəzdim Azərbaycanı", "Günaydin", "Ocaq başı". Həmsöhbətimiz əməkdar incəsənət xadimi, "Humay", "Qızıl Dərvish" mükafatları laureati Məhərrəm Bədirzadə milli televiziyyada ilk səhər programı "Səhər görüşləri"ni yada salır.

Səhər-səhər tamaşaçı süfrə başında maraqlı program izləmək arzusunda idi

1956-ci il fevralın 14-də yaranan Azərbaycan televiziyyasında programlar, verilişlər, tamaşalar, informasiyalar və xəbər buraxılışlarının dinamik olaraq bir-birini əvəzlədiyi, televiziyanın öz rəngli təsvirinə nail olduğu vaxtda milli teleməkanda səhər programının yaranmasına ciddi zəruret hiss olundurdu.

Televiziyanın o vaxtı sedri professor Qurban Yusifzadənin təşəbbüsü ilə xüsusi yaradıcı qruplar təşkil edildi və 1976-ci il aprelin 4-də "Səhər görüşləri" ilk dəfə tamaşaçıların görüşünə gəldi. Hə bazar günü 45 dəqiqə - 1 saat müdətində efirə gedən verilişin məramı ağır iş həftəsinin sonunda tamaşaçıların istirahətini təmin etmək idi. Səhər programı insanları yalnız eyləndirmirdi, həm də maarifləndirir və düşündürdü.

Verilişi ardıcıl olaraq, rejissor Əbdüllühəsən Məcidov, baş rejissor Bünyad Məmmədov, baş rejissor Vasif Babayev, gənc rejissor Məhərrəm Bədirzadə hazırlanırdı. Belə bir bölgünün aparılma-sında məqsəd sonda hansı rejissorun

Verilişin yaradıcı heyəti çalışırdı ki, respublikada tanınmış müğənnilər, aktyorlar, məşhur insanlar (umorist yazıçılar - Seyfəddin Dağılı, Cahangir Aslanoğlu, Salam Qədirzadə, Rüfət Əhmədzadə, Rüfət Cəbioğlu, Məhərrəm Əlizadə, yazıçı-dramaturq Firudin Ağayev) programda yer alınlardı. Verilişin quruluşunu və ideyasını bir sıra programların, telelayihələrin müəllifi Firudin Ağayev vermişdi. Televiziyyada onun ilk böyük işi də məhz bu programla bağlıdır. Məhərrəm Bədirzadə və Firudin Ağayevin birgə zəhmətli "Səhər görüşləri" bir neçə il bazar günü izleyicilərin görüşünə gəldi. 9.15-də, programın həcmi böyük olanda isə 9.10-da efirə çıxan "Səhər görüşləri"ndə ayrı-ayrı aktyorların ifasında yumor parçaları, müxtəlif görüntülər, günün tələbindən irəli gələn materialları verilir-

bilsinlər.

"Telerentgen" rubrikasında aramızda olan əliyəriləri, antipotları telerentgenə salıb, təriyələndirirdilər. Ən mühüm informasiyalar tamaşaçılara bu verilişdə çatdırılırdı.

Aktyorlarla məşq, kadrların çekilişi zamanı yaranan çətinliyin öhdəsindən gəlmək üçün bura cəlb olunan rejissörlardan ilk növbədə operativlik və zövq tələb edildi. Rejissor tamaşaçıları öz zövqüne uyğunlaşdırırmalı, mütləq auditorianı nəzərə almalydı. O, həm də yüksək səviyyədə məlumatlı insan olmayıdı.

Operatorun əsas vəzifəsi işıqlandırmanın düzgün, yaxşı qurmaq, peşəkar, maraqlı kadrlar vermək idi. "Səhər görüşləri"ndə operatorun əməyi bir-ən artırdı. Studiyannın tərtibatında rəssam əvvəlcədən hər şeyi qurur, ilə, fəsilə, mövsumə dəqiqət edilirdi. İldə bir dəfə tərtibat dəyişdirilirdi. Hər fəsilə, onun ab-havasına uyğun olaraq, elementlər yenisi ilə əvəzlenirdi.

Aparıcıların geyim məsələsinə də xüsusi diqqət yetirilirdi. Zövq başlıca şərt idi. "Səhər görüşləri"nin ilk aparıcıları Xalq artistləri Leyla Bədirbəyli və Lütfi Məmmədbəyov olub. Sonradan onları Ofelya Sənani və Davud Əhmədov əvəz ediblər.

Lütfəli Abdullayev və Bəşir Səfəroğlu-dan başqa, ("Səhər görüşləri" başlayannda hər ikisi dünyasını dəyişmişdi) respublikanın ən tanınmış aktyorları: Əliağa Ağayev, Hacıbaba Bağırov, Nəsibə Zeynalova, Səyavuş Aslan, Hüseynəğa Sadıqov, Fazıl Salayev, Səməndər Rzayev, Həsənağa Turabov, Ramiz Əzizbəyli, Yaşar Nuri, İlham Namiq Kamal, Telman Adıgozəlov və başqaları verilişə dəvət olunara, onlara uyğunollar yazılırdı.

Musiqi tərtibatı da mövsümə uyğun tərtib edilirdi ki, maraqlı olsun. Ara müğənnilər efirə buraxılmırdı. O dövrde ve-

rişə daha çox Zeynəb Xanlarova, Sövkət Ələkbərova, İlhamə Quliyeva, Flora Kərimova, Akif İsləmzadə, Məmmədbağır Bağırzadə, Hüseynəğa Hadıyev, Elmira Rəhimova, Rübəbə Muradova və başqa tanınmış müğənnilər və xanəndələr dəvət olundurdu. "Səhər görüşləri"ndə bəyənilən, xoş əhval-ruhiyyə yaranan musiqilər, süjetlər verilirdi, musiqinin mövzuya uyarlığına həmişə diqqət edilirdi. Tamaşaçıya hörmət nəzərə alınır, programın rəngarəngliyinə ciddi fikir verilirdi.

İlk dəfə parodiya janrı bu verilişdə dəbə minib

Ele aktyorlar var idi ki, həm də yaxşı oxuyurdular. Məsələn: Yaşar Nuri, Ramiz Əzizbəyli, Hacıbaba Bağırov mahni oxuyurdular. Parodiyaçı aktyorlar ayrı-

programı daha uğurlu hazırladığını müəyyənleştirmək idi.

Birinci verilişdə SSRİ Xalq artisti Zeynəb Xanlarova mahni ifa etdi, Əmine Yusifqızı şeir söylədi, royal arxasında oturub mahni ifa elədi, "Çınar" rəqs ansamblı isə iki musiqi nömrəsi ilə çıxış etdi, əvəzolunmaz mərhum aktyorlarımız - Nəsibə Zeynalova ile Hacıbaba Bağırov da qonaq oldular. Aprelin 4-ü "Geoloqlar günü" olduğundan, verilişdə bir geoloq da çıxış etdi. İlk buraxılış konser nömrələrinin qədərindən artıq daxil edilməsi sedri çox narazı saldı. Çünkü programın təkcə musiqidən ibarət olmasası nəzərdə tutulmamışdı. Həyecan təbili əlində. Məhərrəm Bədirzadənin rejissorluğu ilə hazırlanınan ikinci veriliş uğurlu alındı.

"Səhər görüşləri"nin yayım vaxtı Bakı küçələrində avtomobil gözə dəymirdi

di. Təsadüfi deyildi ki, respublikanın həyatında baş verən əlamətdar hadisələr tamaşaçıların maraqla izlədikləri məhz "Səhər görüşləri"ndə işıqlandırılırdı. Bunu da adı bir səbəbi vardi - bu programın izleyiciləri sayca böyük orduya bərabər idi. "Səhər görüşləri"nin yayım vaxtı Bakı küçələrində avtomobil gözə dəymirdi - bağa gedən ya tez gedirdi, ya da bunu "Səhər görüşləri" programından sonra saxlayırdı. Maraqlı yumorlar, musiqi parçaları, mahniların premierası bu verilişin payına düşündü.

Verilişin tapıntıları da az olmayıb

Mərhum sənətkarımız Məmmədbağır Bağırzadə xalq arasında populyar olsa da, ekranda ilk dəfə bu verilişdə görünüb - özü də bestələri hələ də dillər əzberi olan Ələkbər Tağıyevin "Azərbaycan oğluyam" mahnisı ilə. "Səhər görüşləri" o qədər populyar idi ki, səhərlər tərəfində işləyən zəhmətkeşlər verilişin axşamda verilməsini istəyirdilər ki, izleye-

arı müğənnilərin repertuarından mahnilar seçib parodiya edirdilər. Maraqlı rubrikalar hazırlanır, məşhur "Mozalan" satirik jurnalının yaradıcı heyəti dəvət olunaraq, onların təqdimatında veriliş film şəklində tamaşaçılara təqdim edilirdi.

Yuri Nikulin bu verilişdə azərbaycanca bir-iki kelmə də öyrənmişdi

Azərbaycana gələn Yuri Nikulin "Səhər görüşləri"nin də qonağı olmuş, verilişin rejissoru Məhərrəm Bədirzadə ona azərbaycanca bir-iki kelmə də öyrətmüşdi. Müxtəlif vaxtlarda ölməz sənətkarımız Müslüm Maqomayev, rus estradasının ulduzu Larisa Dolina və digər məşhurlar programdan tamaşaçılara "Sabahınız xeyir!" demişlər.

Verilişdə rejissörələr Şahin Əlibəyli, Ələkbər Kazimovski, Hafiz Fətullayev işleyiblər. Məhərrəm Bədirzadə verilişdə üç il tek rejissorluq edib. Sonradan iş bir neçə rejissor arasında bölündüb.

9 il efir ömrü yaşayan "Səhər görüşləri"ndə ana xətti sərf yaradıcılıq təşkil edirdi. 54 yaşlı Azərbaycan televiziyyası tarixində bu səviyyədə populyar veriliş olmayıb. "Səhər görüşləri"ndə ekranə çıxan aktyor iki gün ərzində respublika miqyasında tanınırı.

"Səhər görüşləri"nin televiziya tərəfində, eləcə də, müəyyən şəxslərin həyatında böyük xidməti olub. "Səhər görüşləri" ilə milli televiziyyada səhər programlarının esası qoyuldu. Daha sonralar yaranan səhər verilişləri onlar üçün özü rolunu oynayan "Səhər görüşləri"ndən yararlanırdılar. Neçə-neçə ədəbiyyat adamının, incəsənət xadiminin sənət yolunu verilişdən keçdi. Bu günə kimi xatirelərdə yaşayan sənət nümunələri tamaşaçıların yaddaşına məhz bu görüşlərənən həkk olundu.

Naxçıvan Duzdağı: tarix və müasirlik

ISA HƏBİBBƏYLİ

Naxçıvan Dövlət
Universitetinin rektoru,
akademik

Heç şübhəsiz, duz da od və su kimi insanlığın formallaşmasında iştirak edən əsas amillərən biridir. Fikrimizcə, ilk insanların həyatında torpaqdan, sudan və oddan sonra duz mühüm rol oynamışdır. Odla bəşəriyyət insanı qazanmışdır. İnsanlıq oddan başlanır. Öfsanevi Prometey od vasitesilə insanı keşf etmişdir. Od - insanlığın başlanğıcıdır, duz isə insan həyatının mahiyətiidir. Odla insan oğlu varlığını dərk etmiş, duzla formalışmışdır. Duzun keşf olunması ilə insanlıq mədəni həyat tərzinə qədəm qoymuşdur. Duzun keşfi ibtidai insan birləşkərinin oturaq mədəni həyata kecidinin inqilabıdır. Mənbələrdə Naxçıvan Duzdağının Nuh peyğəmbər tərəfindən aşkar edilməsi haqqında əsatirler yaşıyır. Beləliklə, əfsanəvi gəmisi ilə bəşəriyyəti dünya tufanından xilas etmiş Nuh peyğəmbər Naxçıvan Duzdağını keşf etməklə ilkən insan cəmiyyətinin yaradılmasının əsasını qoymuşdur. Nuh peyğəmbər Duz ixtirasının Prometeyidir. Nuh peyğəmbər dünyada duz düşüncəsinin atasıdır. Duzlaqların, duzun keşfi mühüm sivilizasiya hadisəsidir. Mətbəx, xörək, çörək, yaradıcı əmək... duzla formalışmışdır. İnsan duzun sorağı ilə özünün axtarış düşüncəsini və məqsədyönlü zəhmət istedadını isbat etmişdir. Duz uğrunda mübarizə insanlıq, mədəni həyat tərzi, cəmiyyət qurmaq üçün gedilən tarixi yoldur. Duzun keşfi, axtarışı, üzə çıxarılması, əldə edilməsi, məişətə daxil olması, istifadəsi, bazarı ilə bağlı məsələlər əvvəlcə insanı, sonra isə bu yolla insan cəmiyyətini formalasdırırmış, oturaq həyatın bünnövrəsinə çevrilmişdir. Duz istehsalı anlayışını əhatə edən yataqların müəyyən olunması, indiki terminologiya ilə desək keşfiyyati, mağaraların qazılması, duz parçalarının əldə olunması, daşınması, üyüdülməsi, alınır-satılması, Duzdağ əmək alətlərinin - daş baltaların, pazların hazırlanması və sair bəşəriyyətin həyatında şəhər tipli inkişaf tərzinin də əsasını qoymuşdur. Buna görədik, dünyadakı duz mədənlərinin

demək olar ki, hamisinin yaxınlığında qədim şəhərlər vardır. Duzdağı, duz mağarası, duz mədəni, duz bazarı anlayışları ilkin şəhər tipli yaşayış düşüncəsinin teməl şərtləndəndir. Naxçıvanda da ilkin şəhərsalmanın yaranmasında və inkişafında Duzdağ məsəlesi mühüm rol oynamışdır. Ona görə də Naxçıvan Duzdağının tarixinin müəyyən olunması burada ilkin şəhərsalma mədəniyyətinin başlanması dövrünün dəqiqləşdirilməsi deməkdir. Fransız alimləri 2010-cu ildə AMEA Naxçıvan Bölməsinin arxeoloqları ilə birlikdə Duzdağda aparılmış axtarışlar nəticəsində elde etdikləri nəticələrə əsasən Naxçıvan duz mədənlərinin 5 min ildən çox yaşı olduğunu təsdiq etmişlər. Kənd mühitin-dən uzaq mədəncilik işi şəhər tipli yaşayış üçün səciyyəvidir. Naxçıvanda şəhərsalmanın tarixi ən azı Duzdağın keşfi ilə eynidir, bəlkə bir az da qədimlərə aiddir. Çünkü Duzdağ üçün əmək alətlərinin - daş baltaların, pazların, daşınma vəsítələrinin hazırlanması, duzun üyüdülməsi, ticarəti mədəndə deyil, Naxçıvan şəhərində baş verməli idi. Duzdağda əmək alətlərinə, axtarış işlərinə, daşınmaya, duzun üyüdülməsinə, satışına, mübadiləsinə yaranan tələbat Naxçıvanda şəhərsalma, şəhərləşmə işinin inkişafına təkan vermişdir. Tarixin bütün dövrlərində Duzdağ amili Naxçıvan şəhərinin taleyi ndə mühüm rol oynamışdır.

Müxtəlif vaxtlarda Duzdağdan tapılmış daş baltaları arxeoloq alimlər tarixin ayrı-ayrı dövrlərinə aid edirlər. Nəzərə almaq lazımdır ki, dəmirin keşfinə qədərki bütün mərhələlərdə, hətta Tunc dövründə və sonrakı epoxalarda da Duzdağda daş baltalarдан istifadə olunmuşdur. Tapiyan bir və ya bir neçə daş balthanın həresi bir dövərə aid ola bilər. Əgər Tunc dövründə istifadə edilən bir daş balta aşkar edilibsə, bu ümumiyyətə daş baltaların hamisinin həmin tarixə aid edilməsi fikrini ifadə etmir. Duzdağ nə vaxtdan işə başlayıbsa, daş baltalarдан da həmin dövrdən istifadə olunmuşdur. Naxçıvan Duzdağının daş baltalarının ilk nümunələri daş dövrünün yadigarlarıdır. Daş baltalar tarixi inkişafla əlaqədar olaraq dəyişmiş və təkmilləşdirilmişdir. Hətta indi də kəndlərimizdə dübək daşından, dəsterdən, su daşından istifadə olunmaqdadır. Ona görə də elmdə daş əmək alətlərinin zamanla əlaqədar olaraq dövrləşdirilmiş təsnifatına ciddi ehtiyac vardır.

Duzdağ ətrafında yaşayış olmuşdurmu?

Rusiya mənbələrində Naxçıvan duz mədənlərinin işçilərinin əvvəllər ətrafdakı daxmalarда yaşadıqları qeyd olunmuşdur. Lakin həmin daxmalardan ibarət yaşayış yerləri üçulub dağıldığından XIX əsrə şaxtacılar mədənlərdə gecələmeli

olurlular. Naxçıvan Duzdağının şərqi tərəfində Xor gədidiyinə gedən yolun ətrafında böyük bir yaşayış yerinin izləri indi də aşkar müşahidə olunur. Böyük ehtimal ki, mədən işçiləri burada yaşamış, duzun ilkin emalı, topdan satışı, karvanların yüklenməsi həmin yaşayış yerində təşkil olunmuşdur. Beləliklə, Naxçıvan şəhərinin ətrafında sənətkarlıq, ilkin emal və ticaret yönümlü bir mədəniyyət əməle gelmişdir. Duz məhsulları Naxçıvan şəhərinə Duzdağdan öküz arabaları ilə, yaxud da dəvə karvanları ilə daşınmışdır. Naxçıvan duzu mahalın əhalisi ni təmin etməklə bərabər, İrevan və Yelizavetpol quberniyalarına, Qarabağa, İrana, Türkiyə və Gürcüstana da daşınmışdır. Beləliklə, Duzdağ amili ətraf yaşayış məntəqələrində, o cümlədən Naxçıvanda karvan-saraların da təşəkkülünə təsir göstərmişdir. Naxçıvanda bazar mədəniyyətinin formallaşmasında da duz faktoru böyük rol oynamışdır. Bütün bunlar isə ilkin şəhərin formallaşması üçün əsas şərtlərdir.

Naxçıvan Duzdağını əhatə edən geniş ərazidə duz çaylarının olması da təbətin nadir hədisəsidir. XIX əsr rus mənbələrini diqqətən əyrəndikdən sonra bize belli oldu ki, duzlaqlar özləri vulkan püşkürmələri nəticəsində qədimdən izlərin və göllerin dibindən çöküntülərin üzə çıxması vəsítəsilə yanardıqları üçün duz mədənlərinin dərin qatlarında hələ de su mənbələri qalmaqdə davam edir. Hətta bəzi ölkələrdə duz mədənlərinin dəki uçqunların bir əsas səbəbi də duz mağaralarının təkindəki həmin suların çoxalması, qabarması ilə əlaqədardır. Naxçıvanın Duzdağ çayları duz mədənlərinin dərinliklərindəki suların çıxıntılarıdır. Bu çıxıntılar Naxçıvan Duzdağını qabaralar zamanı baş verə biləcək təhlükədən xilas edir. Naxçıvanda ki duz çayları qonur, bənövşəyi, qırmızıvari rəngli Duzdağ gözəlinin ağ hörüklerine bənzəyir. Duzdağ çayları sanki duz yüklü təpələri bir-birinə bağlayan ağ cisimdir. İki istiqamətə yönəlmiş Duzdağ şələləsi möhtəşəm duz dağının qoşa hörükleri təsiri bağışlayır. Duzdağ çayları duz yüklü təpələrin dibi ilə uzanıb gedən ağ ciçirlər ki-midir. Bu ciçirlərin ardına təkcə mənbələri müəyyən etmək

məqalələrinin, ədəbiyyatımızın Duzdağ şeirlərinin ictimaiyyətə təqdim edilməsi ilə duzdağşunaslığın mühüm bir elmi istiqamətə çevrilmesinə, bu mövzunun bədii əsərlərdə geniş eksti-ni tapmasına öz töhfəsini verə biləcəkdir. Vaxtilə məşhur Gəmiqaya haqqında da barmaq ilə sayılacaq qədər az sayıda məqalələr mövcud idi. Muxtar Respublika rəhbərliyinin Gəmiqaya abidələrinin öyrənilməsinə dair sərəncamından və bu istiqamətdə dövlət səviyyəsində həyata keçirilən tədbirlər dən (yol çəkilməsi, qorun elan olunması, ekspedisiyaların təşkili və sair) sonra Gəmiqaya mövzusu elmdə və ədəbiyyatda geniş yer tutmağa başlamışdır. Naxçıvan Azərbaycan gəmiqayaşunaslığının mərkəzinə çevrilmişdir. İnanıq ki, Naxçıvanda ilkin şəhər və Duzdağ mədəniyyətinə dair qəbul olunmuş qərarların işığında, müəyyən edilmiş tədbirlərin həyata keçirilməsi sayesində Naxçıvan Duzdağı da Azərbaycan elmində və ədəbiyyatında özünün əhəmiyyətli yerini tutacaqdır.

"Duzdağ" elmi-ədəbi materiallar toplusundan tanmış Rusiya alimi Pavel Şeremetevskinin "Naxçıvanın duz yataqları" adlı məqaləsinin filologiya üzrə fəlsəfe doktoru Qurban Qurbanlının tərcüməsində oxuculara təqdim etməyi faydalı hesab edir. Uiddi elmi araşdırımlar, təhlillər, müqayisələr və ümumiləşdirmələr əsasında yazılmış bu məqalə bütövlükde duzdaqların öyrənilməsi, xüsusi də Naxçıvan Duzdağının geoloji yaşıının, duz formasiyasının əmələ gəlməsinin müəyyən edilməsi, regiondakı duz yataqlarının tərkibinin tədqiq edilməsi baxımından çox zəngin material verir. Bu, geniş mənada Naxçıvan regionuna, xüsusən də Duzdağın hər olunmuş qiyməli elmi-nəzəri əsəridir. Məqalənin Tiflisdə nəşr edilmiş "Qafqaz" qəzetində çap olunduğu 1855-ci ildən keçen böyük bir dövr ərzində Naxçıvan Duzdağı mövzusunda belə yüksək səviyyəli elmi eser meydana çıxmamışdır. Pavel Şeremetevskinin məqaləsi Naxçıvan Duzdağı haqqında sanballı elmi-tədqiqat əsəridir. Bu, ciddi və zəngin elmi əsər Azərbaycanda tarixşunaslıq, arxeologiya, geologiya, coğrafiya, torpaqşunaslıq, kimya, botanika elmlərinin yeni tarixi mərhələdə qarşısında duran zəruri problemlərin həllinə kömək edə biləcək, elmdə yeni yol və üfüq açmaq imkanlarını özündə əks etdirən nadir mənbədir.

XIX əsr rus elmini təmsil edən Pavel Şeremetevskinin "Naxçıvanın duz yataqları" məqaləsi Azərbaycan-Rusiya əlaqələri üçün də faydalı nümunədir. Mühüm elmi xidmətləri müqabilində Pavel Şeremetevskinin kimliyini öyrənmək, onun Naxçıvanla əlaqələrinin gerçək tarixini üzə çıxarmaq sadəcə qarşımızda duran mühüm vəzifə deyildir, həm də böyük borcdur.

Pavel Şeremetevski**Coğrafi mövqeyi və sərhədləri**

Daş duz yataqlarından ibaret olan dağlar Naxçıvan şəhərindən şimal-qərbə yerləşir. Onlar Kür vadisini Araz vadisindən ayıran, coğrafi mövqeyinə görə Göyçə-Qarabağ adlanan dağ silsiləsinin bir hissəsini təşkil edir. Bu duz dağları həmin silsilənin Naxçıvan şəhəri tərəfindən axırıncı çıxıntısı və ya terasıdır: bu silsilənin ətəkləri Araz çayı vadisindən qədər uzanıb gedir. Hərçənd ki, bu silsilənin əsas sıra dağlarla əlaqəsi aşkar görünür, amma bu silsilədən Cəhri çayı və Naxçıvan çayı vadilərinin hüdudlarının müəyyənleşdirilməsinə görə, daha önemlisi, torpağın tərkibinə görə onlara bir-birindən tamamilə fərqli dağlar sistemi kimi baxmaq olar. Bu sistemin hüdudları şərqdə Naxçıvançayı ilə suvarılan yüksəklikdən, şimalda Naxçıvan çayına tökülen Cəhri çayı vadisindən, qərbə təpələrlə dolu, qərb qollarının ətəklərinə uzanıb gedən Süd kəndi vadisindən və nəhayət, cənubda bu duz dağlarından 15 verstə yaxın məsafədə axan Araz çayına qədər tədricən enən ele həmin vadidən keçir. Naxçıvan şəhəri Naxçıvan çayı ilə suvarılan sahənin cənub-qərb künçündə yerləşir.

Dağların ümumi görünüşü

Çoxsaylı və ilk baxışda bir-birindən ayrı görünən duz dağları tamamilə bir vəhdət təşkil edir. Bu dağlar ən yüksək bir dağı əhatə edirlər.

Bu yüksəkliyin ən hündür nöqtələri Araz vadisi üzərində 70 sajına yaxın məsafədir. Bu yüksəkliyin geniş zirvəsi təpələr və dayaz dərələrlə əhatə olunubdur. Onun kifayət qədər hündür və sıldırımlı şimal yamacı Cəhri çayına tərəf yönəlibdir. Həmin yamac həm bu yüksəkliyin, həm də bütövlükde duz dağ sisteminin şimal hüdudlarını təşkil edir. Onun şərq hüdudu duzlu sistemin hüdudları ilə üst-üstə düşür, yəni bu tərəfdən həmin sistem Naxçıvan çayı ilə suvarılan yüksəkliklərə qovuşur. Lakin cənubdan və qərbən onun hündür və hərədən çox sıldırımlı kənarları görünməkdədir. Bütün digər duz dağları ən hündür yüksəkliyin cənub və qərb yamaclarının qollarından ibarətdir. Onların bir qisminin ayrıca uzun qolları və ya həmin yüksəkliklə bitişik sıra dağlar kimi, başqa bir qismının isə böyük, sanki ayrı-ayrı şıştəpəli dağlar kimi görkəmi vardır. Bu qollar və dağlar arasında bütün mümkün istiqamətlərdə alçaq təpələrin saysız-hesabsız sıraları və ayrı-ayrı qrupları yerləşir. Əsas qollar arasında dərin tırələr və geniş dərələr uzanıb gedir. Torpağın çox mürəkkəbliyi və zahiri görkəminin rəngarəngliyi bununla daha da artır ki, bütün dağların səthi böyük olmayan oyuqlarla doludur və ibaret olduğu səxurlara məxsus olan qırmızımlı, bozumtul və sarımtıl rəngli üfiqi zolaqlarla örtülüdür. Bütün bunlar bir yerde bu duz dağlarına qeyri-adi, heç bir dağda olmayan görkəm verir. Lakin qeyri-adidərəcədə duzlu torpağın səthində heç bir bitkinin olmaması üzündən bu görkəm kifayət qədər qüssəli görünür. Bütün sistemin ən yüksək və diqqətəlayiq nöqtələri hakim yüksəkliyə aiddir və ya onun yaxınlığında yerləşir. Bunlar Nur qülləsi (Bu, yüksəkliyin Naxçıvan tərəfindən cənub və qərb kənarlarının şimal-qərbə (Nord 40 West) düz xətt boyunca 10 verstə yaxın məsafədə təxminən düz bucaq altında qovuşduğu yerdir və ətraf vadidən 70 sajin yüksəklikdə yerləşir) və Plov-Təpə dağıdır (Bu, konus-pazəkli dağ olub, duz dağlarının şərq hüdudlarında və Naxçıvandan şimala tərəf 4 verstə yaxın məsafədə yer-

Naxçıvanın Duz yataqları

ləşir). Duz dağları sisteminin müxtəlif hissələrində yer səthində duzlu torpaq qatının inkişafı, həmçinin onun ümumi zahiri mənzərəsi müxtəlifdir. Belə ki; 1.Hakim yüksəkliyin təpeli səthi hər yerdə qeyri-duzlu səxurların qalın layları ilə örtülmüşdür, duzlu torpaq qatı isə bəzi yerlərdə özünü biruze verməkdədir. 2.Hakim yüksəkliyin cənub-qərb güncünü təşkil edən Nur qülləsi qarşısındaki duz dağları ən böyük inkişafə malikdirler. Qüllədən qərbə, cənuba və cənub-şərqə tərəf bir yarım verst məsafədə yerləşən çoxlu, ləp çoxlu dağlar duzdan ibarət dağlardır. Onlar ilk baxışda bir-birindən ayrı görünənlər də, əslində bu dağlar bir bütövlük təşkil edirlər. Onların yamacları ümumiyyətə sədirilmişdir və bir çox yerlərdə keçilməzdür. Tırələr və geniş dərələr arasındaki dağlar həmdə dərindir. Duz dağlarının ətəklərindən Araz çayına tərəf uzanan vadi başlanan yerə qədər düz və hətta azaciq mailli səthlər yox dərəcəsindədir. Qərbə yönəlmiş dağlarda torpaq qatı bütün duz dağlarını qaldıran köklü dəyişikliklərin izlərini öz-özündə aşkar şəkildə daşmaqdadır. Daş səxurlarının layları orada əyri və bəzi hallarda isə hətta şaquli vəziyyətdədir. Buna görə də, çox ehtimal ki, hakim yüksəkliyin cənub-şərq künçü qarşısında vulkanik səxurların çox güclü təsira malik Mərkəzi yerləşmişdir ki, duzlu torpaq da onun sayəsində dərinlikdən yer səthinə çıxmışdır. Duz yataqlarının bundan sonrakı təsvirində hakim yüksəkliyin cənub-qərb künçü qarşısında olan hissəsinə duzlu sistemin Mərkəzi dairesi adlanıracagyıq. 3.Hakim yüksəkliyin uzunluğu boyunca həmin yerin yüksək nöqtələri ilə eyni səviyyədə yerləşən, özünün sıldırımlı enişləri ilə seçilən qərb kənarı qarşısındaki duz dağları cənubdan şimala dörd verstə qədər uzanıb gedir. Duzlu sistemin bu hissəsində, artıq Mərkəzi dairədə olduğu kimi, onların yüksəkliyi və sıldırımlığı yoxudur. Əksinə, onların səthində dərin tırələr deyil, yalnız oyuqları olan azaciq hündürlüklü təpələr vardır və dağlar arasında xeyli dərəcədə geniş olan dərələr uzanıb gedir. Şimala getdikcə yerin səthi az təpəlidir və nəhayət, azaciq əyri düzənliliklər az qala hakim yüksəkliyin dibinəcən gedib çıxır. Duz dağları burada artıq həmin yüksəkliyin qərb yamacının ən yaxın qollarından başqa bir şey deyildir. Şimalda duzlu torpaq qatının dağların təkində ta-

Duzlu torpaq qatı

Hakim hündürlüyü cənub və qərb yamacları boyunca yer səthində olan bütün səxurları və tərkib hissələri ilə bu duzlu torpaq qatı 20 kvadrat verstdən az ərazini əhatə edir. Bir çox yerlərdə bütün formasiyanın məcmu qalınlığı yerin səthində 50 sajına qədər olduğunu əsas verir ki, onun qalınlığının xeyli hissəsinin yerin təkində gizləndiyini ehtimal edək. Eyni bir geoloji dövrədə əmələ gəlmiş dağ səxurlarının bu kütlesi, de-

I hissə

mək olar ki, təkcə gil və mergəldən ibarətdir, daş duz isə onun ən az hissəsidir.

Duzlu torpaq qatının tərkibi

1.Duz duz. Tədqiq oluna bilinən bütün yerlərdəki duz, gil və mergəlin çox və ya az dərəcədə düzgün və təqribən paralel çökəməsi ilə yaranmış laylardan ibarətdir. Duzlu torpaq qatının yerləşdiyi geniş ərazidə, nəinki təkcə duz layları, çoxluq təşkil edən, duzdan daha böyük kütłədə mövcud olan digər səxurların fasılısız laylarına rast gelir. Bir çox yerlərdə, xüsusiət hakim yüksəkliyin cənub yamacına təref yerləşən dağlarda, yəni duz yataqlarının Şərq dairəsində duz toplantısı xeyli dərəcədə azlıq təşkil edir. Lakin dağların Mərkəzi hissəsində hakim yüksəkliyin, cənub-qərb künçü qarşısında orta qalınlığı on arşından az olan duz layı məlumdur və o, indi də işlənilməkdədir. Bununla belə, şimala, şərqə və qərbə təref bu layın uzanıb getməsi əminlik verir ki, duz çıxarılması əbədi ola bilər. Yeri gelmişkən, bütün tədqiqat və müşahidələr göstərir ki, bu qədər duz bolluğu tek mərkəzi daire üçün seviyyəvidir. Qərb dairəsindeki duz keyfiyyətə Mərkəzi dağlardakı duzla eyni olsa da, qalınlıq və uzunluğuna görə bundan xeyli az laylardan ibarətdir. Toplaşışlayanmasında fasılısızlıyın olmaması üzündə duzlar bir-birindən ayrı-ayrılıqla yaranmış yuvalar kimi duzlu gillər arasında toplaşa bilərdi. Lakin istenilən halda bu ayrıca yuvalar artıq aşkar laylamadır və öz böyüklüğünə görə üfüqi istiqamətdə olanlar əsil laylar hesab oluna bilər. Öyrənilmişdir ki, gil və mergellər arasında bir deyil, bir neçə duz layı vardır ki, onlar da öz aralarında boş səxurlara bölünür. 1849-cu ildə Şərq dairəsinin ortasını tutmuş dağlarda 5 sajinlik gil səxury ilə bir-birindən ayrılan iki duz layı kəş olunmuşdur və dağların səthində bir-birinin üzərində iki dən daha artıq layın mövcudluğunun çox dürüst əlamətləri aşkarlanmışdır. Duz yataqlarının digər dairələrində bu hələ aşkarlanmayıb. Analojiyaya görə ehtimal edilməlidir ki, bir çox yerlərdə bir neçə paralel lay mövcuddur. Duz laylarının yerləşməsi, demək olar ki, həmişə üfüqi və ya bundan azaciq fərqli vəziyyətdə olur. Onların qalınlığı bəzi yerlərdə 12 arşına çatır, adətən bu 10, 7, 5 arşın, hətta 3 arşından az da olur. Üfüqi vəziyyətdə duz layları daha kiçik laylara və yaxud təbəqələrə ayrıılır. Bu təbəqələrdə duzlu gilin qalınlığı arşının dördə üçündən bir tam iki dən arşına qədər olur və bəzən şaquli istiqamətdə duz kütlesiñin içine girir. Gilin nazik təbəqə və damarlarından başqa duzda nə kənar və mexaniki, nə də kimyəvi qatışlıqlar olmur. Duz kütlesi kiçicik kristallarınonda yerləşməsindən boz və ya tutqun rəngdə olur. Lakin buna baxma-yaraq, duz xirdalananda təmiz və ağ olur. Tam olaraq toz halına kimi döyülmüş duz qar kimi ağappaq, çox yüksək keyfiyyətli olur. Kristalların xüsusiyyətindən və yerləşməsindən asılı olaraq, duz layı kütłələrinin texniki və fiziki cəhətdən iki fərqli şəkildə olması xeyli dərəcədə diqqəti cəlb edir. Belə ki, Qərb və Mərkəzi dairələrdə layların kütlesi nizamsız şəkildə olan xırda və qeyli-düzgün kristallardan ibarət olsa da, onlar bir-biri ilə çox sıx birleşmişlər.

(Ardı 20-ci səh.)

Mister Heminqueylə aperitiflər

Conatan Triqel (1974) – Britaniyalı yaziçi. Onun "A oğlanı" romanı (2004) Con Lyulin Ris (John Llewellyn Rhys Prize, 2004), "Veyveton Qud Rid" (Waverton Good Read, 2005) və Ümumdünya kitab günü (2008) ədəbi mükafatlarına layiq görürlüb.

Əziz Oxucu.

Mən özüm heç doğru-dürişt oxucu olmamışam. Birca qəzetləri, əsasən də, "Ze Meyl" ič çıxməq şərtilə, özü də ona görə yox ki, onların yazdıqları her şeye inanıram, yox, sadəcə, onları oxumaq asandır. Amma əlbəttə, onlara həqiqət payı da var: orduda qısa vaxtkeçirmə bu uşaqlara yaxşıca görk olardı, buna şübhəm yoxdur; onlara hörmətin nə olduğunu öyrədərdilər. Tamamilə hörmət-zad qanımlar, bugünkü insanların cavanlar haqqında dedikləri budur.

Bir neçə ay bundan qabaq mən küçədə gedəndə –hələ də hərəkətləyəm, bəli, bəli, bütün bu ağrılarına rəğmən – üç cavan oğlan gördüm, başları əsgərlərin ki kimi daz idi, amma mən deyirəm, ordu üzü görməyiblər. Onlar kənara çəkilib, uşaq arabasına yol verməli oldular və ardınca onlardan biri anaya qışqıldı:

"Mən sənə görə yoldan tamam çıxmayıyam, elemi? İndi bu arabanı götürüb, soxaram sənin..." – və ardınca hekayətimdə belə işlətməyəcəyim söz... Hələ küçədə cavan anaya ünvanlandığını demirəm, düzü, onun ele özü də uşaq idi.

Əlbəttə, onların bu cavan xanımı qarşı sayısızlıqlarını özüm dərd ələmədən savayı əlimdən bir şey gelməzdi. Və bir də mənim cavanlıq illərimdə hər şeyin necə fərqli olduğunu düşünməkdən başqa.

Nə isə, dediyim kimi, mənim kitablara heç vaxt xüsusi marağım olmayıb, lakin həmişə Heminqueydən zövq almışam. O, xüsusi bər-bəzəkdən istifadə etmədən əsər yazmayı bacarırdı. Heminquey həmişə sözü yerində deyirdi. Mən onu çox oxumuşam, hətta hekayədən daha çox öküz döyüşü üçün soraq kitabçasına oxşayan həmin o əsərini də. Əslində o kitabı oxumayıb geri də qaytara bilərdim, amma doğrusu, onszu da, son səhifədə əsərin nə haqqında olduğu yazılmışdı. Bundan başqa, bu kitabı mənim üçün Rouzum almışdı.

Mən həmişə Rouzla zaraftaşardım ki, əger o, Heminqueyin elədiyini birinci etse, mən də onu edərdim. Zaraftaşardım, amma sakitcə elə bunu da nəzərdə tutardım. Qoca Ernest, canını on iki kalibrlik qoşalılık ilə təşəffür etdi. Bu, qəti qərar idi,

(Əvvəli 19-cu səh.)

Sanki bu duz qaynar məhluldan kris-tallaşmış və ya odda ərintiyə məruz qo-yulmuşdur. Yataqların Şərq dairəsindəki duz layları öz aralarında zəif birləşmiş, iri, şüşəybənzər düzgün kristallar-dan ibarət olan kütlədir. Duz kütłəsinin bu əlaməti soyuq qatı məhlulun tədricən kristallaşması nəticəsi, habelə bir dəfə emələ gəlmış duz layı kütłəsinin quruluşunu (və ya konsistensiyasını) dəyişə biləcək təsirlərə məruz qalmamasının nəticəsi ola bilər. Texniki cəhətdən qeyri-düzgün kristallaşmış duz düzgün kris-tallaşmış duzdan üstündür. Çünkü birinci qəbilədən olan duzun çox sıx olan kütlələri iri və bərk parçalar şəklində çı-xır. Lakin ikinci qəbilədən olan kütłəni emələ getirən şüşəybənzər iri kristallar olduğundan bu duz çıxarılib qalaq-qalaq toplandıqda belə kənar səbəblər olmadan, onların bir-birinə dəyməsi nəticəsində bir müddətdən sonra tikə-parça olur.

2. Duzlu gil və mergel. Duz toplaş-

imdad üçün yalvarış deyildi.

Yalnız hər şey həmişə ağıldakına nis-bətən gerçəkdə daha fərqli olur. Yazıq qo-ca Rouz yataqda can verəndə mən bütün gecələri qozbel kimi onun yanında oturmaqdən və öz həyatım haqqında fikirləş-məkdən yorulmuşdum. Düşünə bildiyim isə yalnız xatirələr idi.

Rouzla hələ Koreyada hərbi xidmətde olanda bir növ yazışmağa başlamışdım. Mən dostumdan məni ona xatırlatmasını xahiş etmişdim. Biz bundan əvvəl bir də-fə bir rəqs şəhərində elə bu dostun vasi-təsilə görüşmüştük. Ancaq mən rəqs et-məyi bacarmırdım. İndi hər kəs sadəcə özünü elə-bələ silkəleyir, amma mənim dövrümde düzgün rəqs etməyi bacarmaq lazım idi. Mən nə edəcəyimi bilmirdim, dərim nazik idi və kağız Koreya fənərləri kimi sarı idi. Mən uzaq səfərlərdə olurdum və təzəcə malyariyadan xılas olmuşdum.

Biz yenə yaxşı vaxt keçirdik. Onu özü-mə yaxın etmək mənim üçün kifayət qə-dər yaxşı idi. Hətta onu yola düşməzdən qabaq bir daha mənimlə görüşməsinə razı edəcək qədər yaxşı. Biz yenə məktub-laşmağa davam etdik və Rouzun sözləri, mənə ayaqda durmağa davam etməyə güc verən qüvvə idi. Eləcə də hərbi tibb bacısı Emili ilə bəzi axşamlarda məşğul olduğumuz işlər. Və əlbəttə, mənim silahim.

Silaha malik olmaq insana müyyəyen qədər qurur hissi verir. Mən silahı qaranlıqda söküb yiğməyi gözəl bacarardım. Silah heç zaman kifayət qədər təmiz ola bilməz, o heç zaman mükəmməl yağılna bilməz. Silahın qayğısına sərf edilən vaxt qətiyyən boş yere itiril-mir. İndiki uşaqlar tumanlarına keçirilmiş tapançalarla veyllənməyin və özləri-ni yekəxana apararaq hədə-qorxu ilə anlaşılmaz lügətdə danışmağın əvəzinə bununla məşğul olsayırlar yaxşı olardı. Mən onları bizim tərəflərdə görmüşəm. Onları görməyim heç veclərinə deyil-in-sanlar fikirləşirler ki, sən qocalarkən da-ha mövcud deyilsən. Tamam hörmətsizlikdir.

He, növbəti gedişimdən sonra həm-işlik evə qayıtdım. Və ilk fürsətdə Rouzla döşəmədə elə süzərək rəqs etdim ki, elə bil Fred Aster2 idim. O, buna inana bilmirdi, gülümseyirdi və qaqara quşu kimi gü-lürdü.

Bu balaca Emili rahibə kimi ciddi, inti-zamlı idi, rəqs etməyi düzgün öyrədə bil-mirdi. Hər halda mənə öyrətdiyi Rouzumun könlüne sahib olmağa yetmişdi və mənim istədiyim də bu idi.

Naxçıvanın Duz yataqları

ması həmişə güclü neft iyi verən bo-zumtul-qara rəngli gil təbəqələri arasınd-a baş verir. Gilin fiziki əlaməti karbonlu maddə qarışığından asılıdır ki, o da gözəl görülen şəkildə gil qatları arasın-da his və yaxud daş kömürün (liqnit) na-zik təbəqəsi kimi olur. Daş duz və onu əhatə edən gips qarışığından qara gil, qırmızı, qonur, mergel rəngli gilin təbə-qələri arasında yerləşir. Bu gil duzlu torpaq layının əsas və daha iri hissəsini təşkil edir. Onun rəngi tərkibindəki də-mir oksidindən asılıdır. Bu duzlu gilin öz fiziki əlamətlərinə görə Cənubi Frans-dakı bütün daş duz yataqları gili ile böyük oxşarlıqları var. Qumboldun əsərin-dən götürülmüş Avropanın duzlu torpaq qatının təsviri bu məqalənin sonuna əlavə edilir.

3. Gips. Mergelli qırmızı gilin içəri-sində qara gil və duzdan başqa qalınlı-

Lakin yazıq Rouz vəfat edəndən sonra mənim yenə heç nəyim yox idi. Bütün o xoşbəxt illər və birdən-birə heç nə. Bu sə-bəbdən qərar verdim ki, özümə tapança almaliyam. Qayğısına qalacağım, özümü qürurlu hiss edəcəyim bir şey. Və həm də, sonra əgər Heminqueyin yolunu getmək istəseydim, əlim ona yaxın olacaqdı. Mən fikirləşdim ki, bu – özümə nəzaret edə bil-mə bacarığım mənə müyyəyen qədər ra-hatlıq gətirə bilər. Öz əcəlini özünün seçə bilməyində leyaqət, gözəllik var. Özünü sona qədər saxlamaqda heç bir leyaqət yoxdur, çünkü Isa əzab çekmişdi və onlar sənin də əzab çekməyini istəyirlər.

Mənim harada silah axtarmağa başla-yacağıma dair gözel fikrim vardi. Dediym kimi bizim ərazidə onlardan çox idim. İlk öncə heç kəs məni ciddi qarşılamadı, amma onlar mənim gözlərimdəki baxışı və əlim-dəki pulu gördüler. Gözler qocalırmı, ən azından daxilən və pul da ki həmişə ca-vandı.

İki nəfər mənə silah satacaqlarını dedi, onların 22-23 yaşları olardı, bəlkə də, bir az daha yaşı, söylemək çətindir, onların hamisi elə cavan görünürər ki. Deyilənə görə, əgər polislər cavanlaşırırsa, deməli, qocalısan. Hətta hakimlər də indi mənə cavan görünürər.

Mən güman edirəm ki, bu iki nəfər artıq bir və ya iki hakim görmüşdülər. Onlar pulu dərhal istedilər, amma mən əvvəl tapançanı mənə göstərmələrini tələb etdim – dünənin uşağı deyiləm ki və onlardan biri mənə göstərdi. Bu gözəl idi – mənim Rouzum kimi gözəl yox, ilk maşın kimi gözəl idi. Amerika tapançası, 0.38 revolver, Smit-end-Venson, dikburun, nikel üzlə-meli, qəhvəyi dəstəkli. Odur ki, mən pulu oğlana uzatdım. Amma o, mənə tapançanı vermədi.

"Sən bununla yalnız özünə ziyan verə bilərsən, baba, haydi, indi buradan yox ol!"

Bəli, əlbəttə, mən ancaq özümə ziyan vurmaq istəyirdim, məsələnin mahiyyəti də bu idi. Amma bu, onun kimilərinin qə-rar verəcəyi bir şey deyildi. İş danişqandan keçer. Onlar zərrə qədər də hörmət etmə-yirdilər, problem də bunda idi. Odur ki, mən irəli addım atdim və tapançanı qa-marladım.

Oğlan orada dayanıb gülündü, sanki buna inanmamışdı. Amma mən orduda sadəcə əsgər deyildim, bəzi fəndləri öyrənmişdim. Mən tərkisiləhətmə fəndini yerinə yetirdim. Elə sərrast davranışdım ki, sanki Feyerben3 bizə dünən bu fəndləri öyrətmışdı. İndi artıq mənim

əlimdə tapançavardı və canını qurtara-caq adam o idi.

Sonra onun dostu da bizə yaxınlaşdı. Mənim böyrümə, qabırğama güclü zərbə endirdi. Az qala yerə yixiləcəqdəm.

Odur ki, ona atəş açdım.

Milad gecəsi kimi sakit idim, təmiz sö-zümdür. Sanki qoca Feyerben qulağıma piçildəmişdi: "Tapança ilə qolunun dava-mı imiş kimi rəftər et; indi bütün silahı sıx, tətiyə yavaşça bas; mükəmməl". Və o, ye-re uzanmışdı. Əmmələcə sərilmüşdi. Hərə-kətsizdi. Titreyişsizdi. Daha Koreyada öldürdürümə adam kimi deyildi. Səssizlikdi. Sadəcə qulağımda bayaqkı şaqqlı qalmışdı. Sanki yenice başlayacaq nəsə üçün başlama siqnalı idı bu.

O biri oğlan dərhal geri çəkildi. Odur ki, ona dedim:

"Niyə çıxıb evinə getmirsən, oğul? Pul səndə qala biler, mən ömrüm boyu heç nə oğurlamamışam və buna indi başlayacaq deyiləm. Sadəcə, evinə get".

Və o da belə etdi: "Bəli, ser, çox sağ olun, ser, başa düşdüm, ser". Bax, soruş-sanız, deyim ki, məhz belə olmalıdır: yaşlılırlar azaciq hörmət qoymaq lazımdır. Ha-mi deyir ki, bugün cavanlar yaşlılırlara hörmət eləmirler. Və bəlkə də, bu, doğrudur. Amma sən onların dostunun iyrənc sifəti-nə bir gülət atırsan və onlar dördəlli sənə tezim etməye başlaysırlar.

Mən də evə tərəf istiqamət aldım. Bir neçə polis maşını yanından ötdü, amma onlar dayanmadılar. Özün görürsən də, qocalıqca sonda görünməzə çevrilir-sən. İnsan yaşılaşdırıqca, ariqlayırlar, ta səni heç kimin tamamilə görə bilməyəcəyi qədər.

Silahdan istifadə edəcəyimi hətta dü-shünmürəm, ən azı müyyəyen müddətlik. Gülməlidir, amma bu, mənə yaşam üçün yeni səbəb verib: kimise öldürmək. İndi mən bölgənin bütün xəbər bülletenlərini oxumaliyam, bütün yerli qəzetləri almalıyam. Bu, hardasa məni özümə məqsəd qurmağa təhrik edir: hər halda, bəlkə də, günahımı yumaq üçün.

Mən bunu ona görə yazıram ki, birdən qərar qəbul etmiş olaram. Sadəcə bunu azaciq izah etmək üçün. Sadəcə, hörmət-dən dolayı, anlaysırsan da.

Əgər indi bunu sən oxuyursansa, de-məli, mən artıq Heminqueylə bu içkini birlikdə içməyə getmişəm. Amma sadəcə bir qurtulmuş, boğazımı yaşılamaq üçün. Ba-şı havalı olmaq istəmirəm; çünkü bir azdan Rouzumla rəqs edəcəyəm.

Ingiliscədən tərcümə etdi:
Səməd SƏFƏROV

ibarət olur. Bu duzlu gil öz fiziki əlamətlərinə görə Cənubi Avropadakı daş duz yataqlarında olan gillərlə böyük oxşarlıq təşkil edir. Bu mineralin birinci və ikinci növü əla aq gəc və ya alebastr verir ki, ondan da otaqların ağardılmasına və ya bəzək işlərində istifadə edilir. Xalis mergelli gipsdən evlərin və otaqların su-vanması üçün qara gəc bişirilir. Duz za-vodunda bu sūxurlardan əla tikinti materialları kimi istifadə olunur. Gəc hasıl edilmesi Naxçıvan sakinlərinin sərbəst peşə sahəsidir. 20 pud (və ya 1 xəlvə) yandırılmış qara gəc bazarda 85 qəpi-yə, 1 xəlvə aq gəc isə gümüş pulla 2 rubl 85 qəpiyə satılır.

Ləkələr kimi qırmızı-kərpici və ya yaşımtıl-boz, sarımtıl və ağımtıl rənglər duz dağlarını bürüyübdür ki, bu da qırmızı gil, qara gil, gips mergeli və aşınmış daş duz rəngi ilə əlaqədardır. Səthdə bu sūxurlarla örtülmüş duz dağları aşınmış vəziyyətdə sanki torpaq və digər səpələnən kütłələrin toplusundan ibarətdir. Əslində isə onlar sıx sūxurlar-dan təşkil olunmuşlar.

Fazıl GÜNEY,
fəlsəfə doktoru

İstedadlı şairə, jurnalist və alim Sona xanum Vəliyevanın "Arazbarı" şeirlər kitabı oxuduğandan sonra içimden bir istək keçdi: Keşkə Qərb və İslam Şərqi ölkələrində ədəbi-ictimai dairələr onun yaradıcılığı ilə tanış olmayı. Qərbə bizi az tənianlılar şairənin yaradıcılığı vasitəsilə Azərbaycan qadının daxili aləminin zənginliyinə bələd olardılar. İslam Şərqi ölkələrində isə hələ də duyğu və istekləri hicab, çadra altından çıxa bilməyən digər müsəlman qadınlarına, geniş diapazonda biliyi, intellektə, yaradıcılığa malik, üryei Vətən sevgisi ilə döyüñən, xalqının dərdini çəkən Azərbaycanlı şairənin yaradıcılığı örnək olardı.

Yeri gəlmışkən qeyd etmək istərdim ki, bir çox islam ölkələrində qadınların ədəbi yaradıcılığı "Qadın ədəbiyyatı" adı ilə ayrıca bir qol kimi araşdırılır. Bu, ondan irəli gəlir ki, bəzi ölkələrdə qadının ictimai fəaliyyəti, ailədə və cəmiyyətdə rolü məlum ehkamlarla möhdudlaşdırılır. Ona görə də XIX əsrin sonları, XX əsrin əvvəllərinədək, tədqiqatçısı olduğum ərəb ölkələrində ictimai-siyasi həyatda iştirak edən, ədəbiyyatla məşğul olan qadınların adlarına rast gəlinmir.

Türk xalqları tarixində isə durum başqdır. İslAMDAN öncə, cahiliyyə dövrü ərəbləri yeni doğulmuş körpə qızları torpağa basdıranda, türk xaqanlarının, sərkərdələrinin xatunları onlarla birgə at belində döyüñə saxlıdır. Türk dilləri qrammatikasında cins koteqoriyası yoxdur və qadın bele qıymətləndirirlər: aslanın erkəyi, dişisi olmaz!.. XX əsrin birinci yarısında yazüb yaratmış böyük şerqçünas alim akademik Bartoldun araşdırmaçılarında qeyd olunduğu kimi, digər müsəlman həmcinsləri ilə müqayisədə əzmkar, cəsur, namuslu, sədaqətli olan türk qadının isləmdən sonra da öz sərbəstliyini müyyən dərəcədə saxlamışdır. Bunun üçün tekce Azərbaycan tarixinə ötəri baxış salmaq bəs edər... Eramızdan əvvəl Bərdə hakimi Məhəbinanu, "Kitabi-Dədə Qorqud"da Bura xatun, XII əsrən bəri şeirləri oxunan Məhsəti Gəncəvi, şərəfinə bənzərsiz arxitektur abidəsi ucaldılmış, günümüzdə türbəsi Naxçıvanın yarışıqlı olan Möminə xatun, XV yüzildə Ağqoyunu hökməti Uzun Həsənin anası-siyasi xadim Sara xatun, үşyankar sairə Heyran xanım, Xanqızı Natavan, Aşıq Pəri... Mən hələ XX yüzildə qadın alımlarımızın, siyasi-ictimai xadimlərimizin, ədiblərimizin adlarını sadalamıram. Heç bir islam ölkəsində qadınlar buncu fealiyyət göstərməmişlər. İslam dünyasında ilk qadın məcməüsini də türk qadın yazarı — ADR hökumətinin gələcək baş naziri Nəsibbəy Yusifbeylinin xanımı Şəfiqə Yusifbəyli çıxarmışdır. 1906-cı ildə nəşrə başlayan "Alemi-nisvan" ("Qadın dünya"sı) adlı bu həftəlik məcməə Qafqazdan, Krimdən, Bakıdan, Gəncədən tutmuş Misirədək müsəlman qadınların həyatından yazardı.

Mən bütün bunları qisaca xatırlatmaqla demək isteyirəm ki, Sona xanım öz qələmi və ictimai fəaliyyəti ilə min illərdən bəri sələflərinin açdığı yolla gedərək onların ırsını yeni mileniumda davam etdirir. Sanki o böyük qadınların ruhlarının zərrələri Sona xanımın sinəsində döyüñür. Min illərdən keçib gəlmış ruhlar bələ yaşayı... Mən bələ düşünürəm. O böyük analarımızı illər, əsrlər ayırsa da, Vətən, yurd, övlad sevgisi onları birləşdirirdi. Əcdadlarımızı bu torpaqda saxlayan, başqa yerlərə köç etməyə qoymayan böyük sevgi...

Mən elə Sona xanımın çoxşaxəli yaradıcılığında, özəlliklə "Arazbarı"nda tərənnüm etdiyi, gah məni kövrədi, gah da qanımı coşdurən Vətən sevgisindən bəhs etmək isteyirəm.

Səhifələrində böyük bir ürəyin çırıntıları duyulan kitabda "Vətən deyib yola varsan" başlığı altındaki bölümde ana yurdun tərənnüm edən, sevinci ilə sevinən, dərdi ilə ağlayıb ağladan 21 şeir toplanmışdır. Əlbəttə, kompyuter, internet dönməndə çağdaş oxucunu təəccübüldəndirib heyretləndirmək, onu Heyran etmək çətindir, özəlliklə mənim kimi yaşılı oxucunu... Müəllifin şeir karvanı mənə zəman və məkanı unutdurdu, gah özüyle neçə onilliklər keçmişə qaytarıb qınaq yeri olmuş yaziq Arazın tikanlı məftillərlə hasarlanmış qıraqı ilə Horadızdən

Böyük yolun yolcusu

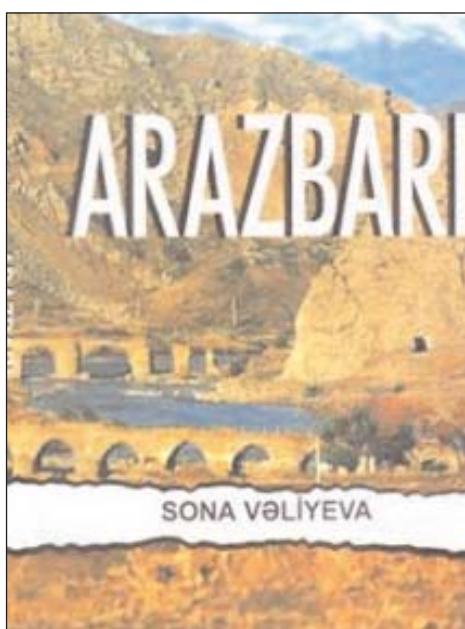
Ordubada apardı, gah düşmən torpağı altındaki qəbirlərdən ayrılmayan dədə-babalarımızın, şəhidlərimizin ruhları ilə bərabər Şuşanı, külli Qarabağı gəzdirdi, gah da göylərə qaldırıb ləməkan etdi...

... Yüz ildir Arazi bağlı bilmışik,
Yüz ildir dərdimə tapılmır açar.

Hələ çox dərdimin dərmanı sırlı,
Hələ çox açarlar ağ div əlində,
Bir xalqın taleyi uduzulan gün,
Bağlı qapı oldu Xudafərin də.

+++

Yandım, Allah, mən bu odda
sarı telli aşiq çiçək
sən günəşi sevdiyin tək
biz bu yurdumu sevəmmədik...

Paralandı oğuz elim,
torpağım, daşım getdi.
Qarabağım, Şuşam getdi.
Sən günəşi sevdiyin tək,
biz sevməyi bacarmadıq.
Ləçəyin tək səf-səf
durub dayanmağa tab
almadıq.
Sarı çiçək,
illər keçir, öç almadıq.
Aman Allah.
İllər keçir, yaddaş itir,
torpaq itir.
Yaddaşımı bitirməyə
təpər yetir.
Torpağımı qaytarmağa
ümid yetir,
igid yetir,
əsir-əsir, yesir-yesir
gedənimi qaytarmağa
əsirgəmə, yollar yetir.
Aman Allah, içimzdə
bu torpağı sevməyə
bir çiçək təpəri,
çiçək sevdası
bitir.

Müəllifin "Yol başlayıb gedən karvan"ı oxucusunu da ağ dəvənin belinə götürüb Vətənin əl çatan, çatmayan güşələrini dolandırır... Qarabağdan vurub Qaradağdan çıxır...

Dünya oyun, ötür-ötür,
Yükün əyər, yüngül götür,
Sənallah, məni də götür,
Yariyaq bu yoldaşlıqdan,
Yol başlayıb gedən karvan.
Vətəndə Vətəna varaq,
Yolu yarı yolda qoyaq.
Haqqə üz tutub yalvaraq,
Çıraq döyüşdən qohrəman,
Yol başlayıb gedən karvan.

Yaxud:

Vətən deyib yola varan,

Zülmədə də haqq axtaran
Şuşaya ilk bayraq asan,
Könlümə qardaş düşübüd.

Başqa bir nümunə də var:

Bir az möhlət ver, Allah,
görüm niyə beləyik,
Dünyadan ağır dərdə niyə belə laqeydik.
Gözümüz görə-görə bu torpağı itirdik,
Bir az möhlət ver, Allah,
Vətən deyib varmağa,
Bir az möhlət ver, Allah,
dünyani tanımağa.

Əl uzatdım qılıncı, əlim qoldan kəsildi,
Yol başladım Şuşaya,
yolum yoldan kəsildi.
Həni ağ athi oğlan,
səbrim kəsik-kəsikdi,
Möhlət ver bizə, Allah,
bu torpağı almağa
Bir az möhlət ver, Allah,
dünyani tanımağa.

Yuxu gördüm çiçəkli,
Qorqud Dədəmiz yozsun,
Qisas qiyamətdəsə,
Tanrı tərsinə yozsun.
Qarabağın matəmi, başı bələli yurdun,
Qisas yolu göstər sən,
bu dərdi ovutmağa,
Bir az möhlət ver, Allah,
dünyani tanımağa.
(Bir az möhlət ver, Allah)

Gah da Naxçıvanda "Əshabi-Kəhf"ı dolanıb Arazi keçir, "Şahim, Şeyxim, Savalanım" deyib xalqımızın bu qutsal dağının etyində nəfəsini dərir:

"Şah-şahdır" — ulu Savalan,
Şaha diləyə gəlmişəm.
Min sirri bir sözə siğan,
Haqqı bilməyə gəlmişəm.

"Şah-şahdır" — ulu Savalan,
Dərdin də şahu bizimki!..
Şah babamın göz giləsin —
Yurd yerini itirmişik.

Şahə, Şeyxə, Savalana —
Gəldim ki, deyəm, zamandır.
Oyat göy athi igidi,
Qılıncın qında paslandı.

İçim də, çölüm də qəm tarixidir,
Dərbənd bağlı qapım, Təbriz lal anam.
Şuşa baş örtüyü, sürüşüb düşüb,
Şahın hüzurunda necə dayanım?

Bu tale günahı, tale səhvimi,
Gəldim ululardan soram nədəndi?
Uşaqkən dünyamı mat qoyan şahın
Yurdunu paramparça, pərən-pərəndi?

+++

Ha yiğləsin yad məclislər,

Bitməz yurdun dərdi-səri,
Nə bilsin çadr yerinə,
Salınır qaćqın şəhəri.

Mən dəfələrlə oxuyub piçildadiğim bu misralarda böyük mənəmə, tarixi bir hadisəni, döyüş haykirtisini yiğcam ifadə edən sətirlər-dən hər dəfə kövrəlmişəm... Azərbaycan qadının təmsil edən şairə Savalanın etyində Şah Xətai qarşısına çıxarsa yaşmaq vura bilməyəcəyindən həyəcanlanır. Çünkü onun baş örtüyü Şuşanı yağılar ciyindən salıblar... Buna görə də o örəpəy qaldırmaq üçün Vətən ogullarını, qabığa düşəcək ağ atlı oğlunu haraylayır. "Ağlama, şəhid balası" deyib gözüşaşlı usağı ovutsa da, özü ağlayır, bizi də ağladır...

Sona xanım oğlunun 7 yaşı olarkən, bu gün körpə nəvəsinə həsr etdiyi şeirlərində onları Vətənin xilaskarı, əsgəri kimi görür... Bununla bütün qadınlarımıza mesaj verir. Yox, onun duyğularını nəşrlə desəm, qiyəməti azalar:

Adının mənasını boyundan
yuxarı tutmağı öyrən,
Əqidəsindən bir misra enməyən

Nəsimi kimi,
Dilinin, torpağının şahı Xətai kimi,

Dərbənddən Zəncana sərhəd dedi

O dayandı ərən kimi, ər kimi,

Həyat tarix, hünər də mülk, söz də mülk,

Əbədidir, qalandır.

Azadlığı zərrə-zərrə, qram-qram istəmədi

Ulu Türk.

Oğul getsə, ata getsə,

Vətən dedi, qalandır

Sən Tanrının Vətənə "yanvar" payı

Gedənlərə əvəz, elə gərəksən, oğlum.

Sən azadlıq aşiqlərinin Xələfi, gələcəyisən,

qurbanın olum.

Sən düşmən çəpərim, Vətən sərhədim

Əlincə qalası — Vətən balası,

Şamxal balam.

Sona xanım bütün şeirlərində öz orijinallığı ilə seçilir, çox vaxt deyib eşitdiyimizi, baxış görmədiyimizi mənalandırır, özümüzə qaytarıb bizi utandırır. "Önce can sağlığı deyən kəslər" şeirində olduğu kimi... Mənə böyük bir əsər təsiri bağışlayan kiçik şeirə epiqrafda deyilir:

(Vətən, səni nə anam kimi sevə bildik, nə də balaşız kimi qorumağı bacardıq. İnsanlar bir-birinə can sağlığı arzulayınca əsir torpaqların iniltisi aydınlaşırdı)

İçim boşaldı torpaqdan önce,
Sonra can göründü Vətən yerinə.
Önce can sağlığı deyən kəslərin
Torpağı bölündü bədən yerinə.

Sağħġin, varħġin dəyər ölçüsü,
Vətən sərhədiridir, Vətən bayraqi.
Uğrunda ölməyi bacarmadıqca
Torpaq unudacaq Vətən olmağı.

Bu kiçik yazıda Sona xanımın poetik dünəyini ifadə edən şeirlərin hamisində bəhs etmək olmur. Mən onun əsərlərində bixüsusiyyəti sezdim: nədən yazar yazsın, Vətən sevgisi şüzlüb başqa mövzüdə olan şeirlərində də özüne uyğun elə yer tapır ki!.. Çünkü Vətən, Yurd, Torpaq sevgisi onu qanıdadır, varlığındadır, hüceyrələri de bununla nəfəs alır.

Sona xanımın yazı dili şirin, ifadə tərzı laikonik, fikirləri səmimidir, anımdaca oxucunun qəlbino yol tapır. O, yazdıq məvzüün, obyektiñ sözle şəklini çəkir, romantik olduğu qədər də realistidir. Şeirlərin adları mahiyyətini açır, oxucuya "gel məni oxu" deyir. Sona xanım Uca Allahın yaratdığı nemətləri "dünya gözəlliklər sərgisi" deyərək bu sərginin ekspozitlərini — çiçəkləri, yağışı, qarı, buludları, dəlgələri, düzəlli, baharı, payızı, qışi nikbinliklə, sevgi ilə tərənnüm edir. Lakin eyni zamanda onun yaradıcılığından dərd, kədər bir xətt kimi keçir.

Bölnüb parçalanmış Vətənin dərdi bu dərḍlərin içindən gah qırmızı, gah da sarı xətlə boy göstərir.

"Fikir, söz və məlumat azadlığının, plüralizmin inkişaf etdirilməsi" istiqaməti üzrə

Plüralizm və müasir media: reallıqlara və perspektivlərə baxış

PROFESSOR CAHANGİR MƏMMƏDLİ İLƏ SÖHBƏT

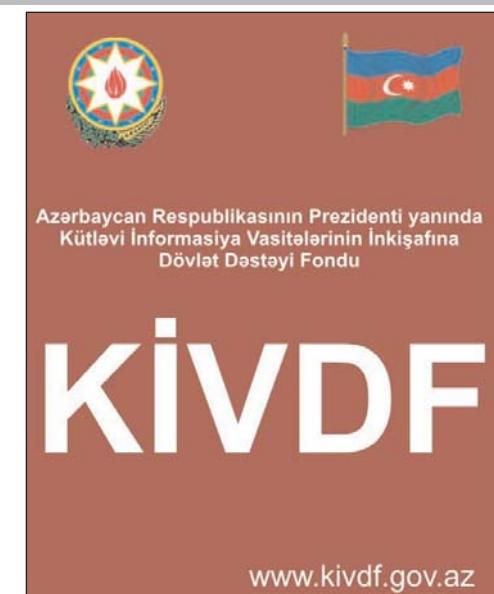
Demokratiya və aşkarlığın mühüm vasitəsi hesab olunan kütləvi informasiya vasitələrində fikir, söz və məlumat azadlığının yetərinə işıqlandırılması həmişə cəmiyyəti yaxından maraqlandırır. Plüralizm, informasiya azadlığı, ölkəmizdə medianın müxtəlif sferalarının ümumi vəziyyəti, Azərbaycan mətbuatının hazırlığı problemləri, inkişaf meyilləri və perspektivləri, jurnalistikamızın hazırlığı durumu ilə bağlı suallar, demək olar ki, hər kəsin maraqları dairəsinə daxildir. Bu kimi məsələlərlə bağlı Bakı Dövlət Universitetinin kafedra müdürü, İctimai Televiziya və Radio Yayım Şurasının sədri, professor Cahangir Məmmədlə ilə səhəbtləşdik. Görkəmli alimin sözügedən mövzulara fərqli və maraqlı yanaşmalarını oxucularımıza təqdim edirik.

Sevinc MÜRVƏTQIZI

– Bu qədər maraqlı doğuran və eyni zamanda çox dərişilan plüralizm mahiyyətə nə deməkdir?

– Plüralizm çox maraqlı, mahiyyətə tutumlu, sanballı sözdür. Sovet dövründəki ensiklopediyalara, lügətlərə baxsanız, yazılırdı ki, plüralizm – burjua cəmiyyətində müxtəlif fikirlərin ifadə olunmasıdır. Bu, guya burjua təməyülli cəmiyyətlərdə daha çox istifadə olunan, onların bəyəndiyi bir anlayışdır. Amma sonra biz sovet jurnalistikasından, yeni birterəfli, ideoloji jurnalistikadan uzaqlaşandan sonra məlum oldu ki, plüralizm hər yerde yaxşı şeydir, amma prinsipcə plüralizm jurnalistikasının materialıdır və mahiyyətə xeyli dərəcədə daha çox jurnalistikaya aiddir. Yeni cəmiyyətdə müxtəlif fikirliliyə hörmət, müxtəlif fikirliliyin təmin olunmasıdır. İndi biz sovet ideoloji kanonlarından uzaqlaşmış jurnalistikasının qərb standartlarına qovuşurq. Yeni dönen jurnalistikasında plüralizm bəlkə də birinci yerde dayanır. Ona görə ki, cəmiyyətin müxtəlif təbəqələrinin insanları, müxtəlif dünyagörüşünə malik adamlar hər biri özünün gördüyü, özünün düşündüyü məqamları ifadə etməlidir. Ümumiyyətə, insan üçün özünü ifadə etməkdən qiymətli şey yoxdur. Niyə plüralizm indi belə maraqlıdır? Çünkü bir istiqamətli fikir, hamını eyni cür düşünməyə məcbur, təhrik etmək sovet jurnalistikasına xas idi. Dünyada "kiminsə jurnalistikası" deyilən bir şey yoxdur. Bir jurnalistik var-onun da vəzifəsi cəmiyyətə xidmət etməkdir. Sovetlərin vaxtında isə jurnalistikasının vəzifəsi cəmiyyətə yox, partianın ideologiyasına xidmət etmək idi. Ona görə də insanların müxtəlif şəkildə öz fikirlərini ifadə etməsinə şərait yaradılmışdır. Sovet jurnalistikasının qarşısına bu vəzifələr qoyulmuşdu; təhlükət və təşviqat. Bu gün Azərbaycan jurnalistikasında xeyli dərəcədə, hətta insanların güman eləyə bilməyəcəyi dərəcədə plüralizm inkişaf edir. Kimsə deyə bilər ki, filan qəzetdə plüralizm yoxdur. Bu gün Azərbaycan mətbə aləmində bütün mövzuları işıqlandırmak üçün tribunalar mövcuddur. Hazırda hakimiyətə xoş gəlmək, yarınmaq istəyənlər üçün kifayət qədər iqtidarınlı qəzetlər mövcuddur. Eləcə də hakimiyəti tənqid edirənsə - səhbet əsl tənqidden gedir, təhqirdən yox, yaxud hansı məmurun, nazirin işi xoşuna gəlmirsə,

bu barədə də geniş şəkildə istədiyin şəkildə çıxış elemək üçün qəzet topası var. Onu deyə bilərlər ki, niyə iqtidar qəzetləri hakimiyəti tənqid edən plüralist fikirlərə yer vermir? Yaxud niyə müxalif qəzetlər öz liderlərinin əleyhi-

www.kivdf.gov.az

Müxalif qəzetlər daha çox buna xidmət edir. Müstəqil qəzetlər isə ayrıca tipoloji faktdır. Müstəqil qəzetlər plüralizmə ən çox yer verən və ictimai marağa söykənən mətbuat orqanlarıdır. Bunlar üçün en əsas ictimai marağın nəyi qəbul etdiyini çap etməkdir. Amma həzirdə bizim mətbuatımız buna gedir. İnanıram ki, bütün mətbuatda yaxın gələcəkdə buna nail olacaq. Bu gün ayri-ayrı cəbhələrdə plüralizm təzahürleri var. Ayri-ayrı informasiya siyasetinə malik olan qəzetlər var ki, istədiyimizi demek fikrinə düşəndə onların vasitəsilə çıxış edə bilərik. Əslində, imkan olsa, bütün qəzetlər müstəqil olmalıdır. Bu zaman plüralizm də təmin olunur.

– Amma dediyiniz tipoloji faktlar demək olar ki, özlərini demokratiyanın beiyi hesab edən ölkələrdə də var.

– Bəli, dediyiniz kimi dünyada da belə faktlar var. Elə qəzetlər var ki, onlar çox müstəqildir. Amma o müstəqilliyyin içində də reklam bazarına girmək üçün bəzən böyük səhvələr buraxırlar. Bu yaxınlarda məlum oldu ki, İngiltərədə Merdok imperiyasına daxil olan mətbuat orqanları uzun müddətdir sözügedən ölkənin yuxarı eşalonunda oturan memurların, nazirlərin danışqlarına gizli qulaq asırmışlar. Halbuki dünyada qanunlara ən çox eməl etləyən ölkələrdən biri İngilterədir. Biz onların mətbuatını, onların yaradıcılıq prinsiplərini universitedə tələbələrə təlqin

Pluralism

nə olan plüralist fikirləri dərc etmirlər? Bunun da şahidi olmuşam. Əslində, bunlar hər ikisi bir medalın iki üzündür. İqtidar qəzetləri ile müxalif qəzetlər bir-birinə çox oxşayır. "Niyə iqtidar qəzetləri tənqid vermir?" deyənlərə cavabdır ki, müxalif qəzetlər də öz liderlərindən tənqid vermir. Bu, jurnalistlərin öz istəyindən ortaya gələn bir şeydir. Qanununu inkar etmək. Əger iqtidar qəzetində çalışan jurnalist hakimiyəti tənqid edən hansısa yazı çap etdirirsə, elə bilirəm ki, bu, həmin jurnalistin öz konsepsiyasından irəli gəlir. Müstəqil qəzetlərə diqqətimizi yönəldək. Onlar üçün informasiyanın fərqi yoxdur. Müstəqil mətbuat informasiyanı olduğu kimi verir, heç bir şərha ehtiyac görmür. Amma iqtidar qəzetləri və müxalif yonlulu qəzetlərin eyni informasiyaya yanaşmasına bir misalla diqqət edək. Məsələn, "Prezident tələbələrin təqaüdü artırdı". İqtidar qəzetləri yazır ki, prezident tələbələrə böyük qayğı göstərdi. Müxalif qəzetləri yazır ki, (bunun şahidi olmuşam) tələbələr prezidentin artırdığı təqaüdü onlara sırranın kitablara verəcək. Yanaşmaya fikir verir. Elə qəzet var ki, heç bir səhifəsində bir dənə də müsbət söz tapa bilərsən. Elə qəzet də var ki, material-

larında bir dənə də mənfi emosiyalı kəlmə tapmaq olmur. Bax, bunlar qəzetlərin informasiya siyasetidir və plüralizmə etinasiyalı faktıdır. İqtidar və müxalif qəzetləri ayrı-ayrılıqla tipoloji faktlardır. İqtidaryönümlü qəzetlər hakimiyətdən maliyyələşmək istəyir, məmurun cibinə girmək arzusundadır, müxalif qəzetlər isə satışa çıxməq, bazarada rəqabətə davam getirmək üçün inanılmaz sensasion materiallardan isifadə edirlər. Elə bir məlumat çap edirler ki, yolda mütləq məcbur olub avtomobili dayandırıb qəzeti alsınlar ki, bu gün hansı məmuru söyüblər.

edirik. Birdən-birə belə bir fakt ortaya çıxanda adam çox məyus olur ki, ideallaşdırıldığı jurnalistika məktəbləri görənə gündəymış? Sovet təsirindən qopandan sonra biz özünü demokratiyanın beiyi adlandıran Fransa kimi bir ölkənin demokratizmə söykənmək istədik. Qəfildən bir Sarkozy çıxdı ortaya. Ermeni soyqırımıni inkar edən adama sanksiyalar qoydu, qanun qəbul etdirmək istədi, az qalmışdı həmin üzdnəraq qanun qəbul olunsun. Bu nə dərəcədə heyətamız bir məqamdır! Bu da məni çox məyus etmişdi.

(Ardı var)

ORALARDADA KİMLƏR VAR: SERİALLAR-1

TÜRK SERİALLARI TÜRK YAZARIN ARAŞDIRMASINDA

Nuriyə Akman araşdırıldı, biz uyuğladık.

göre haqq verir. Beləcə kanallar, ən başdan böyük pullar verib serial tutmazsa itirmə riskini ortadan qaldırırmış olur. Təbii prodüser vəd edilən o pulu qazanmaq üçün əvvəlcə işə reklamla bir cəzibə gətirir, sonra kisəsinin ağızını açır. Çəkilişdən dekorasiyasına qədər bütün istehsala xərclənən pulların prodüserə dərhal dönməsi mümkün olmur. Bəzi seriallarda başa-baş nöqtəsinə gəlmək on hissəsinə tapır. Serial tutmuşsa daha sonra pul qazanılmağa başlayır. Baxaq görək daha nələr olur?

BAŞLAYAQ PRODÜSER CƏBƏHƏ-Sindən

Əkrəm Çatay: Tək həll reklama arṭım!

Əkrəm Çatay, oğlu Kərəm Çatayla birlikdə "Ay İstehsalı"nın müdürü. Serial film projektlərinə birlikdə qərar verirlər. Televiziya kanallarıyla görüşmələri 40 ilin təcrübəsiyle ata davam etdirərək, oğul projekti həyata keçməsi üçün çalışır.

-Serialların müddətlərini necə qısaltmaq olar?" sualını belə cavablandırır Əkrəm Çatay:

—İndi bir serial ən az 84 dəqiqə istəyir. Vaxtin azalması üçün reklam pullarının yüksək olması lazımdır. Televiziyalardan yüksək bir məxracə gələ bilmirlər. Başqa yol gəlmir ağılıma. Təbii, o qədər çox televiziya var ki. Reklamverenlər o zaman "sizə vermirem, ona verirəm"-deyə bilir. Tamaşaçılarında sanır ki serial uzun olunca prodüserlər daha çox pul qazanır. Xeyr, daha çox pul itiririk biz. Çünkü ikinci seti qurmaq məcburiyyətində qalırıq. Bir rejissor köməkçisi, kamerman, onun assistenti deyərək daha çox pul xərcləyirik. Haydi biz almış dəqiqə edəcəyik dedik, televiziya da buna razı oldu. Amma hər kəs payını bu nisbətdə azaldacaq. Kimsə buna razı olmaz. Əkrəm Çatay seriallara əlaqədar digər suallarımı belə cavablandırır:

- Bir serial prodüserə nə qədər qazandırır, dövlətə nə qədər qazandırır?

— Projektdən proyektə baxır. Hər proyekt mütləq qazandıracaq deyə bir şey yox. İtirdiyiniz projektlər mütləq olar. Amma adınızı qorumaq üçün itkiye razı olmalıdır. Bunun xaricində ƏDV meydana çıxır, dayanmalar var, gəlir

Seriallar gecələrimizi zəbt edib. Axşam 20.00-də televiziya başına oturan bir mübtəla, 90 dəqiqəlik serialın, təkrarları, reklam aralarıyla birlikdə az qala, haradəsa gecə yarısına qədər bir-birinə bənzər hekayələrə xərcləyir ən qiymətli zamanını.

Harada ağladacağı, harada güldürəcəyi, necə hirsənləndirib necə sevdircəyi incə-incə hesablanmış ticari hekayələr...

Tamaşaçının üşyanını eşitmədik bu günə qədər. Amma uzun zamanlı film qrupları serialların uzunluğundan şikayətçi. Müddəti 45 dəqiqəyə ensə həm daha insani şərtlərdə çalışacaqlarını, həm də etdikləri işin keyfiyyətinin artacağını söyləyirlər. Lakin tələbləri heç cür həyata keçə bilmir. RADIÖ-TELEVİZİYA ÜST QURUMUNUN bu mövzuda sankiya gücü yox. Problemi həll etmək tərəflərin işi. Bir tərəfdə televiziya kanalları, bir tərəfdə prodüserlər, bir tərəfdə reklam verənlər var. Lakin onların nümayəndələriyle görüşdüyümdə anlayıram ki, iqtisadi mənfəətlərin gətirdiyi bir məqam var ortada. Hər kəs topu bir-birinə atır.

Sistem belə işləyir: Prodüserlər bir televiziya kanalıyla müəyyən bir rəqəmə razılaşırlar. Kanal serialın götürdüyü reytingə görə haqq verir. Beləcə kanallar, ən başdan böyük pullar verib serial tutmazsa itirmə riskini ortadan qaldırırmış olur. Təbii prodüser vəd edilən o pulu qazanmaq üçün əvvəlcə işə reklamla bir cəzibə gətirir, sonra kisəsinin ağızını açır. Çəkilişdən dekorasiyasına qədər bütün istehsala xərclənən pulların prodüserə dərhal dönməsi mümkün olmur. Bəzi seriallarda başa-baş nöqtəsinə gəlmək on hissəsinə tapır. Serial tutmuşsa daha sonra pul qazanılmağa başlayır. Baxaq görək daha nələr olur?

-Necə vergisi verirsiniz. Dövlət təbii ki, qazanır. Mən dövlətin yerində olsam bunu edərəm. Məsələn, qardaşım, kimə edir-sən serialı, bu kanala edir-sən. Mən orası-nıburasını anlamam. Sən kəsdiyin fakturanın bu qədərini mənə vergi olaraq ver. Gerisine də qarışmırımdesə, daha çox pul qazanar dövlət.

-Niyə etmir bunu?

—Baxığınız zaman serial sektorunu dövlətin ümumi ölçüsü içərisində çox laqeydilik ediləcək bir şeydir hər halda. Türk seriallarına xarici ölkələrdən daha çox böyük tələb var. Suriyadakı insanlar eyni anda peyk antenasiyla Türkiyəni izleyirlər. Və türkə öyrənməyə başlayırlar. Azərbaycan, Suriya, Misir, Yunanistan, Bolqarıstan Türkiyənin yaxın ətraflarında həqiqətən Türk serialları izlənilir.

-Orta şərqə serial satmaq gözəl də, niye Avropaya, Amerikaya serial sata bilmirik?

—Cin de bize sata bilmir. Bu bir az mədəniyyət məsələsi. Əzəl otuz ölkəyə satıldı. Tamam, Amerika yox bunların içərisində. Amma İtaliya maraqlanmağa başladı. Bunlar zamanla olacaq. Burada sektora dəstək olunması lazım. Tanıtma fondu var. Mədəniyyət nazırlığı var. Bunu iddia edirəm. Son dörd sənədə türk seriallarının xaricdə etdiyi təqdimat, Türkiyə imicinə verdiyi qatlı Türkiyənin iyirmi illik keçmişindən, yiğdiğinizden daha çoxdur.

-Amma döyüş səhnələri doğru dürüst çəkilə bilmir, böyük istehsalar deyil bunlar.

—Türkiyədə 2010-cu ildə bütün televiziyyaya düşən cəmi reklam payı 2 milyard türk lirası. Neçə dənə televiziya varsa, hamısının bu 2 milyardda payı

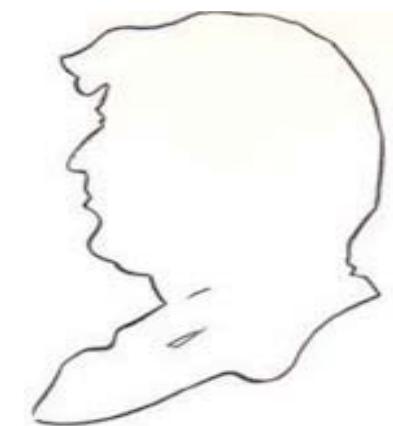
var. İndi bunu nə edəcəksiniz, bütün qazancınızla bundan serial çəkəcəksiniz. 12 milyonluq Yunanistanın televiziyyaya düşən reklam payı, indi böhran üzündən azaldı, amma 3 milyard yarıml dollar idi. Siz necə bir döyüş səhnəsi çəkə bilərsiniz? 300 min lirəyə, 400 min lirəyə razılaşdığını bir serialda hansı ölçüdə çəkiliş edə bilərsiz? İkincisi, hansı zəmanda çəkə bilərsiz? Bir həftə içinde bu serialın bitməsi lazım.

-Əvvəldən 13 hissə çəkib satmaq mümkün deyilmi?

—Kim maliyyə edəcək? Əgər Türkiyə xarici bazarda həqiqətən möhkəm şəyərə eləsə, bu bir sistem halına gəlirsə, o zaman siz deyən şeylər ola bilər. Xaricdəki insanların razılaşa bilərsiz. Serialınızı 13 hissə çəkə bilərsiz. Amerika belə edir. Ondan sonra televiziyalara deyirler ki, buyurun gəlin baxaq, sizə bir nümayişim var. Bu mənim serialım. 13 hissə hazırladım, istərsiniz deyə bilərsiz. Türkiyədə işlərin bele ola biləcəyəni düşünürəm. Olacaq, üç-beş il sonra olacaq. Çünkü artıq Türkiyədəki serialları keyfiyyəti həqiqətən yüksək.

-Bir zamanlar üst səviyyə televiziya idarəcisi idiniz. İndi o televiziyalara seriallar satmağa çalışan bir prodüser. İki tərəfi də yaşamış bir insan olaraq hansı keyfiyyətlər lazımdı bu işlər üçün?

—Açıqçası Türkiyədə heç kim bu adam bir televiziya qurub, bu qədərini də idarə etmiş, o daha çox işlər görə bilər deyə bir yanaşma yox. Kimse mənə bir iş görməyə tələsməz. Siz yaxşı bir iş edənə qədər hər şeyi cırmaqlamaq məcburiyyətindəsiniz. Bir zamanlar birlikdə çalışığınız və ya yanınızda işləyən, bu işə sizinlə başlayan, idarəçi ol-

Tofiq ABDİN,
abdin41@mail.ru
tofigabdin.com

muş insanların da qapısını döymək, görüş almaq və proyekti təqdim etməyi içi-nə həzm etmək lazımdır. Bəyənilməmə, qəbul edilməmə riskini göze almaq lazımdır.

-Xoşa gəlməyən məqamlar olub-mu?

—Təbii ki, olub. Çünkü insan deyə ki, ya mən ondan daha yaxşı anlayıram bu işi. İhandığım üçün də aparıram bu proyekti. Niye qəbul edilməsin deyə düşünsəniz. Amma sonra deyərsiniz ki, qardaşım, bu anda o sükanda bu insan var. O öz avtomobiliyle öz yolundan gedəcək.

-Sükandakı adamın başındaki sual işarələrini bildiyiniz üçün üstün-sünüz əslində.

—Əksinə, ondan asılısunız. İnsanlar ümumiyyətlə unutmaqdən yanadır, xatırlamaqdən yana deyil Türkiyədə. Kim niye başqasının nüfuzunu qəbul etsin, öz nüfuz olmaq varken. Bu ancaq həqiqətən yaxşı bir iş etsəniz, reytingənən və edəcəyiniz bir iş yənə yaxşı olacaqsə o zaman olur.

-Yalnız yaxşı olmaq deyil məncə. Sizcə ən yaxşı proyektlərni ekrana gəlir? Yoxsa arada başqa əlaqələr də olmalı?

—Başqa bir ölçü yox bu anda. Yaxşı və ya piş məsələsini AGB deyə bir şey var o baxır. Ki, mən də onun doğru yanadığına inanmağa məcburam. Doğru olduğunu deyənənən və böyük səhv də etməz. Bu, budur. Siz bir televiziya idarəcisi olsanız və bütün gəliriniz oradan olsa, özünüzü qalıcı etmək məcburiyyətində olsanız, qardaşınız olsa inanmadığınız bir proyekti almazsınız. Alsanız da üç hissə gedər, qaldırmaq məcburiyyətində qalarsınız. Başqa əlaqələr vardır və ya yoxdur. Vardır belə şeylər demək asan deyil. Ortaya çıxan iş reyting məsələsidir. İnsanların bəyəndiyi şeylər olmalı? Sevilən şeylər olmalı. Televiziya da rahatlıq gətirirmi? Ölçü budur.

-Siz 1991-ci ildən bəri hər səhər reyting talonu alırsınız. Bu böyük bir gərginlikmi?

—Fəlakət. Izah edilər kimi deyil. Hər gün bir talon almalısan televiziya idarəcisi sənəsən. Bu anda mən yalnız serialımızin olduğu günlərin seheri talon alıram.

-Axıret inancınız varmı?

—Vardır.

-Orada da bir talon verilecek bize ölükdən sonra. Reyting talonunun bir köməyi olarmı size?

—Bir insan bilərkən pislik etmirsə, birene zərər vermirse, vicdanınız rahatsa tamamdır. Biz kimsənin əxlaqını pozmadıq etdiyimiz seriallarla. O baxımdan oradakı talonumuzda ümid edirəm qırıq qeyd olmayıcaq.

BİZLƏRDƏ NƏ DÜŞÜNÜRLƏR : Kənan Hacı (yazar)

bu, çox yanlış düşünçədir. İnsanlar kitab oxumur, serialları da qadaqan etsək, tam məlumatlıq yaranacaq. Bu seriallarda da öyrəniləcək şeylər

çoxdur və bundan qorxmaq lazım deyil. Son vaxtlar bizdə də yeni seriallar çəkilməyə başlayıb. Hesab edirəm ki, dilimiz də seriallardan az bəh-

dilər. Adamlar aktyorlara çox ciddi şəkildə bağlılırlar. Onsuz da zina, əxlaqsızlıq, zorakılıq seriallardan əvvəl də var. Bunda serialları günahkar bilmək lazım deyil.

(Hər iki hissə davam edəcək)

Mifdən Yazıya və yaxud tarsına

KAMAL ABDULLANIN “DƏDƏ QORQUD”A HƏSR EDİLMİŞ KİTABININ MÜZAKİRƏSİ

Bu günlərdə AMEA Folklor İnstitutunun təşəbbüsü və təşkilatçılığı ilə AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda AMEA-nın müxbir üzvü Kamal Abdullanın “Mifdən Yazıya və yaxud Gizli Dədə Qorqud” kitabının müzakirəsi keçirilib. Müzakirədə kitabın müəllifi Kamal Abdulla, Folklor İnstitutunun direktoru Muxtar Kazimoğlu (İmanov), AMEA-nın müxbir üzvü Tofiq Hacıyev, Rusiya Türkoloqlar Cəmiyyətinin sədr müavini Tofiq Məlikli, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin katibi Arif Əmrəoğlu, Dilçilik Institutunun direktor əvəzi Fəxreddin Veysselli, Ədəbiyyat Institutunun direktor müavini Məhərrəm Qasımlı, Əlyazmalar İnstitutunun direktor müavini Paşa Kərimov, Folklor İnstitutunun əməkdaşları prof. Kamran Əliyev, prof. Füzuli Bayat, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Seyfəddin Rzasoy, Əlyazmalar İnstitutunun əməkdaşları prof. Möhsün Nağısoylu, prof. Tərlan Quliyev və b. iştirak və çıxış ediblər. Maraq doğuracağına nəzər alıb, müzakirədə hazırlanmış materialı diqqətinizə çatdırırıq.

Muxtar Kazimoğlu: Əziz dostlar, hörmətli həmkarlar! Əvvəlcə bu görüşün forması, formatı haqda bir necə kəlmə demək istəyirəm. Biz belə düşündük ki, ayrıca məruzəcimiz olmasın, səmimi bir səhbət aparaq, fikir mübadiləsi edək. İstəsek monoloji, istəsek dialoji formada sözümüzü deyək. Yəni kitab haqqında fikir və mülahizələrimizi hem müəlliflə, hem də müzakirə iştirakçıları ilə sərbəst şəkilə böyük bilək. Siz bilirsiz ki, Kamal Abdulla görkəmli dilçi, ədəbiyyatçı və yazıçıdır. Kamal müəllimin elmi və bədii yaradıcılığında “Dədə Qorqud” xüsusi yer tutur. Dilçi Kamal Abdulla namizədlilik və doktorluq disertasiyalarını “Dədə Qorqud”dan yazıb. Yaziçı Kamal Abdulla “Dədə Qorqud” mövzusunda böyük maraq və müzakirələrə səbəb olan “Casus” adlı bir pyes, “Yarımçıq əlyazma” adlı bir roman yazıb. Kamal müəllim bir ədəbiyyatşunas kimi bu gün müzakirə etdiyimiz “Mifdən Yazıya və yaxud Gizli Dədə Qorqud” adlı kitab yazıb. Amma mən belə hesab edirəm ki, bu kitab təkcə ədəbiyyatşunas Kamal Abdullanın yox, həm də yazıçı və dilçi Kamal Abdullanın kitabıdır. Yəni burada dillə birbaşa bağlı olan mətbətlər var, Söz və Cümle bu əsərin əsas qəhrəmanlarıdır. Mən “qəhrəman” sözünü təsadüfən işlətmədim. Məsələ burasındadır ki, kitabı dilçi Kamal Abdulla ilə yanaşı, yazıçı Kamal Abdullanın dəst-xətti qabarlıq hiss olunur. Yəni bu kitab janrı etibarilə bizim vərdişi etdiyimiz ədəbiyyatşunaslıq kitablarından fərqlənir. Kamal Abdullanın yaxşı bir sözü var: “Əsas məsələ janrı sərhədlərini aşmaqdır, ölkənin yox”. Yəni ölkənin sərhədlərini o vaxt aşa bilərsən ki, janrı sərhədlərini aşa biləsən. “Mifdən Yazıya...” kitabıın müühüm bir cəhəti monoqrafiya janrı sərhədlərini yaxşı mənada dağıtmışındadır. Bu əsəri oxuyarkən biz sanki roman janrıının strukturunu ilə qarşılaşıq. Müəllif əsəri elə qurur ki, biz “Dədə Qorqud”u yeni bir baxış bacığından görə bilək. Mən sizin yadınızna salıram, bizim ədəbiyyatşunaslığında Yaşar Qarayevin dəst-xəttini. Bu dəst-xətt obrazlı deyim tərzindən yeri gəldikcə Kamal Abdulla da istifadə edir.

Bu, öz yerinde. Amma “Mifdən Yazıya...” kitabında diqqəti daha çox cəlb edən roman modelindən istifadə edilməsidir.

Adından da göründüyü kimi, əsərin iki baş qəhrəmanı var: Mif və Yazı. Əsərdə Mif və Yazının hərosinin öz doğum məkanı, danışq və davranışları var. Mifin doğum məkanı kollektiv, Yazının doğum məkanı fərddir. Mifin danışq tərzində aparıcı figur Söz, Yazının danışq tərzində aparıcı figur Cümədir. Söz Mifin vəkili, Cümə Yazının vəkildir. Mən elə hesab edirəm ki, bu gün bizim müzakirəmiz Mif və Yazının münasibətləri müstəvisində gedəcək. Bu müstəvidə Kamal müəllim hansı mətbətlərə toxunur? Mif və Yazı münasibətləri fonunda Kamal Abdulla bizim ədəbiyyatşunaslığımız, dilçiliyimiz və folklorşunaslığımız üçün hansı imkanlar açır? Bu suallara biz bu gün az-çox aydınlıq götərcəyik. Mən istəyirəm ki, bugünkü müzakirəmiz axarını tapmaq üçün Kamal müəllimin özüne söz verək.

Kamal Abdulla: Mən çox xahiş edirəm ki, bu isti havada buraya yığışış gəldiyez və bu müzakirəni təşkil etdiyiniz üçün mənim səmimi izhariməhəbbətimi qəbul edəsiniz. Birinci Tofiq müəllim (prof. T.Hacıyev) təşəkkür etmək istəyirəm. Tofiq müəllim mənim auditoriyada da müəllim olub, kitabları ilə də müəllim olub. Onu deyim ki, mənim üçün müəllim anlayışı son dərəcə geniş anlayışdır. Burada əyəleşənlərin hər biri öz yazısı ilə bəzən mənim müəllimim ola bilir. Belə bir kəlam var: “Öyrədərək öyrənin”. Buzim heyat tərzimələndir, biz tələbədən də, aspirantdan da, yoldaşımızdan da, həmkarımızdan da, müəllimimizdən də öyrənməyə çalışırıq. Bu mənəda mən sizin hamınıza təşəkkür edirəm.

“Mifdən Yazıya...” kitabı necə yarandı? Qoy bir-iki cümlə deyim, bəlkə, çıxış etmək istəyənlərdə diskuсиya həvəsi yarada bildim. Bu kitabı bir obrazdan — Beyrək obrazından yaranıb. İndi məni bu obrazla bağlı çox qıñayırlar, çox şəyler, çox hədayanlar yazırlar, ancədə əslində bu obrazla bağlı yazı məndə 25-26 yaşlarında bir məqalə şəklində yarandı, çap olundu. Sonra bu məqalədəki ideya başqa şaxələrə ayrıldı, özü ilə yeni ideyalar, motivlər, düşüncə xətləri gətirdi və nəhayət, həmin ideya “Gizli Dədə Qorqud” şəklində meydana çıxdı. Bu kitabı mən facieli şəkilde hələk olmuş dostum Aydın Məmmədovun xatirsinə həsr etmişəm. Və bu kitab, bir növ, uğurlu alındı; oxuyanlar da çox oldu, mən yazınlar da çox oldu, məqalələr yazıldı. Mən gördüm ki, bu istiqamət itmir, özü ilə yeni ideyalar, yeni fikirlər gətirir. Bir qədər keçdi “Gizli Dədə Qorqud — 2” meydana çıxdı. Əvvəl türk dilində, ondan sonra rus dilində çap olundu. Və belə belə gördüm ki, bu kitab get-gedə nəğləşir, bədiiləşir. Ona görə də mən kitabı elmi əsasını bərpə etdim, istifadə etdiyim elmi aparaturanı ortaya qoydum. İndi müzakirəsinə yığışdığımız kitab, bir növ, yekun kimi meydana çıxdı. Bu gün o, Türkiyədə, məqalələr şəklində Almaniyada, ayrıca olaraq Rusiyada, Fransada çap olunub. Bu kitabı əsasında onun konseptual ideyasını saxlayan “Yarımçıq əlyazma” romanı yazıldı. Roman Fransa-

da, Rusiyada, Türkiyədə, Polşada, Braziliyada, Ərəbistanda çap olundu.

“Mifdən Yazıya ...” kitabı haqqında yüzən çox məqalo yazılib. Mən səmimi şəkildə deyirəm ki, mənə ən çox xoş gələn məqalələrin mənim haqqında yazılılığı yox, bu kitabın nümunəsində “Dədə Qorqud” haqqında söz deyilməsidi. Fransadan mənə filolog olmayan, mühafizə xidməti sahəsində elmi işlə məşğul olan bir professor məktub yazdı. Mənə ən çox maraqlı gələn o idki, “Dədə Qorqud”un süjetlərini, obrazlar aləmini, motivlərini, poetik əlaqələrini bilməyen bir insan üçün “Yarımçıq əlyazma” əsəri nə dərəcədə maraqlı ola bilərdi? Bu suali mən ona verdim. O, mənə bir məktub yazdı ki, mən neinki “Dədə Qorqud”u, heç Azərbaycanı tanımır. Amma həmin fransız “Dədə Qorqud” dəstanından təcrid olunmuş halda, yəni yalnız roman əsasında əsərə elə bir təhlil vermişdi ki, mən, sadəcə olaraq, mat qaldım.. Mən bundan sonra arxayı oldum ki, bu roman özü-özülüyündə müsteqil bir mətnidir. Burada mən, bir daha deyirəm ki, xoş gələn odur ki, romana olan münasibət, əslində, eyni zamanda “Dədə Qorqud”a olan münasibəti oraya qoyur. Mənə deyənlər olur ki, bu romani oxuyandan sonra “Dədə Qorqud”u bir də oxudum. Bu, mənə sanki dünyalar verir. Lakin elə insanlarda olur, deyir ki, mən gedib “Dədə Qorqud”u birinci dəfə oxudum. Mənə elə gəlir ki, bu, bir yazı adamı kimi mənim xoşbəxtliyimdir.

Mən həm də ona görə xoşbəxtəm ki, mənim qiyabi olaraq Dəmirçizadə kimi, Əli Sultanlı kimi, Təhmasib kimi, Həmid Araslı kimi, eyni olaraq Tofiq Hacıyev kimi, Ninel Hacıyeva kimi, Ağamusa Axundov kimi müəllimlərim olub. Onların hər birinden “Mifdən Yazıya ...” kitabında nə işə var. Mən, əslində, bu kitabı bir çox müəllimlərlə səhbət eləmisi, bir çox həmkarlarla məsələləri kifayət qədər təmamilayır. “Mifin gücü və Yazının gücsüzlüyü” və “Mifin gücsüzlüyü və Yazının gücü” hissələrini mən kitabı şah məqamları hesab edirəm. Tamamilə doğrudur ki, Beyrək Yazıının qəhrəmanıdır, amma Banuçiçək yavaş-yavaş mifdən ayrılan qəhrəmandır. Kamal müəllim bununla əsaslandırmışa çalışır ki, Beyrək yazının qəhrəmanı olduğu üçün onu öldürüb ilir, yəni mifin qəhrəmanı olsayıdı, öle bilməzdə. Kamal müəllim kitabıda çoxlu suallar qoyur. Bu suallar özü ilə bərabər yəni cavablar gətirir. Kitabda yalnız o suallar qoyulur ki, onların cavabını müəllif özü vermişdir.

Bəzi yerlərdə Kamal müəllimlə mübahisə etmək olar. Məsələn, mən elə hesab edirəm ki, “Dədə Qorqud”un ədəbi-bədiilik sistemini öyrənilməsi məsələsi hələ qurtarmamışdır. Tədqiqatlarda bu abide cəmiyyət baxımından çox öyrənilmişdir, amma onu bədii sistem baxımından öyrənməye indi daha çox ehtiyac var. Məsələn, Təpəgözün tək gözü nə semantikası bu kitabı kifayət qədər geniş şəkildə araşdırılabilir. Amma Təpəgöz poetika baxımından nə üçün lazımlı olmuşdur? Onu yaratmağa nədən ehtiyac olmuşdur?

Kamal Abdulla: Kamran müəllim,

Təpəgöz oğuz elini birləşdirən bir vasitə idi. Sən danışdırcaq İncilərəfə ədəbiyyatda İuda yadına düşür. O, həmin ədəbiyyatlarda çox mürəkkəb bir strukturdan keçirdilir. Romanın qəhrəmanı necə tanıırlar? İudanın

öpüşündən, İudanın öpüşü bir vasitə idi. Əslində, bu mürəkkəbləşdirmədə səhbət Xristosun tutulmasından getmir. Səhbət sonrakı ədəbiyyatda İudanın ətrafinda formalşdırılacaq mürəkkəb paradiqma üçün vasitenin yaradılmasından gedir. Təpəgöz də öz poetik sisteminde belə bir vasitə rolunu oynayırı.

Kamran Əliyev: O, həm də Sarı Çobanın oğlu idi. Bizim tədqiqatlarımızın heç birində Təpəgözün çoban oğlu olması bir konseptual məqam kimi qabardılmır. Əsas diqqət onun Pərinin oğlu olmasına yönəldilir. Əsas fikir isə ondan ibarətdir ki, Oğuzun düşməni onun özündə olduğunu, yəni Sarı Çobanın oğlu olduğunu üçün en güclü düşməndir. Dastanda “boyu uzun Burla xatun” ifadəsi var. Amma “boyu uzun” anlayışı həm də birinci xanıma işarədir. Cox maraqlı məqam “Beyrək” boyundadır. Bura ya qədər “boyu uzun” ifadəsi geniñə-boluna işlədir. Bir günlük bəylik Beyrəyə verilən kimi “boyu uzun” ifadəsi de öz işlekliyini itirir. Çünkü Beyrəyin bir günlük hakimiyəti ilə Burla xatun da “boyu uzun” statusunu itirir. Elə ki bir gün başa çatır, həmin ifadə yenidən mətnə daxil olur. Mən belə hesab edirəm ki, mətnədə miflə bağlı məsələləri öyrənməklə bərabər, bizim bədii mətn sisteminin özünü öyrənməyə ehtiyac var. Kamal Abdullanın bu tədqiqatı çox dəyərlər əsərdir. Ditsdən başlanan, Orxan Şaiqdən, Həmid Araslıdan, Tofiq Hacıyevdən keçən qorqudşunaslıqda son ciddi tədqiqatçı kimil Kamal Abdullada dayanırıq.

Muxtar Kazimoğlu: Kamran müəllim Ditsin adını çeki. Ditslə, onun qorqudşunaslığın əsasını qoyan şəxs kimi fealiyyəti ilə bağlı Folklor İnstitutunda bir tədbir keçirmiş. Qarşıdan Ditsin “Dədə Qorqud”u elm aləminə bəlli etməsinin, yəni qorqudşunaslığın 200 illiyi gəlir. Kamal Abdullanın kitabı müzakirəsi də, əslində, həmin yubileyle bağlı tədbirlərdən biri kimi qiymətləndirilə bilər. Biz gələcəkdə də bu yubileyle bağlı bir sıra tədbirlərin keçirilməsini nəzərdə tuturuq.

Kamal Abdulla: Cox ciddi məsələdir. Biz almanın həmkarımızla birgə bir tədbir keçirdik: qorqudşunaslığın 195 illiyini qeyd etdik. Məqsəd nə idi? Məqsəd elmi icitämiyyəti Ditsin bu fealiyyətinə yönəltmək və onu dərin minnətdarlıq hissi ilə yad etmək idi. 2015-ci ilde həmin hadisənin 200 il tamam olur. Mən sizin hamınıdan xahiş edirəm, öz elmi əsərlərinizdə bu xatiarı hər hansı formada anı ki, nəhayət, biz həmin rəqəmə — 2015-ə bir bayram kimli gelə bileyk. Bunun çox böyük əhəmiyyəti var, özü də təkcə bizim maraqlarımız baxımından yox. Biz Maynts Universiteti ilə birgə həmin hadisəyə həsr olunmuş bir elmi jurnal da çıxardıq. Siz görəyiniz ki, almanın həmkarımız necə sevinirdilər. Necə azərbaycanlı həmkarlarına minnətdar idilər ki, almanın alımı Ditsin fealiyyətini azərbaycanlılar böyük bir minnətdarlıqla yad edirlər.

Paşa Kərimov: Əlyazmalar İnstitutu olaraq “Yarımçıq əlyazma” romanının müzakirəsini keçirmək isteyirdik. Kamal müəllim əsərdə bir bədii priyom işlədib. Romanda “Yarımçıq əlyazma”ya elə bir şifir nömrə

- ana variantlara doğru

rəsi qoyub ki, bu nömrə, doğrudan da, bizim fondda var. Bizə çoxlu insanlar müraciət edirlər ki, o əlyazma haradadır? Əslinə baxanda Kamal Abdulla müasir dövrümüzdə bir mif yaratmağa nail olub.

Kamal Abdulla: Bu nömrənin öz tarixçisi var. Polis dostlarından biri romanı oxuyub, sonra da bildirib ki, axı müəllif orada bir iş görmeyib, Əlyazmalar İnstitutundan bir əlyazmanı götürüb çap edib, arada da öz fikirlərini bildirib. Başa salıblar ki, müəllif o əlyazma mətnini özü yaradı. Deyib ki, axı nömrəsi var. Hətta Türkiyədə bir müəllif öz məqaləsinə belə bir başlıq qoyub: "Kamal Abdullanın tapıldığı əlyazmanın özellilikləri". Yəni mətni roman kimi yox, əlyazma faktı kimi səciyyələndirib.

Paşa Kərimov: "Mifdən yazıya..." əsərinə gəlincə, ilk növbədə onun janrıni müəyyənləşdirmək lazımdır. Bu kitab mənim yadına Frezerin "Qızıl budaq" əsərini salır. "Qızıl budaq" tipli əsərlər göstərdi ki, türk mifologiyasına aid etdiyimiz bir çox obrazlar başqa xalqlarda da var. Bu baxımdan, "Mifdən yazıya..." əsəri bir tərəfdən "Dədə Qorqud"un sırlarını açırsa, digər tərəfdən bu, dünya mifologiyasının, daha çox isə yunan mifologiyasının köməyi ilə edilir. Məncə, kitabın janrıni müəyyənləşdirərkən qeyd etmək lazımdır ki, bu kitab "Dədə Qorqud" fərqliyinə həsr olunmuş əsər olmaqla bərabər, ümumiyyətlə mədəniyyət tarixinə, təfəkkür tarixinə dair bütün aspektləri nəzərdə tutan əsərdir. Müəllif iki mədəniyyət tipinin — Mifin və Yazının gücünün kitabıda əyani görünməsindən ötürü bütün məsələləri sadə dillə ifadə etmişdir. O, əsərdə Mif və Yazının münasibətlərinin hətta süjet xəttini qurmuşdur. Əsərdə deyilir ki, Mif güclü, müdrik bir insan, Yazı isə çox gənc bir qadındır. Müəllif bir antropoloq kimi əlində olan imkanlardan istifadə edərək "Kitabi-Dədə Qorqud"dakı qədim Oğuz dünyasını bərpa etməyə çalışır. Bu işdə onun köməkçiləri Mifin və Yazının mənətiqi, yunan mifologiyası, yüksək intellektual səviyyəsi olmuşdur. Kitabda qoyulmuş suallara cavab vermək üçün bu şərtlər, elbəttə ki, lazımdır. Bu kitab "Kitabi-Dədə Qorqud"u və digər abidələrimizi öyrənmək üçün bir nümunədir. Müəllifin özünün də dediyi kimi, Misir, Şumer və digər xalqların mifologiyalarını öyrənməklə tamamilə yeni nəticələrə gəlmək, çox şəyler keşf etmək olar. Çətin olsa da, bu yol ən faydalı yoldur. Vaxtılı Oljas Süleymenovun, Mıralı Seyidovun əsərlərindən ilhamlanaraq çoxlu əsərlər yazıldı. Ancaq bunların çoxunda asan yolla gedildi. Söz oxşarlıqlarından, söz oyunlarından istifadə edildi. Əslində, ortada başqa bir tədqiqat əsası yox idi. İndi isə Kamal Abdullanın "Mifdən Yazıya..." əsərinin nümunəsində qədim mifologiyamızı, mədəniyyətimizi öyrənməyin daha bir yolu var. Əsərin dilindən də çox şey danışmaq olar: kitabı yüksək səviyyəyə qaldıran amillerdən biridir. Lakin başqlarının da danışmaq istəyini nəzərə alıb sözümüz bitirirəm.

Kamal Abdulla: Yeri golmuşkən, mifologiyaların müqayisəsinin nə verə bilməsi haqqında bir söz demək istəyirəm, elə bilirəm ki, məraqlı olar. Məsələn, qurd məsəlesi.

Biz qurdun haracan apara bilərik? Romul və Remə qədər. Bu yaxınlarda İtaliyada idim. Orada etruskların Roma yaxınlığında yaşadığı bir yer olub. Təxminən, Mordəkan böyükliyündə bir qəsəbədir. Amma bu qəsəbənin bir yeralı dünyası var etruskların sərdabələr dünyası. Bu yeralı dünyaya elə bəi şəhərdür, küçələr var. Mənə həmisi etrusklarla bağlı müqayisələr fantastik gəlirdi. Onlar mənə dedilər ki, bizim nəslim — köküümüz Xəzər dənizi sahilindəki Qafqazlardan gəlib. Orada bir muzey var. Orada qurdun iki körpəni — Romulu və Remi əmizdirdiyinin təsvirini gördüm. Dedilər ki, bu, bizim, etruskların mifologiyasıdır. Yəni romalılar bu mifi etrusklardan götürüb. Bax o qurd obrazı bizi mədəniyyətin çox zəngin qatlarına götürüb apara bilir.

Fəxrəddin Veysəlli: Mən, ilk növbədə, Muxtar müəllimə təşəkkür edirəm ki, bu kitabın müzakirəsini teşkil edib. Mən, elbəttə, ədəbiyyatçı deyiləm, ona görə də ədəbiyyatı baxımdan sizə bir şey deyə bilməyəcəyəm. Amma kitabı oxumışam. İstəyirəm ona bir dilçi kimi yanaşım. Mənim diqqətimi çəkən birinci o oldu ki, bu kitabı yanan adam dilidir. Əsərin əvvəlindən tutmuş axırınadək dilçi baxışı mühüm yer tutur. İkili qarşıdurmalar dilçilik elmində 20-ci əsrin əvvələrindən bu günə qədər özünə möhkəm yer tutmuş metodlardan biridir. Nədir bu ikili qarşıdurmalar? Kitabda bu məsələlər geniş şəkildə qoyulub: kosmos-xaos, keçmiş-indi, naşılıq-təcrübə, təbiət-mədəniyyət və s. Bütün bunları oxuduqca mən fikirləşirdim ki, doğrudan da, Azərbaycan bədii düşüncəsində yeni bir paradigmə yaranıb. Uydurma məsələlər yox, elmi cəhətdən sübuta yetirilmiş məsələlərdir bunlar. İkinci burada diqqətimi cəlb edən semantik boşluqlar məsələsidir. Bunu da mən Kamal müəllimin dilçilikdən gələn fikirləri ile bağlamaq istəyirəm. Biliyiniz ki, 60-ci illərdə dilçilikdə yəni bir cərəyan yarandı. Bunun da başında Naom Xomski dururdu. O, yəni bir yanaşma götirdi: sintaktik konstruksiyaların alt və üst qatı. Alt gizlində olan şeylərdir, üst isə həmin konteksta bağlı açımlardır. Kamal müəllim əsərdə tez-tez semantik boşluqlardan danışır və əslində, semantik boşluqları da anlamaq üçün gərək dərinliklərə gedəsən. Kamal müəllim məhz dərinliklərə gedir. Mənim aləmimdə əsas olan odur ki, onlar ikisi də eyni qədimliyə, eyni ana varianta bağlanır.

Tofiq Məlikli: Məncə, Kamal Abdullanın "Gizli Dədə Qorqud" yaradıcılığı 1988-ci ildə elə bu bina da — Əlyazmalar İnstitutunda keçirilmiş "Dədə Qorqud" kollokviumu ilə başlayır və bu günə kimi də davam edir. Məsələ bundadır ki, hər bir təd-

qişatçının özünün bir mövzu, problem dairəsi var. Mən hələ o vaxt Kamal müəllimin məqaləsini oxuyarkən məndə bir çox suallar yaranmışdı. Məni çox sevindirir ki, o vaxtdan bu günə qədər 25 il keçədə də, bu mövzu Kamal müəllimi rahat buraxır. Və bu gizli "Dədə Qorqud" heç cürə öz gizliliyini sona çatdırır, özü ilə daha da yeni-yeni suallar doğurur. Mənə elə gəlir ki, Kamal müəllimin bu istiqamətdə kitabları hələ davam edəcəkdir. Çünkü "Dədə Qorqud"un özü o baxımdan olduqca zəngin material verir. Amma desəm ki, bu kitabda Kamal müəllimin qoymuş məsələlərin hamısı məni qane edir, bu, yalan olar. Mənim də müəyyən məsələlərlə bağlı bir tədqiqatçı kimi başqa cür görüşüm olmasından təbiiidir. Təbii ki, Kamal müəllim öz fikirlərini heç vaxt ehkam kimi irəli sürmüür. Əksinə, Kamal müəllim öz ilə yeni bir düşüncə tərzi gətirir və bunun da mənim üçün en qiymətli cəhəti Kamal müəllimin yeni mübahisələr üçün zəmin hazırlamasıdır. Əgər bu kitab etrafında mübahisə yarammasayıd, onda Kamal müəllim, mənə elə gəlir ki, öz məqsədine nail olmayıacaqdı.

İkinci məsələ. "Dədə Qorqud" paradoksal bir əsərdir. Orada bizi alırdığımızı işləmə, sütət quruluşu, dil yoxdur. Və bu da yeni bir üslubu meydana gətirir. Bəlkə də, Kamal müəllim mənim bu fikrime razılaşmaz. Ancaq mənə elə gəlir ki, Kamal müəllim "Dədə Qorqud"dan yaza-yaza özünün yeni üslubunu yaratmışdır. Onun üslubu da paradoksal bir üslubdur. Dədə Qorqudu Nizami ilə müqayisədir. Çox uzaq, paradoksal görünür: Nizami hara, Dədə Qorqud hara? Ancaq bu müqayisə Dədə Qorqudu bir subyekt kimi öyrənmək üçün min dənə sualın yaranmasına səbəb olur. Üslub o qədər paradoksaldır ki, bəzən bu kitabı biz bədii əsər kimi də qəbul edirik. Ancaq "Mifdən Yazıya..." əsəri çox ciddi elmi əsərdir. Bu kitabın birinci sətrində bilirsən ki, bu, Kamal Abdullanın əsəridir. Çünkü Kamal Abdulla həyatda olduğu kimi, yazılarında da paradoksaldır. Üçüncü məsələ: Kamal Abdullanın fikirlərinə biganə qalmaq olmur. Ya onun fikirlərini qəbul edirsən, ya qəbul etmirsen. Nəticə etibarilə Kamal Abdullanı oxuyub zənginləşirsin. Bax, buna görə ona təşəkkür edirəm.

Füzuli Bayat: Mən kitabı oxuyarkən yadına məşhur fransız mifologu Rolan Bart düşdü. Digər fransız mifologları da var. Onların üslubu biri-birinə yaxındır: quru, akademik, terminlərlə dolu, sərt elmi üslub. Mif haqqında yazar Rolan Bartın əsəri tamamilə fərqlidir və bədii üslubda yazılmışdır. Məsələn, Freyd Edip kompleksi haqqında elmi üslubda işləmişdir, ancaq Rolan Bart bu barədə öz düşüncələrini fərqli şəkildə yazmışdır. Kamal Abdullanın ilk orijinallığını mən üslubda gördüm. Mif, ümumiyyətlə, anlamlandırma şəkildirdə, Kamal Abdulla mifi öz düşüncəsindən çıxış edərək anlamlandırmağa çalışır. Son dərəcə mürekkeb struktura malik olan mifin başa düşülməsi hər kəsin öz düşüncəsinə bağlıdır. Kamal müəllimin tərzi Lossevin, Freydenberqin səpkisində deyil, eləcə də Mirəli Seyidovun, son-

rakı gənc nəslin də səpkisində deyil. Fərqlidir. Bir az yazıçı texyeyili, bir az alim təfəkkürü, bir az publisistik üslubla yoğrulmuş fərqli bir mif yorumu var bu kitabda. Və kitabın adı ki var — "Mifdən Yazıya...", əslinde elə bunu "Sözdən Yazıya..." kimi də mənalandırmaq olar. Bu məsələlərdə müəllif, mənə elə gəlir ki, son dərəcə başarılı olmuşdur. Burada, elbette, Tofiq müəllimin (Tofiq Məliklinin) dediyi kimi, razılaşılmayan və yaxud razılaşılması heç mümkün olmayan məsələlər də var. Ən əsas odur ki, razılaşsaq da, razılaşmasaq da, bizi düşündürür. Digər bir orijinallıq kitabın adında semiotikləmiş mənədir. Mifdən Yazıya geniş mənada sözün yazılışması, deyək ki, şifahi təfəkkürün yazı təfəkkürünə keçməsi anlamına gelir. İkinci, "gizli" sözü ilə təkcə dastanlarımızda deyil, ümumiyyətlə, folklorumuzda mətnin görünməyən tərfələri nəzərdə tutulur. Türkiyədə bir veriliş var: "Əzbər pozan" Bir nəfər çıxır bütün əzberləri — şabloları pozur. Kamal müəllimin kitabında da bu var. Bütün əzberləri, standartları, qolubləri pozur. Kitabın ən diqqət çəkən məqamı anavariantlar, ikili qarşidurmalar məsələsidir. "Anavariant" termini, deyim ki, "invariant"dan daha uğurlu termindir. Kitabda ana variantlar səviyyəsində müqayisələrin aparılması son dərəcə uğurludur. Məsələn, təbiətin bir simgesi olan Basatin yenidən təbiətə qarşı çıxmazı yeni bir konstruksiyanın, yeni bir cəmiyyətin qurulması anlamına gelir. Mənim üçün fərqli olan tərəf Kamal müəllimin yunan mifologiyaları ilə apardığı müqayisələrdir, bilinen tərəflə bilinməyen tərefin qarşılıqlılaşdırılmasıdır.

Həm folklorşunaslıqda, həm də başqa sahələrdə bir çox termini geninə-boluna işlədirik. Məsələn, totəmiz. On minden yuxarı əsər var bu barədə, onun da, haradasa, yarısı ingiliscə, üçdə biri fransızcadır, bir az almancadır, bir az ruscadır, azərbaycancada isə sıfir. Ancaq tətimiz haqqında çox geniş dənişir. Yaxud "matriarxat" termini. Kamal müəllim də bu termindən çox istifadə edir. Bu termini bir hüquqçu ortaya atıb. Amma bunun maddi əsaslarını, sütbutlarını tapa bilmədilər.

Kamal müəllimin kitabı, mənə elə gəlir ki, yazıçı duymu ilə, alim təfəkkür ilə, publisist qələmi ilə yazılmışdır. Mənə oyanan təessürat belədir. Kamal müəllimə başarılar dileyirəm. Kitabda məsələlərin qoyulduğu da orijinaldır, həlli də orijinaldır.

Kamal Abdulla: Mifologu təfəkkürle yazı təfəkkürü eyni deyil. Bu gün də yazı yazarkən hər körək özünü göstərir. "Dədə Qorqud" özü ilə hər bir qatında bu iki təfəkkür arasında köprü funksiyasını yerinə yetirir. Dastanda bir çox qohrəmanlar Yazıının sınağından keçə bilmədilər. Mənim aləmimdə Yazı təfəkkürü nə deməkdir? Əgər obraz psixoloji cəhətdən yüklenirse, bu, artıq mifologiyi təfəkkür deyil. Hansı mifologiyi obrazın qamması onu bürüyür?! İnsan nədir? Mənfi ilə müsbətin birləşməsi. Bu, heç bir mifologiyi obrazda yoxdur. Mifologiyi obraz ya müsbətdir, ya mənfi. Amma Beyrək sevir, on altı il olur-həbsədə olur. Kafir qızı ona deyir. "Bey yigidim, hər gün gəldiyimdə səni şən görərdim". Bunun arxasında yazı təfəkkürü, bir həyat obrazı durur. O, məhəz yazı qohrəmanı olduğu üçün müxtəlif psixoloji yükləmələrə məruz qalır. "Ya... ya..."dan "həm... həm..."ə kecid Mifdən Yazıya kecid deməkdir.

(Ardı 28-ci səh.)

Rəsulzadə

süldən, beynəmiləl məsələlərin hökm vəsitişlə həllindən bəhs edilir, bəşəriyyət sülh və səlahə qəsidişlər oxuyordu. Hər kəs sülhə arzuqəs olub "sülhi-əkbər" idealı əksər mütəfəkkirləri məşğul ediyordu. Fəqət bütün meyl və arzular sülhi arzu etməkdə iken münasibati-beynəmiləl sanki qəddar bir əl ilə idarə olunub dünyain arzusuna rəğmən sülhə degil, cəngə tərəf meyl ediyor və haman bir taqim siyasi və əskəri mütəxəssisler çıxıb böyük dünya müharibəsinin yaxınlaşdığını təxmin ediyorlardı. Nəhayət cəmaətin arzu elədigi "sülhi-əkbər" degil, xəlqin qorxduğu, təsəvvüründən belə dəhşət götürdügü "hərbi-əkbər" təxmini doğru çıktı.

Artıq bəşəriyyət üçüncü ildir ki, "hərbi-əkbər" in nə kibi bir "əcdaha" olduğunu hiss ediyor. Başlığı zaman Avropanın bu mərəkəyə üç ay olsa da təhəmməl edəməyəcəgi təxmin edilmişkən hala müharibələrin "son qələbəye qədər" cidalə amadə olduqlarını eşidir. On dörd müharibə dövlətin heç birisi bu günə qədər sülh sözü danişmamış, rəsmi suretdə bütün bu dövlətlər haman son damla qanlarına qədər vuruşacaqlarından bəhs edib durmuşlardır. Hər kəs elədigi hərbin nəticəsini yalnız düşmənin tamamilə bitib düşməsində görür. Müharibədən əvvəl "sülhcu"luq rəsmi və nim rəsmi ağızlarda nə qədər mod idisə imdi də "hərbəci"luq o dərəcədə moddur. Fəqət sülh zamanına müqabilə bilmesəl olaraq hər zamanının da qəribə xasiyyəti görünməkdədir.

Bütün dünya sülh arzu etməkdə iken müqəddərətariixiye kəndisini istər-istəməz dəhşətli hərbə üz-üzə gətirib onu bir əmri-vaqe qarşısında bulundurduq kibi deyəsən ki, her tərəfin "qurra" çəkib meydani-vəqayə hazırlaşmasına rəğmən dünaya hərb əleyhində bir əmri-vaqe qarşısında bulunmaqla məsud olacaq. Müharibədən əvvəl diplomatların sülhəmiz bir surətde bulunan ifadə və bəyanlarına rəğmən qeyri-rəsmi qələmlər milətlərin hərb axşamında olduğunu söyləyirlər. İmdi də əksine olaraq sülh axşamına yaxınlaşdırımızi təbliğ ediyorlar.

Müharibənin şiddəti, müharibələrin inadı və müharibə meydanlarının genişliği artıraq sülh şayieleri də çıxalıbor. Bu şayieler rasmi və nimrasmi məqamlara belə nisbet veriliyor. Bəzə ricali-dövlət hətta əqd olunacaq sülhün vəqt və günlərini də təyin ediyorlar. Ara-sıra metbuata keçən bu şayielerin rəsmi məhfillərdən çıxdığı həqqində də təxminlər olunuyor. Gah İspaniya kralının, gah Amerikanın müdaxilə edib sülh üçün vasitə olduqları və ya olacaqları söylənilir. Romaniya çıxışı bu kibi xəbərlərə bir az da rəng və rövənəg vermiş oluyor. Almaniya sülh istiyormuş, fəqət müttəfiqlərə razı deyillərmiş. Sülh məsəlesi ara-sıra məclisi-məbusanlara keçiriyor. İngilis vəzirindən sual olunuyor, "müttəfiqlərsiz sülh icra edəməyiz" – deyə cavab alınıyor. Fransa məclisi-məbusanında sosialistlər "bəsdir, Fransa qanı töküldü" – diyorlar. Fəqət hökumət rəisi Bariyan tərəfindən ən şiddətli ibarələrlə rədd cavabı alıbor. Nəhayət, slüh həqqində şayiə olan xəbərlər o qədər qarşıq, o qədər biri-birini nəqiz olub qalıbor ki, bunların içində çıxməq müssələ oluyor. Hətta sülh istəyən kimdir? – məsələsi qalıb, əslə sülh istəyən varmı? – fəqərəsi şübhəyi mocib oluyor.

Bu vəqtə qədər sülhə dair çox layihələr, proqramlar, şərait – sülhiyyə maddələri nəşr olunmuşdur. Fəqət rəsmi olaraq bir tərəfdən sülh təklifi vaqe olduğu həqqində bu günə qədər bir söz olsa da, eşidilməmişdir. Nəhayət, bu da eşidildi. Məqsədimiz Skandinav dövlətləri vəzirlerinin bu günlərdə vaqe olan konfransları nəticəsində nəşr etmiş olduqları qətnamələridir. Bu

Nəşrin redaktorları:
prof. Şamil Vəliyev
və elmi işçi
Samir Mirzəyevdir.

qətnamədə ezcümələ deyilir ki: "Vaqe olan bezi təklifləri müzakirə edərək Skandinav dövlətləri bu qərərə gəldilər ki, sülh miyançılığı və ya ona yaxın məsələlər həqqində hal-hazırda öhdələrinə heç növ təşəbbüs qəbul edəməzələr" təklifi-vaqein nədən ibarət olduğu ilə kimlər tərəfindən vaqe olduğu bu cümlədə təsrih edilməmişsə də, hər halda onun müharibə dövlətləri barişdirməq məsəlesi ilə əlaqədar olduğu və müharibələrdən hankisının isə tərəfindən vaqe olduğu şəkisizdir.

Bu, ilk vaqədir ki, bize qayət şübhəli bir surətdə olsa da, sülh üçün təşəbbüs edilmiş olduğunu bildirir. Fəqət, eyni zamanda bunu da bildirir ki, hökumət ricali olmaları həsbilə əhval və vəqaye-hərb həqqində daha səhih məlumat alan Skandinav vəzirləri hazırkı əhvalı sülh təşəbbüslerinə vəsatet üçün müvafiq görməmişlərdir.

Bu çoxları tərəfindən intizar olunan sülh üçün vəsatet etmək zamanı bu gün gəlməmişsə də, bu vəqtə və bu kibi vaqələr sülhün uzaq degil, qapı dalında olduğunun məşər bir əlaməti ola bilərmi?

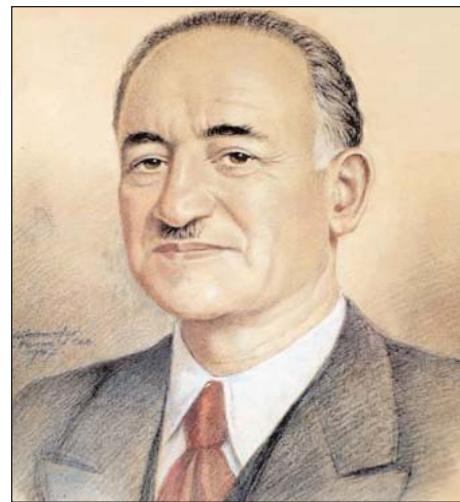
M.Ə.Rəsulzadə

"Açıq söz", 14 sentyabr 1916, №285
Əvar – nöqsan, eyib
Vəsatət – vəsitəçilik
Həbsi – əvezsiz
Məşər – duyu, hiss
Təsrih – aydınlaşdırma

Firidun bəy Köçərli məktubuna aid

"Baki seminariyası" ünvaniyla yazdıığım məqalede bir münasibətlə Baki bələdiyyəsi tərəfindən Qori darülmüəlliminə verilən sənəvi 1000 rubl təxəsətən bəhs eləmiş və cümləy-i-mötərizə qəbilindən məzkr müəssəsinə hala da türkçən "piyada" müəlliimlər buraxmaqla olduğunu qeyd etmişdim. Məzkr darülmüəlliminin türkçə müəlliimi Firidun bəy Köçərli cənabları görünüyor ki, məqaləmizdəki bu fəqərədən dilgir olmuşlardır. "Açıq söz"ün dünəni nömrəsində çıxan məktublarında Baki bələdiyyəsi tərəfindən verilən təxəsətən neticəsi ancaq bu axır illərdə görüne biler, diyorlar. Bu, əvvəla. Saniyən də ki: Qori darülmüəlliminindən çıxan müəlliimlər öz ana dillərini "lazım olan dərəcədə" biliyorlar və əsaslı-təlimdə də "bir qüsurları" yoxdur. Bir çoxunun hətta mətbə əsərləri də vardır ki, "adalarını zikr etməgə belə ehtiyac yoxdur". Bu, "ana dilini lazımlı olan dərəcədə bilən qüsursuz müəlliimlər"in məarif intişi babindəki xidmətlərini danmaq "həqqi itirib insafdan kənar olmaq" imiş. Bunu isə Firidun bəy cənabları bizdən gözlemliyortular.

Firidun bəy təxəsətən tarixinə aid olan səhvimizi təshih etdikdə bunun neticəsi axır illərdə görünə bilər, diyor ki, onunla əvvəlki illərdə Qori müəlliimlərinin "piyada"lığını etiraf etmiş oluyorlar. Bununla bərabər bəyan və israr ediyorlar ki, Qoridən çıxan müəlliimlər ana dillərini "lazım olan dərəcədə" biliirlər. Fəqət bu "lazım olan dərəcə" nədir? Bəlkə bizim "piyada" tələqqi etdigmiz dərəcə "lazım olan dərəcə"nin özüdür. Hər nə qədər Firidun bəy Qori şagirdlərini tərif edərkən qəti cümlələr işləmişsə də, biz doğrusu bu cümlələrə tamamilə isinəmeyioruz. Çünkü "əsaslı-təlimdə bir qüsurları" yoxdur, iddiasını Firidun bəyin qətiyyətli ingilis müəlliimləri belə söyleyəməzler. Qori şagirdlərindən bir çoxunun sahibi-əser olduqları məlumumuzdur. Firi-

dun bəy cənabları hər nə qədər Qoridən yetişən bu mühərrirlerin adlarını "müstəğni əzbəyan" görürənlərə da məettəəssüf biz bunların hamisini xatırlayıyırız. Xatırladığımız bir neçəsi varsa onları da Qori seminariyasına "yarım molla" olaraq getdiklərini bilmez degiliz.

Möhtərem Köçərlinin həftədə 8-dən 18-e çıxırlan saatların nə müəlliimlər və nə də şagirdlər tərəfindən boş və bekər keçirilmədiyi həqqindəki bəyanına hüsnizənmiz vardır; fəqət toplu bir yerdə çox görünlən 18 saatı seminariyanın sınıflarına bölünəncə hər sinif də üç dərs qədər bir şey gəliyər ki, bu da "qüsursuz" degil, metodist bir dərəcədə olsa da, türkçə tədrisinə müqtədir türkçədə "səvar" müəlliimlər yetişdirməgə kifayət etməz, zənnindəyiz.

M.Ə.Rəsulzadə
"Açıq söz", 23 sentyabr, 1916,
№290

**Müstəğni – ehtiyacı olmayan
Dilgir – incik, incimis
Səvar – minmiş, minici**

Qurban

Qurban kəsmək Adəm övladının köhnə adətidir. Bu gün belə bir çox məchulatdan ibarət olan kainat ta ibtidadən bəri insanın məvəccəhüni cəlb etmiş. Adəm övladını kəndisile məşğul etmişdir. İnsan vaxtile rədu bərqləri, zəlzələ və tufanların və sair dəhşətli asarı görərək təbiətdən qorxmuş təbəbüd hasıl olmuşdur.

İnsan təbbəbüd elədigi təbiəti dərək etmək istəmiş – qurban olmuş, qurban kəsmişdir. Qurban bir din (kult) təşkil etmişdir.

Daha ibtidai bir hal və mənəvviyat zəmanı keçirən bəşəriyyət, təbiətin yaxşılıq və yamanlıqlarını birət bət şəklində təcəsüm etdirərək onları təbəddüdə başlamış və bu ibadəti də müxtəlif şəkillərdə verdigi, qurbanlarla əda etmişdir. İnsan idrakından ən çox uzaq olan ünsür təbiətə, günhünə dərkdən aciz olan hadisələrə daha çox qurban vermişdir.

Bütərpəstlərin illə-deye təsəvvür elədikləri heykəllərə qurban olduqları, saibilerin asimanı saiqlər qarşısında qarşısında övladlarını zibh etdikləri, Həzərət-ibrahimə qədər bəni-İsrailin də insan qurbanı kəsmək müqtəzbatı-diniyyələrdən olduğu məlumumuzdur.

Mədəni insan nəzərində mafövqi təsəvvürə gəlməyen bir vəhşət kibi görünən bu hal bədəvi insan üçün ən möqəddəs bir vəzifə idi. O bu qurbanları, tökdüğü, bu qanlar ilə həqiqəti dərək etmək istiyor, təsəvvür elədigi, ileyhini razi salmaq, ona irəmək istiyor. O, təbiəti, onda gizlənmiş olan həqiqətləri dərək üçün qurban kəsməyi bir vasitə biliyor.

İnsan tərəqqi etdi. Zehnən yüksəldi. Yüksəldikcə üfüqi-nəzəri genişləndi. Əsərəri-təbiət yavaş-yavaş dərək olunmağa başladı. Fəqət bu qədərdə var ki, hikmətin biri açıldıqda kəndisile bərabər açılmağa möhtac nəhayətsiz yeni hikmətlər doğrudu. Hər şeyi bilmək istəyən, qarşısında məchulat görmək görə bilməyən eqli-bəşər sakit duracaqmı?.. O sirrində davam etdi. Həqiqət künəyin müxtəlif və bipavan olduğunu dərək etməklə bərabər bunun tamamilə qeyri-müdrik olub da əl vurulmayaçaq bir "sirr" olmadığına da qənaət gətirdi.

Bu qurbangahda biz də varız. Boğaza gələn milyonlarla insanın bir kaç milyonunu dəxi müsəlman millətləri təşkil etməkdədir. Bu milyonlar hənki bir "malikül mala" qurban olduqlarını bilərək qanlarını axıtıyor, yoxsa qurbanlıq qurban kibi boğazlanıyor.

Təbii idi ki, öyle düşünən insan təbəti dərək üçün veriləcək qurbanın bütərpəstlərin tələqqi elədikləri vəchlə olamayacağını da anladı...

Həzərət-işmayıl qoyuna əvəz edildigindən sonra heyvan kəsmək təbəti qarşı təbbəbüdün şəkli-mazisini andırır bir rəmz olub qaldı!..

Fəqət insan övladı tamamile insan qurbanı verməkdən xilas oldumu?... Heyhat!... Saheyi- həyatdakı əməllərinə irmək üçün insan yenə qurban vermək məcburiyyətində idi. Hanki bir dindir ki, əkdiyi həqiqətlər dahişlərinin qanı ilə suvarılmamış olsun? Fəqət yalnız dinmidir. Xarüqələr ehtas edən elm və fənn bu günkü dərəcəsinə ərimişsə "ileyhie elm və fənn" az qurbanlarmı vermiş? Bu gün hər kəsə qəbul olunub da təbii görülən hərəkatı-ərzi-iddia edə bilmək üçün Qaliley başından keçməli idi. Din və elm öyle olduğu kibi millətlərin həyati-siyasiyyə və ictimaiyyələri de böyledir. Bir millet, bir cins və ya bir sınıf bəslədiyi amal və arzularına irmək üçün mütləq qurban vermək, bugünkü tələqqimizlə bütərpəstlərin ibtidai halda icra elədikləri o "müstəkər" ibadətlərini pək parlaq sandığımız bu əsri-təməddündə dəxi icra etməlidir!

Əvət, kəndi məxlüqləri olan bütlərə qarşı qurban kəsmək adəti biməna bir şey kibi ortadan atılmış. Fəqət qurban olmaq adəti atılmamışdır. Atılmaz da. Onsuz övladı-bəşər ilərileyəməz. Onsuz bütün varlığı bir mübarizədən ibarət olan insan cəhdələrində müvəffeq olamaz.

Əski zamanlarda insanlar müdhiş bir div heykəli və ya yırtıcı bir heyvan şəkli yonusuyor da, sonra buna qurban oluyorlardı. İmddi mədəni insanlar dəxi bundan başqa bir şey yapmırlar. Bunlarla kəndi xəlq-kərdələri olan mənəvviyata qurban oluyor. Heyəti-camiənin xəlq etdiyi əsas və əqnümalara fəda oluyorlar. Vətən fikri, milliyyət məfküresi, hürriyyət və müsəvat amilləri iştə hazırlıksız insanlardan minlərlə, milyonlara qurbanlar istəyən bütələr!

Mövcudatdan hər hanki növünü alsanı əvvəlki şəklini dəyişərək əsasən həlli-bəlavətədə bulunan surətinin mütekəmil şəklinənən başqa bir şey olmadığını görünürsünüz. Qurban da öyledir. İnsan daima qurban vermiş, bəşəriyyət hər zamanda qurban kəsmişdir. Türk şairi-süxəndəni Tofik Fikrət bəy dediği kibi:

"Din şəhid ister, asiman qurban!"

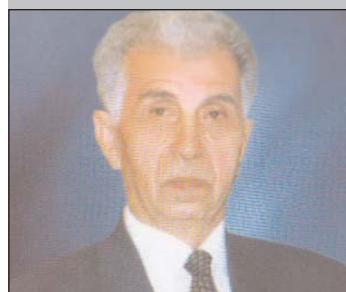
Hər zaman, hər məkanda qan, qan, qan!"

İmdi üçüncü qurbançı ki, dünya, şairin dediği qanlar içində qəltandır. Millətlər təbbəbüd etdikləri amallarına irmək üçün qurbanlar veriliyorlar. "Mülkül-mal"ın qana suşamış bu zamanında verilən qurbanları övladı-bəşər heç bir zamanda vermemişdir. Dünənədən həqiqi-bəqə qazanmaq istəyən millətlər Kəbəyi-amanlarını təvəfa gələrək Mina səhrasında bulunuyor, istə üç ildən bəridir ki, qurban kəsiyorlar. Nə dəhşəti qurbangah!

Bu meydanda kəsilən qurbanlar iki növdür: Bəziləri öz arzusu, eşqi və iradəsi ilə bilərək, təniyaraq, təbbəbüd etdigi ilahi-sinə qurban oluyor. Digerləri isə bizim kəsəcəğimiz qurbanlar kibi başqalarının amal və arzularına fəda olub boğazlanıyorlar.

Bu qurbangahda biz də varız. Boğaza gələn milyonlarla insanın bir kaç milyonunu dəxi müsəlman millətləri təşkil etməkdədir. Bu milyonlar hənki bir "mal

Məhamməd Əmin

Sirməmməd HÜSEYNOV

Bakı seminariyası

Məktəblər müəllimisizdir. Bu məsəle bizdəki məsələlərin məsələsidir. Bu "məsələlər məsələsi" mövzuinde söylənmiş söz, yazılmamış yazı qalmamışdır. Məlumdur ki, məktəb bəzilərinin əvamənə təsəvvürü kibi filan qədər mükəbbəh həvaya malik işiq otaqlardan və nizamla tətib edilmiş skamyalardan ibarət degildir. Məktəbi ruhlandıran, onu farşların dedigi kibi "kar-gahi-adəmsazı" halına getirən alil oradakı müəllimdir. Müəllim ruhlu olur. Müəllim uşaqlarına dərs verdiyi xəlqin diline, adətinə aşına və onu sever ruhlu və fəal bir xadim olursa, ancaq o zamandır ki, naqis de olsa, bizi tərbiyəye mədar olan rus-müsəlman məktəblərindən faidə görəcəgiz. Yoxsa ortadakı kəndiligidən bixəbər "uçitel-lər"-dən yarımcıq "uçeniklər"-dən başqa bir şeyi gözləmək əbəsdir.

Bu, bu gün, tərbiyə və təhsil məsələləri ilə az-çoq aşına və əlaqədar olanlarımızın istidlalatları müxtəlif olsa da, nəticə etibarilə qəbul və etiraf elədikləri bir həqiqətdir.

Şübhəsiz ki, milli tərbiyəmizin milli qaim əsaslar üzərinə dikilməsi üçün arzu olunacaq darülmüəllimin bu məqaləmizlə bəhsini etdигimiz "Seminariya"dan əlbəttə ki, başqadır. O "mədrəsə"dir. O mədrəsə ki, idareyi-ruhaniyyə ilə müsəlman cəmaətinin öz idarəsində olub, rusca ilə rus tarix və coğrafiyası məcburi olmaqla bərabər, bütün dərsləri türkçə oxudulacaq və oradan çıxanlar xəlqimizin müəllimi ile mollaşını təşkil edəcəklərdir. Fəqət millətin üregində bəslədiyi bu əməlinə yetişincəyə qədər mövcud tipdə seminariyaları dəxi rus-müsəlman məktəblərinə yarar bilinibə mətlub müəllimlər yetişdirəcək bir hale qoymaq məmkündür. Bu imkan xatiressinə vəqt və münasibet olduqca müsəlman cəmaəti Qori seminariyasında türkçənin mükəmməl bir dərəcəyə qoymasını tələb etmiş, bu xüsusda, hətta Bakı bələdiyyəsi Qori darülmüəllimine verilmək üçün ilə 1000 manat ayırmış və bu pulu 1905-ci idən bəri verməkdə davam etmişdir. Bakı bələdiyyəsinin bu məsrəfi müqabilində gördüyü faidə varmı? Bu sualın cavabı Qori seminariyasının haman əvvəlki kibi türkçə "piyada" müəllimlər buraxması ilə mənfi bir surətdə verilmiş oluyor. Fəqət yalnız mövcud seminariyalarda türkçeyi mükəmmələşdirmək deyil, "yerilərə", bilməsə müsəlmanlara məxsus xəlq məktəblərinə müəllim yetişdirmək üçün yeni seminariyalar açılması tələbi də mövcud idi. Bu tələb yalnız cəmaət nümayəndələrinin istədiyi deyil, Qafqasiya məarif müdürü Rudolf cənablarının da hər münasibətə söylədiyi arzusu idi. Əz cümlə, eksəren müsəlman məktəblərinə müəllim hazırlamaq üçün Bakıda bir seminariya açılması təsəvvür olunuyordu. Fəqət, seminariyanın bir an əvvəl qovlən-felə gelməsi üçün Bakı bələdiyyesine 10.000 manat ayırması istənilirdi. Bakı əsasən bu fikrə müvafiqət elədi. Seminariyanın da açılıb qovlən-felə çıxarılması tərtibatı Qafqasiya məarifi-ümumiyyə müdiri cənablarından Bakı mə-

Azərbaycan milli qurtuluş hərəkatının ideoloqu və lideri, ilk həqiqi demokratik Xalq Cümhuriyyətimizin banisi M.Ə.Rəsulzadənin zəngin içti-mai-siyasi və ədəbi-bədii publisistik ırsinin I cildi (1903-1909) 1992-ci il-də, II cildi (1909-1914) 2001-ci ildə işiq üzü görmüşdür. İndi onun 1915-1916-ci illərdə dövri mətbuatda dərc olunmuş əsərlərinin III cildini oxuculara təqdim edirəm. Zənnimcə, 10 ildə təmənnənəz hazırladığım bu əsər Azərbaycan tarixi və bütövlükdə I dünya müharibəsi dövrü tarixi ilə məraqlananlar üçün faydalı olacaqdır.

Ön söz

arif müdürü cənablarına tapşırıldı. Məsələ götürüldü, qoyuldu, qoyuldu, götürüldü. Nəhayət, öyle məsləhət görüldü ki, anlaçaq Bakı seminariyası qarşıq bir seminariya olsun, yəni burada həm müəllimlər, həm də müəllimlər hazırlanınsın. Daha sonra məsələ gəzişə-gəzişə hərəkatdə bulunub, eksəren müsəlman məktəblərinə məxsus müəllimlər hazırlamaq fikir və təşəbbüsü ilə vücuđe getirilmək istenilən seminariya həyəlesi tamamilə başqa bir şəkil qəbul edərək qəlp mahiyyət etmiş oldu. Böylə məsləhət görüldü ki, bu seminariya ünas seminariyası olsun. Aşkardır ki, ünas seminariyasına müsəlman ünaslarından gedəcək adam olmayıcaq. Olsa da yüzde bir ancaq tapılacaq. Buna görə də müsəlman xəlq məktəblərində yerli müsəlmanlardan müəllimlər hazırlamaq fikri tamamilə gömülüb, su, yene köprünen o tayında qalacaq.

Eşitdigimizə görə "Bakı ünas seminariyası"nın açılacağı münasibəti ilə Bakı direksiyası şəhər məarif heyetine müraciətə yuxarıda məzkar on min manat təxsiati istiyor. Əcəba, məarif heyəti bu təklifi nəsil tələqqi ediyor. Məsələnin ilk şəkli təsiri altında qalaraq imdiki surətinə heç etina etmiyəcəkdir? Yerli məktəblərin, yerli xəlqin ehtiyacı bir kənarda qaldığını görüb də bu xüsusə diqqət verməyəcəkdir?

Bize öyle gəliyor ki, on min manatını verəcək olan yerli düma, açılaçaq seminariyadan yerli xəlq üçün böyük bir faidə gözləməli və bu müəssisənin yerli məktəblərin ehtiyacı nöqtəyi-nəzerindən lüzumini dərkə rəftar etməlidir. Bunun üçün da Bakı bələdiyyəsindən təxsisat alacaq Bakı seminariyası sırf qadınlara məxsus olmayıb, yerli məktəblərə yerli müəllimlər, həmdə faidəli müəllimlər yetişdirə bilecək bir hale qoymalıdır. Bakı seminariyasına girecək olan tələbədən başqa, ümumi məlumatla bərabər yerli dildən də müyyəyen dərəcədə hazırlıq istəməlidir. Bununla bərabər tələb eləməlidir ki, seminariyanın türkçə və sair yerli dil programı qüvvəli olsun, bu program eyni zamanda qüvvəli, bacarıqlı müəllimlər tərəfindən öqrədilsin. Böylə müqtedir bir müəllim cəlb edə bilmək üçün də seminariyadakı dil müəllimlərinin məəsi kafi dərəcədə olmalı və kafi dərəcədə məaşla dəvet olunmuş müqtedir yerli dil müəlliminin verəcəgi dərsdən mətlub nəticə ala bilmək üçün bu dilləri də rusca və sar dərslər kibi "statni" hesab etməli, ruscadan zeif olan bir seminarist kibi türkçədən zeif olanlara da öyləcə məktəbdən məzun olmaq səlahiyyəti verilməlidir.

Xülasə, açılaçaq seminariyanın yerli məktəblərə bilinibə dəğerli müəllimlər hazırlanacaq şəraiti həqqində təminatı-lazımə olmadan verilən şəhər pulu bir qəpik də olsa, hədədir? Ümumi tipdə, onda da, uçitelnisalar hazırlayacaq bir seminariyanın xərcini ümumi mənbədən vermək mümkündür. Xüsusi mənbədən alınacaq təxsisat müqabilində xüsusi faidəli də təmin olunmalıdır. Ələxüsus ki, bu xüsusiyyətin faideyi-ümumiyyəsi aşkar və hərgiz qabili-inkar deyildir!

M.Ə.Rəsulzadə

"Açıq söz", 9 sentyabr 1916, №281

Əsərləri Üçüncü cild (1915-1916)

ilə maraqlanan tapılmadı. Bunun nə kibi mühüm bir şey olduğunu isə bir kəndli dərk etdi. Gecədə minləri havaya sovuran Bakı milyonerlərinin bu xəber boş bir söz kibi qulaqlarında vizildədi. Fəqət alın tərilib, əl qabarı ilə çəlşən və gündəliklərinin min müşkülətlə qazana bilən Culfa əmələləri "bəlkə bundan bir şey çıxar" – deyə düşündülər. Boğazlarından kəsib 16 manat toplaşdır. "Bərg səbzist töhfəyi-dərvish" deyə, bu dəgərli töhfələrini "Fənn və ixtira" naminə təqdim etdilər.

Bu kiçik fəqəre bizə böyük bir aləm açıbor. Göstəriyör ki, xəlqımızdə dərin bir intibah, tərəqqi var. Böyle bir intibahın xəvasımızda azlıq yasmazı mövcib oluyorsa da, kəndlilərimizdə əmələlərimizdə, millətin kütleyi-külliyyəsinə təşkil edən bu iki kötük də görünən gögərmək əlaməti "millət ağaçının" təzədən yarpaqlanıb da çiçəklənəcəgini təbşir etməzmi?

Hərbzədələr həqqində xəlq ianəyə dəvət olundu – qəpik-qəpik yiğilan xəlq parası yüz minlər vardi. "Hophop"namə də cəmaətin şahıllarla yiğilan xirdalıqları ilə təb olunmuşdu. Hər hankı möhtac ianə bir fəqərə həqqində türkçə metbuatda neçə sətr yazılsıa, xəlqın o xüsusbəti icabəti daima görülür. Bəzi xüsusbətlər bu icabet görülür, səbəbinə ərəzi bir taqım şərtlərdə aramalıdır. Fəqət bu vəqət qədər xəlq tərəfindən olunan ianələrə nisbətən aeroplana olunan ianənin mənaca əhəmiyyəti bir on, bəlkə də birə yüzdür. Çünkü, xəlqımız arasından tapılan bu ərbəbi-himmət millətimiz arasında elm və fənn dostları yetişdigi göstəriyör. Görünüyor ki, kəndlilərimiz və əmələlərimiz arasında belə bir millətin milletlər arasında möhtərem mövqə tutub da dünyada həqq-i-bəqa sahibi olmaq üçün aləmi-mədəniyyət və bəşəriyyətə dəgərli faidələr verməsi fərz olduğunu qananlar var. Əvət, mədəniyyət sərgisində ziqiyət bir əsər dühəsi olmayan millət vücutunu isbatda müşkilət çəkəcək. Halbuki o sərgidə asarı-dəhasıyla böyük bir elm, fənn və sənət köşkü vücuđe getirə bilməş bir millətin bütün aləm yığılsı da vücutunu inkar edəməz! Böyle qeyri-qabil inkar olan bir vücuđ isə dünya durduraca durar, mədəniyyət mövcud olduqca yaşar. Yaşar da dühəsinin faidə və səmerəsini görər.

Bakı quberniyasından ianə göndərən bir kəndli ilə Culfa əmələlərinin ianəsi göstəriyör ki, millətlərin bu böyük hikmeti-bəqasını avamımız dəxi qanmaja başlamışdır. Təəssüf olunacaq məsələ varsa, o da bu qanacaq daireyi-şümulunun mehdud olmasıdır. Könül arzu edərdi ki, cavanlarımla məarifməndlərimiz arasında ali elm və fənni niyət və məqsədlərini duyanlarımla çoxalsın və yene arzu edərdi ki, bu məqsəd və niyətə danlanıraq təqdir edə bilən "Kəndli"lərimizlə "əmələlər"mizin sayı "bir" lərlə degil, "min"lərlə ölçülüsnə!

M.Ə.Rəsulzadə

"Açıq söz", 12 sentyabr 1916, №283
Həzli – lətifə
Rüşd – inkişaf
Xəvas – əsilzadələr
Təbşir – şad xəbər
Bəqə – varlıq
Şümul – əhatə etmə
Ərəz – əlamət

Sühə məsələsi

Bütün dəhşətlərinə məruz qaldığımız Büyük Dünya müharibəsindən əvvəl keçən illərdə hər təref və hər yanda daima

Mifdən Yazıya və yaxud tərsinə – ana variantlara doğru

(Əvvəli 24-25-ci səh.)

Muxtar Kazimoğlu: “Dədə Qorqud”da Yازıdan gəlmə məqamlar az deyil. Kamal müəllim belə məqamlardan bəzən eləsini nişan verir ki, o, bizim heç birimizin ağlına golmir. Təpəgözün intihar istəyi belə ağlagəlməz məqamlardan biridir. Təpəgöz deyir, mən çox anaları gözü yaşlı qoydum, bəlkə, bu göz yaşıdı məni tutan? Mən elə ölüsem yaxşıdır. Bu, mif poetikasından, dastan poetikasından konar hadisədir, sərf Yazı düşüncəsinin məhsuludur. “Dədə Qorqud” dastanında bu cür sərf Yazı mədəniyyətindən irəli gələn poetika elementləri ilə mif arasındaki münasibəti aydınlaşdırmaq, iki təref arasındaki sərhəddəri müəyyənləşdirmək üçün Kamal müəllim xüsusi terminlər irəli sürür: yaranan Dastan, yazılın Dastan. Yaranan “Dədə Qorqud”la yazılın “Dədə Qorqud”un qarşılıqlı elaqası və ferqi müzakirə etdiyimiz “Mifdən Yazıya...” kitabından ana xətt kimi kecir.

Kamal Abdulla: Əslində, “Dədə Qorqud” dastanında tarixi roman elementləri var. Mən belə təsəvvür edirəm ki, Dədə Qorqud öz başına gələnləri yazıb. Yəni tarixi roman janrıının əlamətlərini də burada axtarmaq mümkündür.

Məhərrəm Qasımı: Bir bir vaxtlar “Gizli Dədə Qorqud” əsərimi oxuyub əl-əl gəzdirirəkən prosesin necə davam edəcəyini bilmirdik. Amma zaman içərisində göründü ki, “Gizli Dədə Qorqud” davam eləyən bir tədqiqatdır və əlimizin altında olan bugünkü kitab da böyük, fundamental axtarışların nəticəsidir. Mən sizə maraqlı bir müqayisəni xatırlatmaq isteyirəm. “Gizli Dədə Qorqud” silsiləsinin birinci kitabı ile bu sonuncu kitabını müqayisə etdim, təqrübən, 70 faiz fərqlidir. Bu, onu göstərir ki, Kamal müəllim prosesdə öz tədqiqatını, polemik yanaşmalarını inkişaf etdirmişdir. Hətta müəyyən məsələləri bir çox hallarda əvvəlkindən fərqli istiqamətdə inkişaf etdirməsi çox aydın görünür. Ən başlıca olan və tədqiqatın da üzərində qurulduğu əsas məqam ondan ibarətdir ki, yaradılan Dastanla yazılın Dastan biri-birinin eyni deyil. Yəni indiki halda bizim elimizdə olan yazılın Dastandır, yaradılan dastanı isə buna qədər olan, yəni mif mərhəlesi kimi qəbul etmək olar. Kamal müəllim bu prosesi mif mərhəlesi, epik mərhələ və deformasiya mərhəlesi kimi üç mərhələdən tədqiqata cəlb edir. Əlbəttə, mən ozanların repertuarının davamçısı olan aşıqların repertuarı üzərində apardığım müşahidələrə əsasən də deyirəm, ki, “Dədə Qorqud” dastanının dili ozan dili deyil. Niyə? O, bir kahinin, dilidir. O kahin təqrübən Zəlimxan Yaqub kimi, Məmməd Aslan kimi ziyanlı ozandan eşitdiyi mətni öz bədii təfəkküründə süzərək yazıbdır. Burada qədim təfəkkür öz işini görməkdədir. Əvvəl ozan eposu nə şəkildə söyleyib, onu söyləmək çətindir. İndiki halda əlimizdə mətn olan vasitənin, yəni kahinin mətnidir. Bu mənada Kamal müəllim bunu yazılın dastan olaraq qəbul eləyir. Mif mərhəlesi sözə təzahür eləyir, yaradılan dastan isə cümlə ilə təzahür eləyir. Bu da müəllif tərefindən çox dəqiq müəyyənləşdirilmiş elmi qənaətdir. Burada yunan mifologiyası ilə, eləcə də dünya mifologiyasının müxtəlif obrazları ilə aparılmış müqayisələr böyük maraq doğurur. Mən düşünürəm ki, Kamal müəllimin başlığı bu iş tekke “Dədə Qorqud”la məhdudlaşmamalıdır. Eyni iş “Koroğlu” dastanı ilə də bağlı aparılmalıdır. Bəlkə, bu yüksək də Kamal müəllimin üzərinə düşəcək. Əlbəttə, bunu bir təklif olaraq deyirəm. Ancaq “Koroğlu”da də bu nəzerə alınsa, son dərəcə əhəmiyyətli olar. Burada təfəkkür fərqi nədir, model fərqləri nədir, bunlar araşdırılsısa, maraqlı olar.

Kamal Abdulla: "Koroğlu" məsəlesi ilə bağlı deyim ki, biz faktiki olaraq bir elmi, bədii tədqiqat açarı təklif edirik. İndi o açar hara düşərsə, düşsün. Mən kitabın sonunda demişəm ki, biz öz sözümüzü dedik, bizdən əvvəl və bizdən sonra deyənlər salam olsun!

Tərlan Quliyev: Mənim bir sualım var. Məni hər bir əsərdə tarixilik maraqlandırır. Amma eyni zamanda bu əsərdəki yanaşma, üslub mənim çox xoşuma geldi. Yəni “Dədə Qorqud” burada qədim, mifoloji köklərə malik bir əsər kimi təhlil olunub. Belə cıxır ki, “Dədə Qorqud”dan sonrakı abidələrə də biz bu üslubda yanaşa bilərik. İndi mən konkret olaraq bilmək istəyirəm ki, “Dədə

Qorqud” şeirlərində mif nə şəkildədir?

Arif Ömrahoğlu: Mən kitabın iki səciyyəvi cəhətini qeyd etmək istəyirəm. Birinci cəhət budur ki, Kamal Abdulla çevrilməsinin o, heç bir problemdə başqalarının başladığı yerdən başlaması nöqtə qoyulan yerdən başlayır. Əsərlərində forqlı bir baxış mövcud olduğuna görə, gizli məqamlar dan bəhs etdiyinə görə, onun yaradıcılığı birmənalı qarşılıqlıdır. Kamal Abdulla yaradıcılığını ikinci əsas cəhəti ondadır ki, onun hər əsərində bir sistem olur. O cümlədən bu əsərdə. Burada Kamal Abdullanın "Miflən Yazyva və yaxud Gizli Dədə Qorqud" əsəri haqqında tekçə "Dədə Qorqud" ətrafında danışdılar. Ancaq mən bu əsəri tekçə "Dədə Qorqud" haqqında yazılmış əser hesab etmirəm. Müzikirə etdiyimiz əsər mifoloji dönen və bu gün haqqında bir əsərdir. Kamal Abdulla yazır ki, Mif üçün söz, kollektiv əsasdır, Yazi üçün cümle, fərd əsasdır.

Kamal Abdulla: Çünkü sözün müəllifi yoxdur, cümlənin müəllifi var.

Arif Əmrəhəglioğlu: Mən bir çox şeylər deyə bilərəm ki, bunlar Kamal Abdullanın əsərində illər dəfə qoyulur. Məsələn, biz Edip kompleksini biliirdik. Haqqında oxumuşduq. Ancaq Buğadı kompleksi haqqında ilk dəfə buradan xəber tuturraq. Yəni Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında bu kompleks haqqında ilk dəfə o behs edib və çox maraqlı yozum verib. Yaxud bütün yazı mifdər başlayır, amma heç bir yazı mifə axıra qədr qalılıq gələ bilmir. Bu gün də qalib gələ bilmir. Niya?...

Kamal Abdulla: Şeir buna imkan vermir
şer hemişə mifin ruhunu canlandırır.

Arif Əmrəhoğlu: Lotmanın bir sözü var
“Mədəniyyət qadağanın başlayır”. Kamal Abdulla
la da buna fikir verir. Yasaqlar: mifdə, yazida. Bu
gün yazıda olan yasaqların eksəriyyətinin kökü
mifdən gəlir. Məsələn, mən özüm deyə bilinə
ki, mən miflə düşünürəm, yazı ilə yaşayram. Ka-
mal Abdulla da yazar ki, miflə yazı arasındaki mü-
nasibətlər sıfahı ədəbiyyatla yazılı ədəbiyyat aras-
sındakı münasibətlər deyil, ağızla təfəkkür arasındakı
münasibətlərdir. Biz bu gün yazı ilə yaşay-
rıq, ancaq miflə düşünürük. Kitabda çox məsələ
var. Onlara toxunmaq istərdim. Vaxt imkan
vermir. Bu kitabı bizim zamanı bilinməyən dül-
süncomizə konseptual, sistemli bir baxış hesab
edirəm.

Muxtar Kazimoğlu: Kamal müəllimin həm elmi, həm də bədii yaradıcılığında əlyazmalarla bağlı xüsusi mənənalar, möqamlar var. “Əlyazma” onun yaradıcılığında xüsusi semantik yükü olan bir obrazdır. Bu mənəda əlyazma mütəxəssisi ki Mi Möhsün müəllimin fikirlərini dinləmək bizim üçün maraqlı olardı.

Möhsin Nağısoylu: Kamal müəllimin bu əsərinə müxtəlif tərəflərdən yanaşmaq olar: filolog gözü ilə, dilçi gözü ilə, əlyazmaçı gözü ilə. Mən əlyazmaçı gözü ilə bir-iki kəlmə demək isteyirəm. Kitabın axırdan başlamaq isteyirəm. Kitabın axırında son sözdə bir ifadə var: ruh bili cisi. Deməli, mən belə qavradım ki, ruh deyəndə əsərin şifahi variantı, yəni ki, onun hələ yazıçı alımmamış şəkli, mif şəkli nəzərdə tutulur, yazı ilə onun artıq mətni ortaya qoyulur. Mətn üzərində çalışanlar bilir ki, mətn heç də müəllifin yazdığının deyil. Yəni "Kitabi-Dədə Qorqud" heç də ozanının yazıya aldığı mətn deyil. O, hər hansı bir katibin

yaziya aldığı mətndir. Abidədə elə məqamlar və ki, bunu sonradan yazıya alan katib özündən əhəmiyyətli və edib. Məsələn, islamla bağlı məqamlar. Dördüncü rüdan da, müasir ağıl bunu qəbul etmir, oğuzlu həm şərab içirlər, həm də gəlib dəstəməz alıb nəzər məz qılırlar. Yəni burada paradoks yaranır. Mətbəələrdə belə qeyri-adi hallar, uyğunsuzluqlar çəkiliş olur. Məsələn, Nizaminin “İsgəndərnəma” əsərinin axırında da belə bir xarakterik paradoks var. Şair öz ölümünü təsvir edir. Bu, ağlabatan deyil. Bu, kimin qələminin möhsuludur? Katibin Füzuli “Hədiqətüs-süədə”da deyir ki, ərəblərin öz təxəllüsü yənə kitabları var idi, farsların öz təziyə kitabları var idi, amma türklər o kitabların haşıyələrindəki aksəhifələr kimi qalmışdlar, bilmirdilər ki, öz dillərində nə oxusunlar. Yəni, Füzuli yə görə, Kərbələ müsibəti haqqında türkçə heç nə yox idi. Amma bu, belə deyil. XIV əsrдə, lap elə Füzulinin dövründə da belə təziyə kitabları var idi. Deməyi, türkçə təziyə kitablarının yoxluğunundan danışmaq bir üsul, bir priyomdur. Eləcə də “Leyli və Məcnun” əfsanəsi haqqında Füzulinin dedikləri buna səciyyəvi misaldır. Füzuli yə qədər türk dilində “Leyli və Məcnun”lar var idi. Yəni əslində, Füzuli “Nizami” səviyyəsinə yüksələn əser mənimsənilənmişdir” demək isteyir. “Dədə Qorqud” manşetində da uyğunsuzluqlar var. Məni Kamal Abdullanın kitabında qane edən nə oldu? Müəllif mətbəədəki sözlərin həqiqi, məcazi, gizli olan mənalara diqqət verib. Kamal Abdullanın “Mifdən Yazma” və yaxud “Gizli Dədə Qorqud” əsəri yeni idarəyə yaradı. Mən belə hesab edirəm ki, yəni araşdırılmalar əsasında “Dədə Qorqud”un da yəni nəşrinə ehtiyac var.

Kamal Abdulla: Çox maraqlı təkəlifdir. Məcəd, bu yeni nəşrə elmin müxtəlif sahələrinə ayma mütəxəssislər, hətta iqtisadçılar da cəlb olunmalıdır. Digər tərəfdən, əlyazma mənim üçün ümumiyyətlə sirlər anlayışdır. İlk dəfə bunun fərqinə inşəpaniyanın Seviliya şəhərində, Əlqəzər sarayında vardım. Bu, ərəblərdən qalan möhtəşəm saraydır, indi muzeydir. Elə də gözəl, tutaq ki, Luvr kimi, gözəl, bərbəzəklə təmiri yoxdur. Baxıram, divarlar da latinca nə isə yazılıb, oxuya bilmirəm, o da mənim üçün bir sirdir. Onun altında isə ərəb dilindəki yazıların izləri görünür. Yəni mətn deyilən şəhər öz-özlüyündə müqəddəs və sirlər bir şeydir.

Seyfoddin Rzasoy: Kamal Abdulla özü sözü ile birlikde vahid bir mətn fenomenidir. Onun “Gizli Dədə Qorqud” silsiləsindən olan tənilən xarakterlə (bədii, elmi və ümumən bədii elmi) mətninin qarvanılması və dərk olunması yə radıcı subyekti və onun yaratdıqlarını birlikdə gətirməyi, birlikdə təsəvvür, təxəyyül və təhilib möyəti tələb edir. Burada yaziçı və sözlü mətn birlidə vahid mətnidir və bu total mətnin adı “Kamal Abdulla”dır. “Kamal Abdulla” mətni bütün həllardarda öz məkan-zaman materiyası baxımında milli materialdan qurulub. Lakin biz bu fenomendə milli materiyanın ister yaradıcı şəxsiyyətin, tərsə də onun düşüncəsinin məhsulü olan mətnin təşkilinin (oluşmasının) forqlı səviyyəsi ilə üzləşirik. K. Abdulla bütün mətnlərini Azərbaycan dilində “yazmasına” baxmayaraq, onun “yaradığın mətnlər eyni zamanda iki dildə — həm milli dildə, həm də başqa dillərdə “danişa bilir”. Burada “başqa” dedikdə hansı dil ailisino mənsub olmasından asılı olmayıaraq, bütün dilləri öz içərisindən alan, almaqla bərabər onların fəvqünə qalxan onların canını, ruhunu, sxemini, yəni onları DNT səviyyələrində genetik yazısının təşkil edən metadil nəzərdə tutulur. Söhbət heç də “metadil” anlayışının tərifindən, yəni materiyanın hər hər təzahür formasının məkan-zaman elementləri sıvıyyasında sxemleşdirilmə üsulundan getmə “Kamal Abdulla” mətnində “metadil” anlayışının özü onun bütün “Gizli Dədə Qorqud” yaradıcılığını özündə fokuslaşdırın “Mif” və “Yaz” konseptlərindən cəmlənmiş forqlı hedididir. E

konseptlerindən qurulmuş fərqli hadisədir. E mənada Kamal Abdulla Azərbaycan dilində y ratdığı mətndə öz oxucusu ilə təkçə Azərbaycan dilində deyil, eyni zamanda bütün başqa dillər də danişır. Yəni dillerin fövqünə qalxır, elə b səviyyəyə gedib çıxır ki, orada bütün dillər birlşir, universal dil modelinə, yəni metadilə çevrilir. Lakin bu, bizim semiotikadan tərifini bildiyim “metadil” yox, Kamal Abdullanın cəmi iki işarədən — Mif və Yazı işaretlərinə qurduğu “başqa bir metadildir. Elə bir dildir ki, ilahi-kosmoqon

səviyyədə hamı o dildə danışıb. İnsan hələ dil açmamışdan qabaq öz əti, qanı, cismi, ruhu ilə o dilde danışıb. Ona görə də Kamal Abdullanın mətnləri başqa dillərə çox asanlıqla tərcümə olunur. Ona görə də Kamal Abdulla “Gizli Dədə Qorqud” silsiləsinin növbəti mətni olan “Yarımçıq əlyazma”da Qorqudu da, Xətaiini də, Xızırı da, Nur daşını da, Əl-Yazmanı da eyni dildə danışdırı bilib.

Tofiq Hacıyev: Deyim ki, övvəlki dövrlərdə belə müzakirələr olurdu, ancaq indi, demək olar ki, yoxdur. Ancaq belə müzakirələrə bizim mənəvi ehtiyacımız vardır. Mən birinci bizim Folklor İnstitutuna təşəkkürümüz bildirirəm. Yada salım ki, biz on ildən artıqdır ki, hər il aprelde “Dədə Qorqud” seminarı keçiririk. İşimiz elə də təbliğ olunmur. Ancaq orada çox maraqlı, dəyərlər elmi məruzələr oxunur. Bu il Kamal müəllim həmin seminarda iştirak etməklə institutumuzun qorqudşünaslıq sahəsindəki geniş fəaliyyətinin canlı şahidi oldu. Folklor Institutunun təşkilatçılığı və böyük əksəriyyət şəklində iştirakı ilə baş tutan bugünkü müzakirə ilə də Kamal müəllim, əslində, bizim fəaliyyətimizi yenidən qiymətləndirdi. Kamal müəllimin bu kitabı, digər əsərləri haqqında geniş söhbət etməyəcəyəm. Cüntki mənim bu barədə geniş yazılarım çıxıb. Onun əsərləri haqqında hər vaxt yazmışam. Kamal müəllim “Dedə Qorqud” qəhrəmanlıq dastanını komediya kontekstində mənalandıranda da onun haqqında yazmışam. Ona görə də ümumi şəkildə danışmaq istəvirəm.

Deyirik ki, kitab oxunmur. Amma bu gün aydın oldu ki, hamı Kamal Abdullanın kitablarını oxuyur. Yeni bilmək lazımdır ki, fikir kitabı həmişə oxunur. Bu "Mifdən Yazyıva və yaxud Gızılı Dədə Qorqud" kitabı vaxtaşırı nəşr olunur. Səbəbi oxucu tələbatıdır.

Kamal müəllim yenilikçidir. O, “Dədə Qorqud”a həsr olunmuş namizədlilik dissertasiyasında belə ilk dəfə olaraq mətn dilçiliyini başlادı və bu sonralar monumental kitablarla nəticələndi. Yəni ideya inikşaf edib böyük nəticələrə gətirdi. “Dədə Qorqud” o dissertasiyada tarixi qrammatika planında verilmişdi. Ancaq o, sonralar nələrə çevrildi?! Mənim Füzuli haqqında bir sözüm var. Deyirəm ki, biz oxuyanda gördüyüümüz Füzuli o Füzuli deyil. Gərək daxili mənasından xəbərin ola. Bu, ona bənzeyər ki, dağ aaxib onu görürsen, amma onun içərisindəki qıymətli metallardan, ləl-cəvahıratdan xəbərsiz qalırsan. Füzuli mətninin də içiñə girmək lazımdır. İndi “Dədə Qorqud” da bir uca dağdır. Biz onu tədqiq edərkən daha çox sözlərlə məşğul oluruq. Filan söz belə oxunmalıdır, filan söz isə belə. Kamal müəllim ilk dəfə “Dədə Qorqud” mətninin içiñə girdi. Kamal müəllim o vaxt Bamsı Beyreyin ölümündən danışında onun fikirləri ilə bəzimiz barışdıq, bəzimiz barışmaq istəmirdik. Amma düşünəndə gördük ki, orada türkün inanc psixologiyası var. Kamal Abdulla Beyreyin ölümünü bu kontekstdə açdı. Yəni Beyreyin ölümü bu kontekstdə açıla bildi. “Dədə Qorqud”u bu nöqtədən başlayan Kamal Abdulla onu bədii və elmi istiqamətlərdə inikşaf etdirdi. O, “Dədə Qorqud”un alt qatlarını açıb dünyaya tanıtdı. Mif bəşəriyyətin həm ilk elmi yaradıcılığıdır, həm də eyni zamanda obrazlılıqdır, bədililikdir. Kamal Abdulla bu elmiliklə bədililiyin vəhdətini yarada bildi. Biz Avropa ilə Asyanın əlaqələrindən danışırıq. Ancaq Kamal müəllim buna alt qatda etruskların nümunəsinində yanaşaraq tamamilə konkret bir əlaqəni, bağlı üzə çıxardı. Bu baxımdan almanınlarla, onların “Nibelunqlar nəğməsi” ilə “Dədə Qorqud kitabı”nın müqayisəsinə həsr olunmuş tedbirler xüsusilə misilsiz fealiyyətdir və mən bütün bunların hamısına görə Kamal müəllimə dərin təşəkkürümüz bildirəm.

Muxtar Kazimoğlu: Mən müzakirəmizi yekunlaşdırmaq istəyirəm. Yekun olaraq bildirmək istəyirəm ki, Kamal Abdullanın “Mifdən yazıya və yaxud gizli Dədə Qorqud” kitabı fikri, düşün-cəni tərpədən, mübahisələrə geniş meydan açan, yeni yazılar yazmağa rəvac və tekan verən bir əsərdir. Belə əsərlər yazımcıda Kamal Abdulla-ya yeni-yeni uğurlar arzulayıram.

Kamal Abdulla: Çox sağ olun. Bir daha hanımıza təşəkkür edirəm.

Seyran Səxavət: "Etiraf etmək hər kişinin işi deyil"

Sözün missiyası insanı dəyişdirmək, daha kamil, daha üstün mərtəbəyə qaldırmaqdır. Urvatdan düşməyən söz isə yazıcının vizit kartıdır. Hər zaman, hər şəraitdə orijinallığını, əsilliyini qoruyub saxlayan və sözünə bərabər olan kişilərdən biridir Seyran Səxavət. Yazıçı Seyran Səxavətlə səhbətləşmək sözün işqılı, həyalı yerinə, ilkinliyinə qayitmaqdır.

- Sizə görə həyatda ən asan və ən çətin şey nədir?

— Mənim üçün dünyada ən asan şey doğulmaqdır. Cənki burda mənim heç bir iştirakım olmayıb. Yəqin ki, ən çətin şey də ölmək olar, inşallah.

- Ucqar bir kənddə yaşamağa məcbur olsayıñız, dolanışınızı necə çıxardınız?

— İnsan məcburdur ki, özünü saxlaşın, yəni heç kəs könlüllü surətdə ölmək fikrində, iddiasında olmur. Mənim üçün o ucqar kənd mücərrəd bir şeydir. Amma yəqin o şəraite uyğun bir şey fikirləşərdim və yaşamağa, təbii ki, davam edərdim. Cənki yaşamaq, bütün cətinliklərə baxmayaraq, o qədər gözəldi ki, insanın yeganə işi, peşəsi, vəzifəsi elə yaşamaqdır.

- Keçdiyiniz ömrə yoluna baxanda ən çox nəyə üzülür, nəyə sevinirsiniz?

— Onları sadalasam, çox uzun bir siyahı alıñar. Mən daha çox sevinmişəm, düzdür, üzüldüyüm anlar da olub. Bəzən elə üzüldüyüm, yəni əziyyət keçdiyim anlar olub ki, bütün o sevinc, fərəh hamısı elə bil ki, köklü-köməli çıxıb, elə bil ki, quruyub, elə bil ki, bir də bitməz, cürcərməz...

- Valideyn və müəllimlərdən başqa, özünüzü kimlərə borclu bilirsiniz?

— Ümumiyyətlə, men özüm heç kimə borclu bilmirəm. Bir Allaha borclu bilirəm ki, onun izni ilə dünyaya gəlmisəm. O sözü o qədər işlədiblər ki, adam heç o sözə ilişib nəsə demək istəmir. Vətən qarşısında borc, valideyn qarşısında borc, övlad qarşısında borc, dost qarşısında, tanış qarşısında borc... Bütün bu deyilənlər inansaq, belə çıxır ki, insan elə doğulduğu gündən ölüne qədər xirtdeyəcən borc içində yaşayib. Bu, absurd bir şeydir, uydurma bir şeydir. Sadəcə, adam balası kimi yaşayırsan, insafnan, nefssiz yaşayırsan və hər şey onun içində öz həllini tapır. Yoxsa, onların hamisini bir-bir xirdalasan, borclar fikirləşsən adam dəli olar. Sadəcə olaraq, namusnan, qeyrətnən, nefssiz yaşayanda bunun içində hər şey gedir, bütün borclar bunun içində gedir, eriyir, bu və ya başqa şəkildə borclar qaytarılır.

- Uğrunda hər şeydən keçə biləcəyiniz varlığın adı?

— Bu bir psixoloji momentdir. Gərək o moment gələsin. Arıcaq orda qərar vermək olar, orda arıcaq nəsə addım atmaq olar. Yəni bu bir az konkret ovqat tələb eləyir, konkret vəziyyət tələb eləyir. Cənki eleşərlər var ki, o yolda adam canından, qanından, hər şeyindən, hər şeyindən keçə bilər.

- Özünüzü hansı peşədə daha yaxşı ifadə edə bilərdiniz? İndiki işinizdən razısanızmı?

— Mən Allahın, yəqin ki, istəkli bəndələrindən olmuşam, ona görə ki, mənə az-çox istedad verib və mən yazı-pozu ilə məşğulam. Əger bu olmasayıd, yəqin ki, əlimdən heç bir şey gəlməzdi. Uzaqbaşı, rəssamlıqla məşğul olardım, düzdür o sahədə qabiliyyətim sıfırdan da aşağıdır... O da olmasayıd, qarabağılyam, səsim var, oxumaqla özümü ifadə etəyerdim. Yəni insanın özünüifadə vasitələri həddindən artıq zəngindir. Sadəcə olaraq, ona tuşlanmaq, ona tənzimlənmək lazımdır. Amma o da taleyin işidir, yəni bəzən ona tuşlanmagan, istəməynən də olmur...

- Əzr istəmək sizə ağır gəlmir ki?

— Qətiyyən. Əger mənim bir işdə gü-

nahim varsa, təbii ki, olur, hamı kimi, üzr istəyəndə mənə elə yüngüllük gəlir ki, elə biliñəm, nəbilim, bir müqəddəs ziyanət-gahdayam, bir müqəddəs ziyanət-gahdan qayitmışam. İnanın, mən bunu çox səmi-mi deyirəm. Üzr istəməyin içində həm də bir etiraf var — səhvini etiraf. Etiraf eləmək də, başqa cür çıxmışın, çıxsı da olar, hər kişinin işi deyil. Ona gərek gücün ola. O güc də nədi, səmimiyyətdir. Səmimiyyətin olmasına, səhvine görə, günahına görə kimdənsə ne üzr isteyirsən, ne də ki, etiraf eləyirsən. Bunların ikisi də təxminən eyni şeylərdir. Bəli, mən səhvimi etiraf eləyəndə bütün varlığımın, bütün hücrelərimin ağrısı bir an içində qırılır, bir ağrılarından qurtarıram ve başlayıram adam kimi, adam balası kimi yaşamağa...

- Sabir deyir: "Ağladıqca kişi qeyrətsiz olur". Siz necə düşündürsünüz?

— Ağlamaq özü də çoxşaxeli şeydi. Böyük şairimiz onu, mən bilən, o mənada deyib ki, birdən deyirlər ey, "tay ağlama dəə..." Söhbət gözdən yaş çıxmışdan getmir. Ve ağlamağın da, belə deyək, müxtəlif növleri var. Çoxdan görmədiyim bir dostun yaxşı sədəsına ve yaxud uzaq olsun eşidən qulaqlardan, bir yaxınıni itirməkdən ağlamaq müqəddəs şeydir. Ya sevincdən ağlamaq, ya da kədərdən ağlamaq... Tay arvad kimi saçını yolub, üzünü cırmaqdən söhbət getmir. Heç gözdən yaş gəlməməyən də ağlamaq olar?

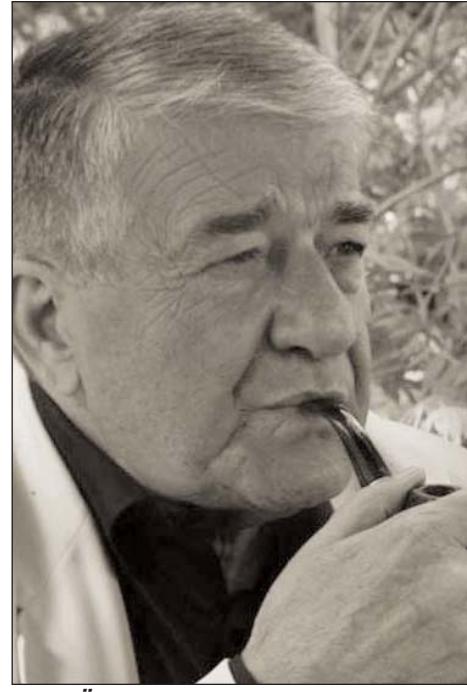
— Ağlamağın şəkli iki cürdür: bir var yaş çöle töküür, bir də var adamın öz içində. Yəni çöle tökülen göz yaşlarından içində tökülen göz yaşlarının fərqi var. Ağlamaq əslində intim bir şeydir. İstəmirsən heç kəs görsün. Mən içəriyə tökülen göz yaşlarının tərefdarıymam. Qaldı, Sabir çox düz deyib. Bu artıq başqa bir ağlamaqdır. Bunuñ içində göz qaytarmaq da var, milyonlar var, amma ağlayırsan, yəni "vallah vəziyyətimiz ağırdır"... Nə vaxt sorusursan: "Nə təhərsən, ə?" "Pisəm". Ə, cəhən-nəmə pis ol, gora pis ol. Bunlar hamısı ağlamağın növləridir.

- "Kaş ki filan ölkədə doğulaydım, filan xalqın nümayəndəsi olaydım" dediyiniz olurmۇ?

— Gərek düzünü deyəsən də. Mənim neinkin üryimdən keçib, mən onu yazmışam da. "Nekroloq" romanında iki obraz özüne millət axtarır. İngilis olmaq, fransız olmaq, ispan olmaq istəyirlər, axırdı gedib özbəkdə dayanırlar, yəni yerlərini bilirlər. Mənim də, təbii ki, qəlbimdən keçib. Amma anı bir şeydir də. Əslində cəmiyyətin korluğundan və adamın nisbətən zəif anına, momentinə düşməyindən asılıdır o fikrə gəlmək, o fikirdə olmaq.

- Evinizdə inciklik olurmu? Olursa, birinci kim barışır?

— Vallah, inciklik deyəndə, niyə olmur ki... Bəzən deyirlər ki, hələ əlli ildir bir yerdəyik, güldən ağır bir söz eşitməmişik, bunlar hamısı boş şəydi. Onlar əlli il yox, heç dəqiqə də bir yerdə olmayıblar, yəqin orda-burda olublar, qiyabi yaşayıblar. Bələ götürəndə ağla batmayan şəydi. Bəli, bizim evdə də inciklik olur. Bəzən mən özüm də əsebiləşirəm, bir anın içində firmanın kimi əsirəm və tez də sakitleşirəm, kimi ki, incitməşəm başını sığallayıram, uşaqlırsa konfet verirəm. Hərəsinin öz pozisiyası var də... O yerde həmisi birincilik iddiasında olmuşum və indiyə qədər də elə o cür yaşayıram.

- Özünüzü kimin qarşısında günahkar bilirsiniz və kiminə günahını bağışlamısınız?

— Baxır günahın həcmində, baxır günahın xüsusiyyətinə, baxır günahın istiqamətinə. Elə şeylər var ki, həyatda onlar bağışlanılmır. Və ümumiyyətlə, mən çox bağışlıyam. Əslində kimlərləsə ünsiyətdə yaşamağın ən birinci şərti bağışlamışdır. Bağışlamasam, gərek qapını bağlayıb evde oturasan...

- Sizə, azadlıq istədiyini eləməkdir, yoxsa istəmədiyini?

— Nə istədiyini eləmək azadlıq, nə də istəmədiyini. Azadlığın mayasında, bel sütununda bir tərbiye olmalıdır, bir əxala olmalıdır, bir Allahın başının üstündə görəmə olmalıdır ki, o azadlıq sonra ətrafindakı adamlara ziyan verən bir şəkil almasın. Mən başqa cür azadlığı qəbul etmirəm. Bu, azadlıq deyil, məni bağışlayın, xalqın sözüdür bu — heyvərəlikdir. Mən həmişə azad olmuşam. İndi Azərbaycan xalqı azad olub, öz müstəqil dövlətimiz var. Amma mən Azərbaycan xalqından çox-çox qabaq azad olmuşam. Mən müstəqiliyimi qazanmışam. O da mənim mühitimlə bağlı olub. Yusif Səmədoğlu kimi böyük bir demokratla "Ulduz" jurnalında işləmişəm. O ise deyirdi: "Mənim qardaşlarım, ayda bir jurnal buraxmalıyıq. O jurnal çıxmalıdır, işə geldin, gəlmədin, bunun dəxli yoxdur. Yaradıcı adamlarınız, işinizlə, gütünüzle meşğul olun, görüşlərinizə gedin". Azadlıq sui-istifade eləyəndə, deyirlər ki, anarxiya əvərilir. Anarxiya da insanların, birinci növbədə də, ailənin, qohum-qardaşın, dost-tanışın, küll halında götürəndə isə bütün ətrafinın əleyhinə işləyir. Əger sənin azadlıq kimi don geyindirdiyin o qatıl sənin bütün ətrafına qarşı işləyirse, bunun harası oldu azadlıq. Bu oldu cinayət, bu oldu adamları incitmək, bu oldu adamları özündən uzaqlaşdırmaq. Nəticədə sən tənha qalırsan, tek qalırsan, hamı səndən üz döndərir. İnsanı da yaşadan, saxlayan və ən müqəddəs şeyi Allahdan sonra adamların fərd olaraq bir insana üz göstərib-göstərməməyidir, yəni ondan üz əvirib-çəvirməməyidir.

- Sevgi nədir: ümidi, qorxu, ya xoşbəxtlik?

— Mənim əsasən elə gənclikdəki sevgi, od canımdadır. Sadəcə, tacribəm artıbdır, vessələm. Vətən sevgisi, qadın sevgisi, sonradan əmələ gelən övlad sevgisi və gənclik illərindən bu günlərə qədər yaranan dost sevgisi elə mənim üçün o gənclikdəki, o yeniyetmelik dövründəki sevgidir. Bu ovqatdır, sadəcə, bir balaca ahıllaşmış ovqatdır, bir balaca ağıyana sevgidir. O da yaşanın, tacribəyin, dün-

yagörüşünən bağlı bir şeydir. Yaşı, təcrübə, dünyagörüş o sevgiye öz diktəsini eləyir. Amma əsasən ovqat həmin ovqatdır.

- Ən çox nə zaman utanırsınız?

— Ən çox son iyirmi ilədə utanıram, bu da məişət detalları ilə bağlıdır. Birdən özümü xeyrə-sərə çatdırı bilməyəndə ondan çox xəcalət çəkirəm. Bu da mənim günahım deyil, birbaşa cəmiyyətin günahıdır. Mən xirdalamaq istəmirəm. İndi bizim təqəud yaşıımızdır. Deyirlər ki, dövlət qulluğunda işləməmisiniz. Amma ömür boyu bütün vergileri, üzvlük haqlarını vermişəm. Bir dəfə partiya biletimə baxdım, özü də mən cəmisi üç-dörd il partyanın üzvü oldum, sonra partiya ortasından iki yere çatladı. Hesablardım, gördüm ki, bir "Moskvic" in pulu qədər üzvlük haqqı ödəmişəm. Dövlət adamlarına yüksək pensiya verib, tutaq ki, "yazıcıya, bəstəkara, rəssama dövlət adamı deyil" demək absurd yanaşmadır. Nəticəsi budu, mən xəcalət çəkirəm, amma əslində o qanunçuluğumuzdakı boşluq, qanun xəcalət çəkəlidir. Bəzən özümü dostların, yaxınların, əzizlərin, tanışların xeyrinə-şərinə çatdırı bilməyəndə xəcalət çəkirəm, utanıram.

- Ölüm nədir?

— Ölüm mənim üçün doğulmaq qədər müqəddəs bir şeydir. Ağacın kökü var, bu, doğulmaqdır, ağacın gövdəsi var, o yaşa maqdır və ağacın bir gün qurumağı var, o da ölümdür. Bu, çox təbii bir prosesdir.

- Çoxlu pulunuz olsa, hara xərcləriniz?

— Mən realist adamam — həm yazıçı kimi, həm də həyatda. Mənim heç vaxt çoxlu pulum ola bilmez. Mənim çoxlu pullarım olub — gəlməyinən getməyi bir olub. Cənki mənim daxilimdə elə bir şey var ki, çoxlu pulum olsa, dostlarımı yığaram, indi onlar azalıblar, bir ay onlarnan olaram, o pulların altından girib üstündən çıxaram. Ona görə dostlarım deyir ki, sənə pul düşmür, sənə pul olmaz, sənə pul etibar eləmək olmaz.

- "Mən almasam, bir başqası alacaq, mən olmasam, başqası olacaq" düşüncəsi nəyi ifadə edir?

— Bu düşüncə heyvani bir düşüncədir. Heyvan instiktə eləyir, insanlar isə ağılnan, düşüncəyən, ölçülü-biçili. Bəşəriyyətin kökünü qazan bir neçə şey var ki, mən onu "Yəhudü əlifbası" romanında da göstərmişəm. Bu bir neçə şətrin başında da nəfs deyilən bir şey dayanır. Ümumiyyətlə, mən nəfslə adamların hamisəni nifrat eləyirəm. Təessüf ki, bu da bəşəriyyətin çoxluğununu təşkil edir.

- Həyatda ən böyük təsəlliniz?

— Təsəlli də bir ünvandır. Mən təsəlliye arxa çevirən deyiləm. Çalışıram ki, ən böyük təsəllini özüm-özüme verəm ki, bax bu həyatdır, bu filan iş filan oldu, qurtardı. Lap insan itkisi de olub. Təsəlli ani bir şeydir. Ümumiyyətlə, təsəlli xəstə adamlar üçün vacibdir. Doğma bir adamını itire bilərsən, uzaq olsun evin yana bilər, bunlar hamısı mümkün olan şeylərdir, nə vaxtsa maşının əzik-əzik ola bilər, düzdürmü? Oldusa, qurtarmaq lazmıdır məsələni. Ta orda sıt-qımaq, nə bilim, ağlamaq, "Ay Allah, bu nə müsibət idi...", yersizdir. Allah sənə maşını verəndə yaxşıdı, əziləndə, qəzaya düşəndə pisdidi?

- Sizə hansısa mövzuda sual verilməsini heç arzulamırsınız?

— Çoxdu elə sözər. Bugünkü Azərbaycan jurnalistikasında belə sözler nə qədər istəyirsən. Məsələn, belə sual verirələr: Seyran müəllim, ilk sevginizi necə xatırlayırsınız? O jurnalist başa düşmür ki, o sevgini xatırlamaq qeyri-mümkündü. Uzaqbaşı, o sevginin ünvanını, tutaq ki, o qızın adını xatırlaya bilərsən. Sevgini necə xatırlamaq olar? Yaxud belə bir sual verirələr, siz bir də yenidən dünyaya gələsədiniz hansı peşəni seçərdiniz? Belə suallar həddindən artıq çoxdır. Məni tanıyan jurnalistlər artıq mənə belə suallar verməyi tərgidiblər.

(Ardı 30-cu səh.)

Seyran Səxavət: “Etiraf etmək hər kişinin işi deyil”

(Əvvəli 29-cu səh.)

– Yubiley və ad günlərinde özünüzü necə hiss edirsiniz?

– Özümü ən yaxşı dostlarmın, yaxınlarımın yubileyi, ad gündündə çox yaxşı hiss eləyi-rəm, belə kefin istəyəm. Bir də ki, ondan da özümü yaxşı hiss eləyi-rəm, hətta kövrəlirəm, lap uşaqlaşıram, özümü bəzi yerde lap uşaq kimi aparıram, bilişiniz nə vaxt? Yaxın beş-altı dostum var də, onların balalarının toyunda, o dostum durur ey toy evinin qapısının ağızında, qonaqlar gəlir, onun sıfətinə baxanda dünyanın ən xoşbəxt oluram və həmin anda dünyada məndən kövrək adam tapmaq qeyri-mümkündür. Bunu heç kəs axtarmasın, zəhməti əlində qalar...

– Dünyanın hər yerindən görünən uca bir lövhəyə iki-üç kəlməlik nəsihət yazmağı xahiş etsələr, nə yazardınız?

– Vallah, o lövhəyə mənim cümləm təxminən hazırlıdır. Yazardım ki, nə qədər ki, bəşəriyət fəlakətlə üzbezər dayanmayıb bəşəri şüurda cərrahi əməliyyat aparmaq və nəfsi ordan götürmək lazımdır.

– Sizə görə insanda ən yaxşı və ən pis xarakter han-sılardır?

– Ümumiyyətlə, pis xarakter təccübülü bir şey deyil. Müəyyən nöqsanlar var ki, hətta onlar da düzələ bilər. Amma bir insanın, bir bəndənin Allahın yaratdığı bir bəndəyə başqa cür ya-naşması və Qorbaçov kimi onu yenidənqurma istəyi həm gü-nahdır, həm də boş şeydir, yeni həmişə o uğursuzluğa uğrayar, heç vaxt nəticə verməz. Çünkü insan necə yaranıbsa, o cür də qalır. Deyirlər ee, tərbiyə olunub filankəs, indi bilirsən nə yaxşı oğlan olub? O müvəqqətidir, o özünə zor edir. Bir var sən bir başqasına zor edəsən, bu zaman ola bilsin ki, bu, zor göstərən adama ləzzət verir, amma özünə zor eləmek intihar qədər çətin bir şeydir. Özünü məcbur edir, məsələn, bir ay, üç ay, beş il, gücü çatır də, bir yaxşı, bir vicdanlı, həfssiz, insanlara la-zim olan bir varlıq kimi fəaliyyət göstərir. Yaxşı, bu özünü nə qədər məcbur edə bilər axı? Gün-lərin bir gündündə, bir anında yorulur və tüpürür, təzədən olur əsl özü. Yəni heç kəs əslində düzəl-mir. İndi insanlar evlənlər və başlayırlar guya bir-birini yenidənqurmağa, təzədən qurmağa. Bilirsınız, Azərbaycanda nikaha gedən adamlar var də, bunlara dünyanın ən primitiv təyyarəsi-ni, bizim tərəflərdə dərməsə-pən təyyarəni versən – o ən pri-mitivid, ən sadəsi – desən ki, bunu yenidən qur, qura bilmə-yəcək. Heç nə eləyə bilməz, heç bir maşını yenidən qura bilməz. O ki qaldı, insanın başqa bir insanı yenidənqurma eşqi, yəni dəyişmək. Bunlar hamısı iflasa uğrayıb və bu istəkdə olan adamların bütün zəhməti əlində qalıb, əsəbi gedib, ömrü gedib, bir də ayılıb görüb ki, artıq 80 yaşı var və heç nəyi dəyişə bil-məyiib. Adəmi redakte eləmək olar. Tutaq ki, adam romandisa, bəzisi istəyir ki, onu poema kimi dəyişsin, hełə bu da yaxşı şey-

di, əslində. Məsələn, romandan istəyir bir çarhovuz düzətsin, yaxud da çarhovuzdan, nə bi-lim, bir maşın düzətsin.

– Nə vaxtsa hansısa mü-gənniyyə, sənətçiye heyran, ya da aşiq olmusunuzmu?

– Bəli, bəli, aşiq olduğum adam yox ey, adamlar var. Ozü də, xüsusi bu muğam məsələ-sində. Qarabağlıq, gözümüzü açıb muğamlı böyüümüş də. Götürək Yaqub Məmmədovun “Mirzə Hüseyn segahı”ni. Heç kəs oxuya bilməz onu. Bir dos-tum var, kompyuterin altını üstüne əvvərə bilir. Bilir ki, mən “Mirzə Hüseyn segahı”ni çox xoşla-yıram. Cabbar Qaryağdından bu gənə qədər kim “Mirzə Hüseyn segahı” oxuyubsa, axşam saat 11-dən sehərəcən bir “Mirzə Hüseyn gecəsi” elədik ikimiz, hamısına qulaq asdıq. Hərəsin-in öz gözəlliyi var. Amma içində elə bəsit ifalar vardı ki, onların heç adını çəkmək istəmirəm. Mənim mütləq musiqi duyumum var. Cabbar Qaryağdının “Mirzə Hüseyn segahı”ni, heç belə de-yim ki... ancaq havadan bir az ey, bir qurtum tuta bildim. O bir deyiləsi məsələ deyil. Amma Yaqub Məmmədovun “Mirzə Hüseyn segahı” da heç deyiləsi deyil. Bilirsınız, musiqidir də, musiqi haqqında deməzər, musiqiye qulaq asarlar və bu za-man mənim hansı vəziyyətə düşməyimi jurnalist öz gözü ilə görə bilər. Göra bilər ki, mən ne-cə haldan-hala, sıfətdən-sıfətə düşürəm. Azərbaycan dilində var, deyirlər, bilirsən nə oldu, filənkəs filən elədi, tüklərim biz-biz oldu. Mənim tüklərim biz-biz olmaq “srok”unu, müddətini keçib qurtarıb. Amma inanın ki, muğama qulaq asanda, tutaq ki, Cabbar Qaryağdiya qulaq asanda, Seyid Şuşinskiyə qulaq asanda, Yaqub Məmmədova qulaq asanda, Ağabala Abdulla-yevin “Zabul segah”ına qulaq asanda, Süleyman Abdullayevə qulaq asanda, mənim bütün tüklərim biz-biz olur, töküram, elə bil ki, qızılca çıxarıram. Mən bu cürem. Adam var dünya, bəşəriyyətə dağılır, bir tükü də terpən-mir, deyirlər, belə bir söz var. Amma mənim bütün bədənim, xüsusi-qollarım yayda da biz-biz olur, dostlar görürən onu. Hə, belə, o başqa bir aləmdir, səni bu aləmdən elə bil ki, mü-vəqqəti deportasiya edirlər, yəni məkanını dəyişirən. İnsanı dincədən, ona güc veren şeylər-dən biri də məkanını dəyişməyi-di, vətənini yox haa, məkanını deyirəm.

– Övladlarınız sizə atsalar, onlara nə deyərdiniz?

– Bu, qeyri-mümkündür. Bəlkə, ola bilər, nə bilim ee, bir 10 nəsildən sonra bir də gedək o yero çıxaq, indi atanlar var. Yəni mən öz genimdən, qanımdan çox arxayınam. Amma həyatdır də, yəni əger elə bir şey olsa, mən özümü elə apararam ki, heç vecimə deyil. Amma özümü elə apararam haa. Və onlara heç bir əziyyət vermərəm. Onlardan heç nə ummaram. Ümumiyyətlə, mən umacaqsız adam-am. Yəni elə ne ummuşamsa, Allahımdan ummuşam, talehim-dən ummuşam, sözümdən ummuşam. O da ummaq, umacaq

deyil, bir növ haqdır də, ondan yuxarı deyil. Bu yaxınlarda “Bil-gəh” sanatoriyasında bir görü-şüm oldu oxucularla. Elə gözəl, elə səmimi bir görüş oldu ki... Birinci gün əlimdə bir 50 kitab aparmışdım. Dedim, kim bacarır, götürə bilir, götürürsün. Onları da yürüüb götürdürlər. Yəni mənim umacağım öz pulumnan çap elədiyim kitabları aparıb stolun üstüne qoyanda oxucu-nun onun üstüne yüyməyidir. Bu başqasına əziyyət verən, ziyan vuran umacaq deyil. Düz-dür, umacaqda bir maddi şey var. Mən bunun adını umacaq qoyuram, bəlkə də, ona başqa ad vermək olar. Yaxşı ki, onun bir düsturu yoxdur, düsturu ol-sayıdı, çoxdan məhv olmuşdu. Bütün düsturlar həmişə bəşəri-yəti əzaba, əziyyətə, sürükleyir. Və yaxşı ki, bu düstur deyil. Düstur – bəşəriyyətin həbsx-aناسıdır.

– Ən çox sevdiyiniz və sev-mədiyiniz sözər?

– Mənim nə ən çox sevd-iyim, nə də ən çox sevmədiyim söz var. Mənim üçün yerinə düşməyən söz sevmədiyim, ye-rinə düşən isə sevdiyim sözdür.

– Fürsət olsa, ölümqaba-ğı nə vəsiyyət edəcəksiniz?

– Ümumiyyətlə, mən fikirləş-mişəm ki, ölündə vəsiyyət elə-məyim. Diri-dir, ağıl başında olanda nə sözün var uşaqlarına, yaxınlarına de də, gərək elə ölündə deyəsən?

– Ən çox nədən qorxursu-nuz?

– Açığı, ən çox qorxdığum doğmaları, dostları itirməkdir. Əslində qorxmuram ey, ona da təbii baxıram. O qorxu elə bir qorxudur ki, toyuğun yumurta-sında ağı var, sarısı var də, bax o qorxu da yumurta kimi bir şey-di, onun mayası ağrıdı, ağrı, əslində qorxu – ağrı... Qalan şey – ağrıyısan də... Həm də hər dos-tunla bir az ölürsən. Normal in-san bir dəfə ölmür ha. Heç bir insan bir dəfə doğulmur. Tutaq ki, Seyran Səxavət 1946-ci il martın 23-də doğulub, bu, birinci doğulmadı, ondan sonra elə hadisələr olub ki, mən özüm 15 dəfə doğulmuşam. Bu mənada götürəndə əger insan bir dəfə doğulmursa, deməli, bir dəfə də ölmür. Və hər hadisədən sonra gedib o dönyanı görüb gəlirsən, bu, təzədən doğulmaq deyil, bəs nədi? Ele hadisələr olur ki, gelib baxıb deyirlər: “Ə, burdan adam sağ çıxar..” Bu mənada insan bir dəfə ölmür ki, hər dos-tuynan, hər doğmasıyınan, hər yaxınıyınan, hər əziziyən, tutaq ki, dünyanın o başında sənin ta-nimadığın Lorka, Yamaytis, ya mənim ən çox sevdiyim alman yazıçısı var, Nobel mükafatları-nın hamısına layiqdir, amma al-mayıb, Ziqfrid Lentslə... sən də ölürsən axı. Yəni insan bir dəfə doğulmur deye bir dəfə də ölmür. Mən bunu çox rahat görürəm. Mən bunu “Yəhudi əlifba-sı” romanında bir neçə mərhə-ləyə bölmüşəm. İnsan əslində birinci dəfə gələcək valideynlərinin arzusunda doğulur. Bu da bir doğuluşdur. Sonra bu arzuya-la yaşayırlar, ata belindən ana betinə doğulur. Bu, ikinci do-ğuluşdur. Sonra üçüncü doğu-luş dünyaya gelir. Və dünyaya

gəlməmişdən qabaq insan iki dəfə doğulur – ən azi.

– Xoşbəxt olmaq üçün nə-yiniz çatır?

– Xoşbəxt olmaq üçün həm-işə yaxşılıq eləmək lazımdır. Yaxşılıq elədiyin adam var haa, o sənə lap qızıldan heykel qoya-sa da, o ləzzəti, o kefi ki, yaxşı-liq edəndə almışan, ondan aş-ağıdır.

Bəzən böyük bir salonda xan-nədə bir nəfər üçün oxuyur, o da olmayanda özü üçün oxuyur, özünə gumanı gelir, özü üçün oxuyur və kef eləyir. Bax bu da bir xoşbəxtlikdir.

– Sizin kimlərə və nə kim-xeyriniz var?

– Ümumiyyətlə, mən kölgəli adam olmuşam. İndi də ki, kölgəm yoxdur, qlobal istileşmə başlayıb, mənim de kölgəm yoxdur. Adamlara çox tez isini-shırməm. Özü də çox az da səhv eləyirəm, isinişmədə. Əsasən ədəbiyyat sahəsində xeyli adam var ki, onların ədəbiyyata gəlməyində, bəzilərinin evləməyində, bəzilərinin elçiliyində, bəzilərinin ilk kitabının, bəzilərinin ilk şeirinin çıxmağında kö-məyim dəyib. Ümumiyyətlə, xe-yirxah olmuşam. Bunu özüm is-təməmişəm ey, nəsə bir xasiyyətdir. Kimin üçünsə bir iş gör-rəndə, həm də insan hardasa ele bütün hərəkətlərində ekoist-dir, o cümlədən Seyran Səxavət də... Kimin işini düzəldəndə, kiməsə kömək eləyəndə, mən özümü çox yaxşı hiss eləyirəm. Və fikirləşirəm ki, mən burda bir qəhrəmanlıq elə-mirəm, əslində mən öz ekoiz-mimin dalınca düşmüşəm, mə-nə ləzzət eləyir, başlayırsan xe-yirxahlıq eləməyə. Yəni bu, qəhrəmanlıq deyil.

– Bu dünya bir insan şək-lində qarşınızda dursa, ona nə deyərdiniz?

– Vallah, ona deyərdim ki, ay dünya, adamlara qədər sən ağappaq idin, gül kimyidin, bu adamları öz içində, öz üstünə ni-yə buraxdırın?

– Həyatınızda sizə təklif edilmiş nədənsə imtina etmişiniz mi?

– Bəli, imtina eləmişəm. İmtina çox yaxşı şeydi, şera-qulluq eləməmkədə. Mənim şah-idim de var- uşaqlıq dostum, akademik Hətem Quliyevdi. Çayxanada oturub onunla çay içirdik. Sizin də, bizim də, han-minin da çox yaxşı tanıldığı bir nəfər mənə zəng vurdur ki, bəs siziñlə görüşmək istəyirəm. Ra-zılaşdırıq. Bu da tanınmış, məş-hur bir adamdı, o vaxt vezifeli-di, elə indi də vəzifəlidid. Gəldi, görüşdük. Mənə bir təklif elədi, çox maraqlı təklif idi. İndi bəşəriyyət, o cümlədən Azərbaycanın 95 faizi elə təklifin arzusuya-n, esqiyənən yaşayır. Təklif bele oldu ki, eşitməşəm uşaqlar böyüüb, problemlər var, evləndirmək lazımdır... Gördüm ki, çox uzaqdan gəlir, mən də onu rahat buraxdım, dedim qoy da-nışın... Dedi ki, əlimdə işim var, istəyirəm ki, siz də o işdə iştirak eləyəsiniz, çıxış eləyəsiniz, bir söz deyəsiniz və əv-zində hər cür şərait əldə edəcəksiniz. Onda mənim 62 ya-şım vardi. Dedi ki, siz bir ba-laca gecikmisiniz, aşağısı 62

il...

İmtina eləməyi bacarmaq la-zımdır. İmtinadır, etirafdır... ma-yasında təmizlik, paklıq varsa, nəfsin cüzi bir hissəsi də yox-dursa, o çox gözəl şeydi. Onu elə öz xətrinə, adamların xətri-nə, ətrafin xətrinə eləmek la-zımdır.

– Gənclik hansı yaşda bi-tir?

– Ele genç var ki, yeniyet-mə vaxtıdır, səsinin batib-aci-lan vaxtıdır, baxırsan 80 yaşında kişiyə oxşayır. Əslində gəncliyin yaşı deyəndə, onu adamnan hallandırmaq lazımdır. Mənim aləmimdə ruhun yaşı var, ruhun. Tutaq ki, küçə-nin o başından gəlirsən, mən görürəm ki, sənsən də gəlirsən. Bu əslində sənin göründündü, görürəm ki, məsələn, Məmməd gelir, bu Məmməd deyil əslində, bu Məmmədi getirən qabdı, taradı, Məmməd isə ruhudu, onun içindədir, real mənada. Sadə-cə, o qabı tanıyıraq də biz. Bi-zim kolxozun gözünün ağı-qarası bir “paltruka”sı vardi, atada baş mühəsib işləyib – 18 ya-şından elə ölüne kimi, o maşın beş kilometr o tərəfdən görü-nəndə deyirdim, atam geldi, əslində gələn, reallıqda, yeni gö-rüntüdə atam deyildi, “paltruka” maşınıydı, amma onun içinde atam vardi. Bax belə...

– Dostlarınız çoxdurmu? İnsanlar niyə dost olurlar?

– Bəli, dostlarım çoxdur. Tu-taq ki, bir atanın belindən gə-lən, bir qarınca yatanlar bir-biri-ni tamamlamır axı. İnsan da ekoist şeydi, bayaq dediyim ki-mi, yəni nə qədər həyatda ömr var, girəvədən istifade eləyib bütövləşmək istəyir. Onsuz da heç kəs bütövləşmir. Heç kamil insan yoxdur, bildin, mümkün deyil.

Biz üç bacı, dörd qardaş ol-muşuq də. Mən onlarda gör-mədiyimi Adil Hacıyevdə gör-müşəm, uşaqlıq dostum Hətem Quliyevdə görmüşəm, naxçıvanlı Faiq Hacıyevdə görmü-şəm – institutda 64-də bir yer-de oxumuşuq, şüvəlanlı Fərrux-da görmüşəm, nə bilim, çox-çox adamlarda görmüşəm. Yə-ni elə isteyirəm çətinliyə dü-şənde şeyləri onların hesabına özelleşdirəm də. Əslində çox gizli və müqəddəs bir şəkildə, hörmətlə gedir. Dost budur. Bir dəfə qəzətdən müxbir gəlmışdı; dedi, şəklin var? Mən də hansı şəkli gətirdim gördü ki, otur-muşam dostların yanında, qa-bağımızda da hər cür dəsgah, filan... Güldü, dedi, bunsuz şəkliniz var? Dedi ki, olar baxım? Getdim, gətirdim pasportumu, dedim, bax, bu-dəy, ancaq pasport şəklimdə mən təkəm, qalan yerdə dostla-rımnın olmuşam. İstiqanlı adam olmuşam, açığı deyim, bir cür çıxmasın və bu istiqanlılıq mənə çox şey verib. Axırı məcbur oldum şəklimi verəm, ta pasport şəklini kim çıxarıb verər? Dostlarımıla olan şəkli-min birini seçdim və dedim o şəkli mən düzəldərəm, m

Vidadi Rzayev: "Budur, futboluzdakı inkişaf?!"

Azərbaycan futbolunun veteranı, milli komandamızın sabiq üzvü Vidadi Rzayev Qol.Az saytına müsahibə verib.

- Həm "Inter", həm də "Xəzər Lənkəran" Avropa Liqasının II təsnifat mərhələsində möglüb olaraq, mübarizəni dayandırıldı. Buna münasibətiniz?

- Mən həmişə demisəm ki, bir mərhələ keçmək uğur sayılmalıdır. "Nomme Kalyu", "Trans" kimi komandaları keçməyin harası uğurdur? Bizim klublar yaradılan şəraitin qarşılığında qrup mərhələsində oynamalıdır. Bu mənada, klublarımızın çıxışından çox narazı qaldım. Yenə "Inter" penaltılarda uduzdu, amma "Xəzər Lənkəran" hər iki oyunda rəqibini üstələyə bilmədi.

- Sizə elə gəlmədi ki, avrokuboklarda debüt edən "Asteras" "Inter"dən daha soyuqqanlı oynadı?

- Raziyam. Baxmayaraq ki, "Inter" pis oynamadı. Ancaq soyuqqanlılıq baxımından rəqib daha üstün idi. Elə rəqib futbolçunun Tottisayağı vurduğu son penaltı də bunu deməyə əsas vurur. O anda o cür zərbəni vurmaq futbolçudan böyük soyuqqanlılıq tələb edirdi.

- "Xəzər Lənkəran"ın

məglubiyyətinin əsas səbəbi nədə görürsünüz?

- Düzdür, "Xəzər Lənkəran"ın rəqibi güclü idi. Mən ilk oyuna baxmışdım ve deyərdim ki, "Lex" üstün oynamışdı. Eşitdiyimə görə, cavab qarşılaşmasında da üstün oynayıb. Biliyim, qəbul edirəm, "Lex" səviyyəli klubdur, amma "Xəzər Lənkəran" da səviyyəli klub olmalıdır. Artıq bu cür təsəlliləri qoymalıq bir kənara. "Asteras" əlavə vaxtda fiziki cəhətdən "Inter"i üstələmişdi. Son dəqiqələrdə bəxtimiz də getirdi ki, rəqibin baş zərbəsi qapıdan keçmədi.

- Gürcüstanın "Dila" komandasının oyunundan xəberiniz oldu?

- Eşitdim ki, Danimarka klubunu keçiblər, özü də iki oyuna 5 top vurublar.

- Deməli, bizim klublar da Yunanistan, Polşa təmsilçilərini keçməyə borcludur...

- Bəs, mən də onu deyirəm ki, I mərhələ artıq bizim üçün uğur sayılmamalıdır. 10 il bundan qabaq 50 dollar mükafata oynayanda bunu uğur sayırdıq. Ancaq indi vəziyyət başqadır və yaradılan şəraitin qabağın-

da klublarımız qrupa düşmeli- dir. Deyirik, "inkişaf, inkişaf". Budur, futboluzdakı inkişaf?! "Inter"in heyətində cəmi iki azərbaycanlı oynayırsa, hansı inkişafdan danışmaq olar?

- Çıxış yolunu nədə görürsünüz, nəyi dəyişməliyik ki, biz də qrup mərhələsinə düşə bilək?

- Nəyi dəyişək? Futbolə baxışımız, yanaşmamız dəyiş-

məlidir. İnişafın yollarını futboldan kənardə axtarmalıyıq. Futboldan kənardə deyəndə yəni, futbolə ayrılan pulların xərclənməsini deyirəm. Futbolçunu alanda 10 manat qiymət qoyuruq, 5-ni ona verib, 5-ni cibimizə qoyuruq. Bu cür işləməklə inkişaf olmayıcaq. Sizə bir misal çəkim. 90-ci illərin əvvəllerində Türkiyə futbolu da bizim günümüzə iddi. O vaxt onlarda dövlət səviyyəsində

program qəbul olundu və bundan sonra 10 illik inkişaf programı hazırlanıb, nəticədə "Qalatasaray" 2000-ci ildə UEFA Kubokunu götürdü, Türkiyə millisi 2002-ci ildə dünya çempionatında 3-cü yeri tutdu. O vaxt türklər buna gözəl izah vermİŞDILƏR ki, həmin program qəbul olunana qədər on min puldan doqquzunu cibizimizə qoyub, birini futbol xərcləyirdik. Dövlət programı qəbul olundan sonra isə, artıq doqquzunu futbol xərcləyib, birini cibimizə qoymağə başladıq. Bizi də artıq dövlət programı qəbul olunub, amma onu düzgün yerinə yetirmirik. Pullar xərclənir, amma çox hissəsi bəzi işbazların cibinə gedir. Səviyyəsiz legionerlərlə külli miqdarda pullar verilir. Bəs həni həmin futbolçuların bizə verdiyi xeyir? Bir də mən sizə açıq deyim ki, bizim iddialı klublarımız öz büdcəsinə görə, heç də Türkiye Super Liqa klublarından geri qalmır. O günü baxıram "Beşiktaş" 1 milyon 200 min dollara futbolçu transfer etdi. Bizim də klublarımız bu qiymətə olan futbolçunu almaq imkanı var. Deməli, iş düzgün qurulmur. Nə isə, bu haqda danışmağa başlasaq, adamın ürəyi açılacaq. Odur ki danışmasaq yaxşıdır.

Anar XANLAROV

Zeynal Məmmədov: "İslahatlar dekabrda olacaq"

"Bakı" klubunun vitse-prezidenti Zeynal Məmmədovun Qol.Az saytına müsahibəsi

- Daha iki klubumuz Avropa Liqasında mübarizəni dayandırı. İlk önce "Inter"in çıxışına toxunaq.

- Hər iki təmsilçimizin rəqibləri güclü idi. Keçən dəfəki kimi bu dəfə də "Inter"in bəxti gətirmədi. Yenə penaltılər seriyasında möglüb oldular. Ancaq sefərdə də qol vuraraq, oyunu penaltılər seriyasına qədər uzatmaları böyük şeydir. Yəni, bugün Azərbaycan klubları güclü rəqibləri ile oyunda başabaş mübarizə aparırsa, bunun özü alqışa layıqdır. Fikrimcə, klublarımız inkişaf etməkdədir. Uğur qazanmaq vaxtimizə çox az qalıb. Hardasa, 2-3 ilə bu uğurları klublarımızdan gözləye bilərik. Çünkü yeni, istedadlı futbolçularımız yetişir.

- Bəs, "Xəzər Lənkəran"ın sefərdə "Lex" uduzmasını necə qarşılınız?

- Mənəcə, "Xəzər Lənkəran" Polşada əlindən gələni etdi. Uduzsalar da, elə bir oyun nümayiş etdirdilər ki, Polşa futboluya Azərbaycan futbolunun səviyyəsi heç fərqlənmədi. Eləcə də, "Inter"in Yunanistan klubuna qarşı göstərdiyi oyunu da qeyd etmək olar. Belə bir rəqiblərlə oyunda möglüb olduqları üçün onları qınamaya dəyməz. Çünkü həmin komandalar daha güclü idilər.

- "Neftçi"nin mərhələ adla- ması barədə necə deyərdiniz?

- İstəyirəm ki, "Neftçi" Azərbaycan uğurlu təmsil edən klub olsun. İnanıram ki, onlar ən azı Avroliqanın qrup mərhələsine düşəcəklər. Onların uğur qazanması Azərbaycan futboluna reytinq xalları qazandıra bilər.

- Klubunuzun yeni baş məşqçisi Bojidar Bondoviç haqda belə məlumatlar yayılıb ki, guya o, dələdəzun biridir. Bu barədə necə deyə bilərsiniz?

- Mən belə şayılərə fikir vermərəm. Kim necə deyir desin, kim necə yazır, özü bilər. Mən ancaq gördüyümə inanıram. Gəlin, gözləyək görək necə olur. Əgər doğrudan da belə bir insandırsa, bu, üzə çıxacaq. Ancaq necə deyərlər, yalanın ömrü 40 gün çəkər. "Bakı"nın necə qədər baş məşqçisi olub ki, necə ediblərsə, üstü açılıb. Mən fikirləşirəm ki, zamana ehtiyac var. Bir söz necə bilmərəm.

- Klubunuzun üç futbolçu-

su - Elvin, Aqil və Novruz Məmmədovlar əsgərliyə gedib. Onların bundan sonrakı futbolçu taleyi necə olacaq?

- Elvin məsəlesi çoxdan var idi. Sonra Aqille Novruzin əsgərliyə getmək məsəlesi qalxdı. Biliyin, bu futbolçular həm "Bakı"nın, həm də milli komandanın əsas futbolçularıdır. Mən belə fikirləşirəm ki, bu futbolçulara şərait yaratmaq lazımdır ki, formadan düşməsinlər. Onlara görə MOİK-e müraciət etmişik. Görək necə olacaq. Çalışacaq ki, ordu klubuna keçidkən sonra onları icarəyə götürək. Ancaq yenə deyirəm, bu, bizdən asılı deyil. Bizim futbol akademiyamız var. Və hər bir 18 yaşı tamam olmuş futbolçu bu yolu keçməlidir. Ona görə də işlərimizi bu yöndə qurmağa çalışırıq. İstəyimiz odur ki, yerli gənc və istedadlı futbolçularımız itibatlaşınlar.

- Komandada islahatlar məsəlesi necə yerdə qaldı? Demədiniz ki, bir çox futbolçunu "Bakı"dan yola salacaqsınız.

- Islahatlarını dekabr ayına saxlamışq. Həmin vaxta qədər kim özünü yaxşı tərəfdən göstərə bilməsə, onlarla yollarımızı ayıracığ. Belə götürəndə, "Mura" Bolqarıstanın SSKA-sını da keçdi. Mən demisəm ki, Sloveniya klubu zəif deyil. Əgər "Mura" bolqar klubunu da keçdisə, deməli biz də SSKA-nı çoxdan keçerdik. Lakin neyləmək olar ki, bu futboldur. Hər kəs yaxşı bilir ki, futbolda hər şey olur.

Əli HƏYATI

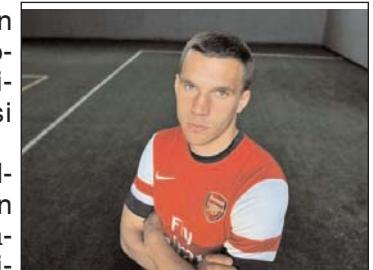
Yunis Hüseynov:
"Lex"in bəxti gətirdi"

"Çox çətin oyun oldu. Bu oyuna yaxşı hazırlaşmışdıq və qələbə qazanmaq istəyirdik. Ancaq bəxt "Lex"in tərəfində oldu".

Bu sözləri "Xəzər Lənkəran" klubunun baş məşqçisi Yunis Hüseynov "Lex"lə oyundan sonra keçirilən mətbuat konfransında bildirib.

Y.Hüseynov komandasının daha yaxşı təsir bağışladıqını bildirib: "Məglubiyyətə baxmayaraq, düşünürəm ki, bu oyunda komandam daha yaxşı təsir bağışladı. Təbii ki, bu, mənim şəxsi fikrimdir. İlk hissənin əvvəllerində qol buraxmağımız oyunuza mənfi təsir göstərdi. Bununla belə, komandamın oyundan razı qaldım. "Lex"ə isə növbəti mərhələdə uğurlar arzulayıram".

"Van Persinin "Arsenal"da qalması üçün bir yol tapılacaq"

"Arsenal" klubunun yeni transferi Lukaš Podolski komandanın kapitanı Robin Van Persie haqda xoş sözərəm.

"ESPN"ə danışan almaniyalı futbolcu Van Persinin "Arsenal"da qalacağına inandığını bildirib:

"Van Persi ötən mövsümü yüksək səviyyədə keçirdi. Mən də onunla bərabər oynamaq istəyirəm. Hətta bunun üçün səbirliyənəm. Təbii ki, onun komanda qalması mənim əlimdə deyil. Ancaq ümidi edirəm ki, Van Persinin "Arsenal"da qalması üçün bir yol tapılacaq. Onun necə futbolçu olduğunu hər kəs yaxşı bələdir. İnanıram ki, niderlandlı futbolcu yeni mövsümde də Premyer Liqanın bombardırı olacaq".

Qeyd edək ki, Van Persinin gələn mövsüm "Manchester Siti"yə transfer olunacağı gözlənilir.

Materialları Anar Cəfərov hazırladı

Qaydalar

Yarışma Azərbaycan, Balkanlar (Qərbi Trakya, Bolqarıstan, Kosova, Makedoniya, Ruminiya) Başqırıstan, Qaqauz, İraq, İran, Qazaxistan, Krim, Qırğızistan, Özbəkistan, Tatarıstan, Türkiyə, Türkmenistan, Uyqurlar, Çuvaşistan, Hakasya, Yakutiya, Altay, Tuva, Şimali Kipr Cumhuriyyəti daxil olmaqla, 20-dən artıq ölkəni əhatə edəcək.

II. Beynəlxalq Mahmud Kaşgarlı Hekayə Müsabiqəsi türk dillərindən hansı birini bilən və yarışmaya qatılmaq istəyən hər kəs üçün açıqdır.

Yazarlar, hansı ölkədə yaşamaqlarından asılı olmayaraq, yazı zamanı istifadə etdikləri türkçəyə uyğun münsiflər heyətinə müraciət edə bilərlər.

Müsabiqə 2 turdan ibarətdir. Birinci tur ayrı-ayrı ölkələrdə (yerlərdə) keçirilir. Ölkələr üzrə mükafatlandırma 3 (üç) əsas ve 1 (bir) həvəsləndirici yerdən ibarətdir. Ölkələrdə birinci yeri tutanların əsərləri Türkiyə türkçəsinə çevrilərək, Türkiyə türkçəsini bilmək şərti ilə, ayrı-ayrı türk-dilli ölkə yazarlarından təşkil edilmiş münsiflər heyətinə təqdim ediləcək.

Hekayənin hansı mövzuda olmasının fərqi yoxdur.

Ölkələrdə əsərlər 30 avqust 2012-ci il tarixinə kimi təqdim edilə bilər.

Avrasiya Yazarlar Birliyi**II Beynəlxalq Mahmud Kaşgarlı Hekayə Müsabiqəsi keçirir**

Ölkələrdə qaliblərin adları 30 sentyabr 2012-ci ilədək açıqlanacaq.

Ölkələrdə mükafatların təqdimati 2012-ci ilin oktyabr - noyabr aylarında olacaq.

Ölkələrarası qaliblər seçimi - noyabr 2012-ci il.

Ölkələrarası mükafatlandırma - dekabr 2012-ci il.

İştirakçılar müsabiqə üçün əsərləri bu ünvana göndərə bilərlər: Bakı şəhəri, Ş.Mustafayev küçəsi 27 / 121, Azərbaycan Tərcümə Mərkəzi binasının 1-ci mərtəbəsi, "525-ci qəzet"

Tel: 566-93-40, 566-67-98;
E-mail: cemile525@yahoo.com
Cəmилə Ələkbərova.

Müsabiqənin şərtləri:

1. Müsabiqəyə təqdim ediləcək əsərlər göstərilən ünvana əllə və ya xud poçt vasitesilə göndərilə bilər. Hekayələr böyük zərfin içərə qoyulmalı və zərfin üstünə müəllifin şərti adı yazılmalıdır.

2. Münsiflər Heyəti üzvləri və onların ailə üzvləri, doğmaları müsabiqəyə qatıla bilməz.

3. Müsabiqəyə heç yerdə çap olunmamış əsərlər təqdim edilməlidir.

4. Mövzu seçimi sərbəstdir.

5. Müsabiqəyə ən çox iki hekayə təqdim etmək olar.

6. Təqdim ediləcək hekayələrin ən azı 1000 (min) və ən çoxu 3000 (üç min) söz həcmində olması şərtlidir.

7. Müsabiqəyə təqdim ediləcək hekayələrin altında müəllifin şərti adı qeyd edilməlidir. Şərti addan başqa, müəllifin kimliyini göstərən hər hansı bir işarə əlavə olunarsa, yazı müsabiqədən kənar ediləcək.

8. İştirakçı adını, soyadını, ünvanını, avtobioqrafiyاسını və 1(bir) ədəd şəklini ayrı bir kiçik zərfə qoyub, zərfin üstünə şərti adını yazmalıdır. Həmin zərf hekayə olan böyük zərfin içərə qoyulmalıdır.

9. Hekayələr 6 (altı) nüsxədən ibarət olmaqla, 12 ölçülü şriftle yığılmalı və çap variantında təqdim olunmalıdır. Müsabiqədə qalib gəlmüş əsərlər kitab şəklində nəşr olunacaq. Buna görə də zərfin içərə yazılarının Word programında yığılmış varianti CD və xud diske yüklənmiş şəkildə göndərilməlidir.

10. Müsabiqəyə təqdim edilmiş hekayə mətnləri geri qaytarılmır və mətn müəllifi bununla bağlı heç bir haqqda iddia edə bilməz.

11. Müsabiqədə mükafat qazanan əsərlərin bütün hüquqları Avrasiya Yazarlar Birliyinə məxsus olacaq.

ÖLKƏLƏR ÜZRƏ MÜKAFATLAR

Birinci yer: 500 \$
İkinci yer: 300 \$
Üçüncü yer: 150 \$

BEYNƏLXALQ MÜKAFATLAR

Birinci yer - 10.000 TL
İkinci yer - 7.500 TL
Üçüncü yer - 5.000 TL
Həvəsləndirici - 2500 TL

"Qvardiolanın gedişi bizim oyunuza təsir etməyəcək"

"Barselona" klubunun yarımmüdafiəcisi Andres Iniesta Pep Qvardiolanın gedişinin onların oyunlarına təsir etməyəcəyini bildirib.

İspaniya mətbuatının verdiyi məlumatata görə, Iniesta

yeni məşqçi Tito Vilanova'nın rəhbərliyi altında da uğur qazanacaqlarını iddia edib.

"Bəli, Qvardiolanın vaxtında çox titul qazandıq. Onun üçün hər zaman dəri-xacaqıq. Ancaq Qvardiolanın gedişi bizim oyunuza təsir etməyəcək. Biz Tito Vilanova'nın da rəhbərliyi altında uğur qazanacaq. Yeni mövsümün başlamasını se-birsizliklə gözləyirik".

Qeyd edək ki, "Barselona" Qvardiolanın rəhbərliyi altında 4 il ərzində 14 kubok qazanmışdır.

"Neftçi"dən telekanallara çağırış

"Neftçi" avqustun 1-də İsrailde "Hapoel"ə qarşı keçiriləcək Çempionlar Liqasının oyunları ile əlaqədar tender elan edib.

Klubun rəsmi saytının yaydıgı xəbərə göre, qarşılaşmanın canlı yayılmış maraqlı olan telekanallar "Neftçi" PFK-ya müraciət edə bilərlər.

Sözügedən oyunların yayımı üçün tələb olunan xərci telekanallar özləri ödəməlidirlər. Əks halda, matçın yayımı baş tutmaya bilər.

Qeyd edək ki, buna qədər teleyayım üçün xərcləri əsasən, klublar özləri ödəyirdilər.

TƏBRİK

Başımızın tacı — Aytacı iyulun 31-də 1 yaşı tamam olmasına münəsibətilə nənələri Zeynəb, Rəhilə, əmiləri Fikrət, Qüdrot, bibiləri Səfurə, Saidət, Reyhan, Aybəniz, Fatma, Səidə, dayları Əhliman, Elçin, qardaşları Sahil, Sadiq, Yusif, Asef, bacısı Xədicə, nəhayət atası Ələkbər, anası Günay səmimi təbriklərini çatdırırlar. Ona möhkəm can sağlığı, şəxsi həyatında uğurlar, uzun ömr diləyirlər. Allah qorusun!

Məmmədov Dəyamet Nurməmməd oğluna 15.04.2011 tarixində Ford Escape 90 KZ-592 maşınına verilən sığorta şəhadətnaməsi PMİ 000 429 itdiyi üçün etibarsız sayılır.

ELANLAR**Kurslar**

Dizayn studiyası kurslara dəvət edir: İnterier Dizaynı (mənzil, ofis, ev). Landşaft Dizaynı. Mebel Dizaynı. Geyim (paltar) Dizaynı. Proyekt qrafikası (çertyojlarının hazırlanması və çəkilməsi). Ali məktəblərə bu ixtisaslar üzrə hazırlama. Dizayn və Arxitektura rəsmxətti (AutoCad, ArhiCad, 3 D Max). Beynəlxalq İxtiraçılıq və Biznes İnstitutunun DİPLOMU verilir.

T. (012) 566-88-96; (012) 491-14-62 (050) 463-30-09;
www.iiib.az-baku.com

lindən başlayaraq balansın tərtibinə qədər keçirilir, məşqələr praktiki xarakter daşıyır. Beynəlxalq, İxtiraçılıq və Biznes İnstitutunun DİPLOMU verilir.

Tel: (012) 566-88-96, (012) 491-14-62 (050) 463-30-09,
www.iiib.az-baku.com

Kişi və Qadın BƏRBƏRİ kursları. Kurslar praktiki şəkildə keçirilir. Dərsləri yüksək səviyyəli profesional kişi və qadın usta-ları keçirir. Dərslər şəhərin mərkəzində "İçəri Şəhər" metrosunun yanında keçir. Beynəlxalq İxtiraçılıq və Biznes İnstitutunun DİPLOMU verilir.

Tel: (012) 430-34-49, (012) 491-14-62,
www.iiib.az-baku.com

Kosmetologiya, Aparat kosmetologiyası, Vizaj, Manikur, Tatuj və Pirsinq kursları. Azərbaycan və rus dillərində. Şəhərin mərkəzində, fərdi və qruplarda. Beynəlxalq İxtiraçılıq və Biznes İnstitutun DİPLOMU verilir.

T. (012) 555-22-23; (050) 344-15-51,
www.iiib.az-baku.com

Qadın paltarlarının Biçmə-Tikiş, Dizayn və Modeləşdirme kursları. Müəllim — yüksək səviyyəli usta (qadın), rəssam, model-yer, dizayner. Fransız biçmə metodu. Beynəlxalq İxtiraçılıq və Biznes İnstitutunun diplomu verilir.

T. (012) 566-88-96; (050) 310-70-17;
www.iiib.az-baku.com

MÜHASİBAT kursları (2ay) həmçinin Beynəlxalq və Komputer mühəsibatı. Bank işi. Tədris programı mühəsibatın ən əvvə-

Masaj kursları. Masajın bütün növləri praktiki şəkildə öyrənilir. Dərsləri böyük təcrübəsi olan professional həkim-masajist keçirir. Dərslər qruplarda 3 ay, fərdi 1 ay keçir. Beynəlxalq İxtiraçılıq və Biznes İnstitutun Diplomu verilir.

T. (055) 320-08-72;
www.iiib.az-baku.com

AŞPAZ, QOLYANALTICI (xolodnitsa) və ŞIRNİYYATÇI Kursları. Azərbaycan, türk və Avropa mətbəxinin xörəklərini bişirmək və qolyanaltı (zakuska) hazırlamağı öyrədir. Həmçinin tort və pirojna hazırlamaq və gözel bəzəmək. Telefon: (012) 566-88-96, (012) 491-14-62 (055) 320-08-72; www.iiib.az-baku.com

Kurslar: MOBİL Telefonların təmiri; Kompyuterlərin təmiri; Sistem icrayəsi (sistəmin) və Kompyuter şəbəkələri. Bütün lazımlı olan avadanlıq və cihaz var. Dərslərin keyfiyyətinə təminat verilir. Tezlepşirilmış kurslar da təşkil edilir. Asan işadəzəlmə və yüksək əməkhaqqı! Beynəlxalq İxtiraçılıq

və biznes İnstitutun DİPLOMU verilir:

Tel: (012) 566-88-96, (012) 491-14-62 (055) 562-13-09; www.iiib.az-baku.com

TRANSPERSONAL PSİKOLOGİYA — kurslar və treninglər. Trans-motor öz-özünü idarəetmə, Aktiv təsviretmə seansları, Parapsixoloji nevrozlar, Psixosintez və Dərin psixanaliz. Stres, depressiya, fobiya, qorxu, qeyri-adı, anlaşılmaz duygular və hissələrdə, şəxsiyyətlərə münasibətlərdə və seksual problemlərdə yardım. Psixoloq-tələbələr psixoterapiya, məsləhət təcrübəsi və Beynəlxalq İxtiraçılıq və Biznes İnstitutun DİPLOMUNU əldə edir.

Tel: (012) 571-13-96, (050) 740-90-06; www.iiib.az-baku.com

İngilis dilli uşaq bağçasına iş stajı 3 il-dən az olmayan, Azərbaycan, rus, ingilis dilini mükəmməl bilən tərbiyəciler işə qəbul olunur.

Tel.: (012) 465-01-80; (012) 465-70-56; (050) 729-25-80.